

Arap Baharı ve Sonrasında Selefilik

-Mısır Örneği-

Ramazan YILDIRIM*

Özet

Arap dünyasında kendisini “selefi” olarak tanımlayan hareketlerin ortaya çıkışı yaklaşık olarak bir asır öncesine dayanmaktadır. Ortaya çıktıkları bölgelere göre kendi içinde küçük de olsa bir takım farklılıklar barındıran bu hareketler, daha çok Mısır’da “cemâatleşme” imkânı bulmuşlardır. Diğer taraftan 2011 yılında Tunus’ta başlayıp kısa bir süre içinde Mısır, Libya, Suriye ve Yemen’de devam eden halk isyanları sonucunda Arap dünyasında yeni bir dönem başladı. Arap ve Afrika coğrafyasının en önemli ülkesi olan Mısır’da yaşanan yeni süreçle birlikte, legal siyaset yapma imkânı bulan tüm toplumsal kesimler, hızla partileşerek siyaset arenasındaki yerini aldı. Hiç şüphesiz bu kesimler içinde Selefi hareketler diğerlerine göre daha fazla ilgi odağı haline geldi. Daha önceleri aktif siyasetten uzak duran ve daha çok eğitim, dâvet ve diğer sosyal faaliyetlerde bulunan ve demokrasi, seçim ve parlamento gibi mekanizmaları dinî açıdan sakıncalı gördükleri için kabul etmeyen Selefiler, hızlı bir şekilde birçok siyasî parti kurarak politikaya atıldılar. Bu makalede 25 Ocak devrimiyle birlikte Mısır’da siyasî hayata atılan Selefilerin devrim öncesi yapıları, fikirleri ve devrim sonrası kurdukları partiler ile siyasî tutum ve görüşleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Selefiler, Siyaset, Arap Baharı.

Arab Spring and Salafism

-Case of Egypt-

Abstract

The emergence of groups which call themselves as ‘Salafi’ dates back to two centuries ago. Those movements, which have small regional differences, had the opportunity of forming a community in Egypt. On the other hand, a new communities era has begun in Arab world with public riots in Tunisia and spread to Egypt, Libya, Syria and Yemen. In Egypt, which is the most important country of the Arab and African region, every group that found opportunity to participate into politics, have been transformed to political parties. There is no doubt that among those groups Salafi movements has attracted more attention than others. Salafies has established several political parties, although in previous periods they refrain from engaging in politics and more prone to educational and social activities. In this study, the views and structures of Salafies would be analysed before and after the January 25 revolution in Egypt with which Salafies entered into political area.

Keywords: Egypt, Salafies, Politica, Arab Spring.

* Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, e-posta: ramazany@istanbul.edu.tr

Giriş: Hangi Selefilik

Bir düşünme biçimi veya dinî metinleri anlama hususunda kendine özgü bir zihniyet olan Selefilik, son yüzyılda bir hareket olarak ete kemiğe bürünmüştür. İslâm dünyasının içinde bulunduğu sorunların çözümünü Âsr-ı saâdete dönüšte bulan ve bunu da biçimsel bir dindarlık şekline indirgeyen günümüz Selefilik hareketi, diğer İslamî hareketler gibi Mısır'da ortaya çıkmış ve birbirinden farklılaşarak diğer coğrafyalarda varlığını sürdürmüştür. Bugünkü Selefî kökenli hareketleri, toplumsal değişimi sağlamak üzere benimsedikleri yöntemler açısından farklı gruplara ayırmak mümkündür. Daha çok tebliğ ve davet faaliyetleri üzerinde yoğunlaşan Selefî grupların içinden çıkan bir akım, cihad fikrini ön plana çıkararak bu doğrultuda fiilî eylemlerde bulunurken başka gruplar, daha çok iyi bir dindar olmanın mümkün olabileceği üzerinde yoğunlaşmış ve kılık-kıyafet özelinde şekli bir dindarlık çağrısı yapmıştır.

Arap devrimlerinden sonra diğer tüm hareketlerde olduğu gibi, Selefiler de kendi içlerinde büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Her türlü siyasal katılımı, partileşmeyi, parlamentoda yer almayı küfür sayan ve bu yöntemleri benimseyen diğer İslamî hareketlere ağır eleştirilerde bulunan Selefilerin büyük bir kısmı, oldukça pragmatik davranarak birçok parti kurmuş ve seçimlere katılmışlardır. Benimsedikleri yöntemlerin farklılığına rağmen kendisini Selefî olarak isimlendiren tüm grupların dini anlama ve yorumlama biçimi hemen hemen aynıdır. Dinî metinlerin literal yorumu, şekli dindarlık, farklı toplumsal örf ve âdetleri din adına dışlama, her türlü yeni dinî fikir ve yorumu bidat sayma gibi hususlarda ortak bir tutum ve davranış içinde yer aldıkları görülmektedir.

Arap dünyasında kendisini "selefî" olarak tanımlayan hareketlerin ortaya çıkışı yaklaşık olarak bir asır öncesine dayanmaktadır. Ortaya çıktıkları bölgelere göre kendi içinde küçük de olsa farklılıklar barındıran bu hareketler, diğer ülkelerden daha ziyade Mısır'da "cemaatleşme" imkânı bulmuşlardır. 25 Ocak 2011 yılında Mısır'da zirveye ulaşan halk hareketlerinin, adına "Arap baharı" veya "Arap devrimleri" denilen yeni bir süreci başlatmasıyla birlikte, selefî hareketler daha çok dikkat çekmeye başlamışlardır. Arap devrimleri sonrasında başta Mısır olmak üzere birçok Arap ülkesinde güçlü siyasî birer aktör olmaya başlayan bu hareketler, Mısır'da selefî olarak tanımlanan bazı geleneksel dinî yapılardan beslenmişlerdir. Bu geleneksel selefî-dinî hareketlerin tarihçesi, kurucuları ve genel görüşleri hakkında kısaca bilgi vermek, bugünkü selefî kökenli siyâsî partileri daha yakından tanımamızı sağlayacaktır.

Günümüz selefiliği, Müslüman Kardeşler Hareketi gibi fikir ve eylem bakımından homojen bir yapı arz etmemektedir. Bundan dolayı onları kendi aralarında belirli kriterlere göre tasnif etmek zordur. Savundukları inanç ilkeleri ve içinden çıktıkları kültürel atmosfer, büyük ölçüde aynı olmakla beraber sosyal ve

siyasal alana bakışları, siyaset ve toplum algıları açısından onları dört ana kategoride değerlendirmek mümkündür.¹

Birinci grup, ilim ve daveti esas alan geleneksel selefiliktir. Bu özelliğiyle ön plana çıkan selefler, insanları kendi ilkelerine davet ederek, onlara dinî eğitim vermekte ve her türlü siyasal katılımı reddetmektedirler. Akâid üzerinde yoğunlaşarak akâid esaslarını bidat ve hurâfelerden arındırmaya çalışır. Mu'tezile, Hâricîlik ve Şûilik gibi diğer fırkaları yoldan sapmış olarak kabul eder. Hattâ İslâm toplumlarında yaygın olan Eş'arîlik ve Mâtürîdîliğe karşı mesafeli durarak, özellikle tasavvufî akımları tamamen dışlar. Selefliğin bu akımı daha çok Suudi Arabistan bölgesinde yaygın olup Abdülaziz b. Bâz ile Nâsıruddin el-Elbânî gibi şahsiyetlerin görüş ve fikirlerini yaymayı kendisine misyon edinmiştir.

İkinci grupta yer alan selefi akım ise, siyasete ve siyâsî partilere karşı ortaya koyduğu sert tutumuyla tebarüz etmektedir. "Yöneticilere itaat" prensibini kendileri için ilke edinen bu selefler, siyâsî muhalefetin her türüsüne karşı çıkar ve siyâsî parti aracılığıyla iktidara talip olan diğer İslâmî hareketlere karşı siyâsî iktidarların yanında yer alırlar. Başta Suud ve Körfez ülkeleri olmak üzere birçok Arap coğrafyasında varlık gösteren bu grupların toplum içindeki etkinlikleri Arap devrimleriyle başlayan süreçte azalmıştır.

Üçüncü grup selefler, daha çok "cihadçı selefilik" olarak isimlendirilir. Arap dünyasındaki rejimleri tekfir eden, onlara karşı şiddete başvuran ve İslâm dünyasında meydana gelen birçok eylemden sorumlu tutulan grup veya gruplardır.

Dördüncü grubu oluşturan selefler, ıslahatçı bir çizgiyi benimserler. Sosyal ve siyasal konulara daha ılımlı bir yaklaşım sergiler, hem selefi inanç ve ilkeleri savunur hem de hayatın tüm alanlarında aktif olarak yer almayı dile getirir. Toplumsal ve siyasal değişimin tedrici ve barışçı bir şekilde yapılması gereğini savunurlar. Bu grup içinde yer alan selefler, Arap devrimlerinden önce elverişli ortam bulamadıkları için aktif olarak siyaset yapamadılar ama devrimlerden sonra başta Mısır olmak üzere Tunus, Libya ve Yemen'de farklı siyâsî partilerde siyasete katıldılar.

A. Arap Devrimleri Öncesi Geleneksel Selefi Hareketler

1. el-Cem'iyyetü's-Şer'iyye

Tam adı el-Cem'iyyetü's-Şer'iyye li-teâvünü'l-Âmilîne bi'l-Kitâb ve's-Sünne" olan bu grup, 1912'de el-Ezher âlimlerinden Şeyh Mahmûd Hattâb es-Sübki tarafından kurulmuştur. Mısır'ın İngilizler tarafından işgal edilmesiyle birlikte eğitimde yeni reformların yapılması, batılılaşma eğilimlerinin ve söylemlerinin artması, dinin sosyal hayattaki yeri, kadının toplum içindeki etkinliği gibi konular hakkındaki tartışmalara karşı bir tepki olarak ortaya çıkan el-Cem'iyyetü's-Şer'iyye, Mısır'ın ilk örgütlü derneğidir.² Ortaya çıktığında tüm çevrelerin ilgisine mazhar olan bu

¹ Muhammed Ebû Rumân, *es-Selefiyyîn ve'r-Rebîu'l-Arabî*, Beyrut, Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-'Arabîyye, 2013, s. 47-51.

² Ahmed Zağlûl Şellata, *el-Hâletü's-Selefiyyetü'l-Muâsıra fî Mısır*, Kahire, Mektebetü'l-Mebdûli, 2011, s. 201.

hareketin selefi karakterli oluşumlar içinde zikredilmesi çok sonraki dönemlerde gerçekleşmişti. Ortaya çıkışı itibariyle daha çok sosyal faaliyetler üzerinde yoğunlaşan ve kurumsal bir yapı olmaya önem veren bu oluşumun öncüsü Mahmûd Hattâb, Ezherli bir âlim olarak cemiyetin genel çerçevesini belirlerken “selef akâidine” vurgu yapmıştır. Ona göre cemiyete mensup olan kişi “selefi akîde üzerine olacak, mümin oldukları sürece halef hakkında fısık ve bidat ehli oldukları gibi bir yaklaşımda bulunmayacaktır. Herhangi bir fikhî mezhep konusunda taassup sahibi olmayacak, bir mezhebin diğer bir mezhebe karşı üstünlüğünü savunmayacaktır. Tüm ehl-i sünnet mezhepleri nasları doğru anlama konusunda güvenilirdir...”³

Cemiyetin kurucusu es-Sübki, açık bir şekilde siyasetle uğraşmayı doğru bulmayarak “siyasetle ilgilenmek ama siyaset yapmamak” ilkesiyle hareket ettiğini söylemiştir. Tarihi boyunca da siyasî iktidarlarla çatışan bir tutum içine girmemişlerdir.

el-Cem’iyyetü’ş-Şer’iyye, 25 Ocak devriminden itibaren Mısır’da ortaya çıkan yeni durumu göz önünde bulundurarak daha önceleri tamamen sessiz kaldığı siyasî olaylar karşısındaki tavrını açık bir şekilde ortaya koymaya başlamıştır. Meselâ Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda Müslüman Kardeşler hareketinin adayı Muhammed Mürsî’yi destekleyeceklerini, yaptıkları bir basın toplantısıyla gerekçeleriyle birlikte açıklamışlardır.⁴

Hem belirli bir siyasî kimliği dayatmaması hem de Sünnîlik çerçevesi içinde yer alan tüm mezheplere eşit bir mesafede durması, bu hareketi, Mısır’da varlık gösteren diğer dini hareketleri kendi içinden çıkaran bir ana bünye konumuna oturtmuştur. Müslümanları yanlış inançlardan kurtarmak ve korumak için İslâm kültürünü ve sahih dinî ilkeleri yaygınlaştırmak, Kur’an’ı ezberleme kursları açmak, ihtiyaç olan yerlerde cami inşa etmek, toplumdaki düşkün insanların sosyal ihtiyaçlarını gidermek, ihtiyaç sahibi hastaların tedavisi için hastaneler kurmak, İslâmî bir bakış açısıyla toplumsal dayanışma prensibini tüm toplumda yerleştirmek gibi hedeflere sahiptir.⁵

2. Cemâatü Ensâri’s-Sünneti’l-Muhammediyye

Ezher ulemâsından Muhammed Hamid el-Fakî tarafından resmî olarak 1926 yılında kurulmuştur. 1910 yılının başından itibaren Mısır’da yaygın olan tarikatlara mesafeli olan Muhammed el-Fakî, toplumda şirke varan bidat ve hurâfelerin çoğaldığını, bunlarla mücadele etmenin yolunun, Hz. Peygamber’in sünnetine sarılmakla mümkün olacağı düşüncesini yakın çevresiyle paylaşarak çalışmalarına başlamıştır. Daha önceleri “el Cemiyetu’ş-Şer’iyye” ismiyle kendisini selefi bir oluşum olarak tanımlayan hareketin içinde yer alan Muhammed el-Fakî, Kelâm ilminin temel meselelerinden biri olan “el-Esmâ ve’s-Sıfât” konusunda bu hareketin ileri gelenleriyle bir tartışma içine girmiş ve ortaya çıkan görüş ayrılıklarından

³ http://alshareyah.com/index.php?option=com_content&view=article&id=115&Itemid=639

⁴ المؤتمر الصحفي للجمعية الشرعية لإعلان موقفها من الانتخابات الرئاسية في جولة الإعادة

http://alshareyah.com/index.php?option=com_seyret&Itemid=386&task=videodirectlink&id=711

⁵ Memdûh eş-Şeyh, *Selefiyyûn*, Kahire, Dâru Ahbârî’l-Yevm, 2011., s. 68.

dolayı onları terk etmiştir. Mescitlerde, kahvehanelerde ve halkın yoğun olduğu diğer mekânlarda kendi görüşleri doğrultusunda tebliğ faaliyetinde bulunarak, birçok insanın kendi çevresinde toplanmasını sağladı. Çevresinde yer alanlar ile bazı tarikat mensupları arasında dinî konulardaki görüş ayrılıklarından dolayı, bazı gerilimler yaşanmaktaydı.

Hem daha düzenli hareket etmek hem de ilkeleri doğrultusunda kurumsallaşmak için bir dernek kurarak bunun çatısı altında faaliyetlerini yürüten Muhammed el-Fakî, 1919 yılındaki İngiliz işgaline karşı başlatılan devrim gösterilerini de eleştirmiştir. Çünkü ona göre İngiliz işgalinin sona ermesi, içerisinde başı açık kadınların da yer aldığı meydan gösterileri ve protestolarıyla mümkün değildir. Bu yöntemle Allah ve Resûlüne tam bağlılık ilkesi hayata geçirilemez. Mısır'ın işgalden kurtulması, ancak Hz. Peygamber'in sünnetine sarılmakla, bidat ve hurâfeleri terk etmekle mümkündür. Muhammed el-Fakî, 1919 devriminin sloganı olan "Din Allah'ın, vatan ise herkesindir" söylemine de karşı çıkmıştır.⁶ Kuruluşundan bugüne büyüyerek varlığını devam ettiren Ensârü's-Sünneti'l-Muhammediyye cemaatinin sadece Mısır'da 200 şubesi ve kendi denetiminde olan 1750 camii bulunmaktadır. Mısır dışında başta Sudan, Çad ve Somali gibi birçok Afrika ülkesinde, bu cemaatin mensupları bulunmaktadır.

Ensârü's-Sünneti'l-Muhammediyye cemaati insanları şirkin her türlüşünden arınmış saf tevhide ve selef-i sâlihîn anlayışı doğrultusunda sahîh sünnete davet etmek, Kur'an'ın ilkelerini insanlara açıklamak, her türlü bidat ve hurâfelerden uzak durmayı benimsemek gibi ana ilkeleri temel misyonu haline getirmiştir. Onlara göre; İslâm hem din hem de devlettir, her zaman ve mekân için geçerlidir. Müslüman bir toplumun inşa edilmesi, Allah'ın indirdikleriyle hükmedilmesi gerekir. Dünya işlerinden herhangi birinde şeriatın hükmünü uygulamamak haddi aşmaktır. Allah'ın şeriatını yeryüzünde ikâme etmek için de acele etmeksizin hikmetli bir siyaset izlemek ve çatışmamak gerekir. "Cemaat, demokratik düzenin kâfir bir düzen olduğuna inanır. Çünkü demokrasi, insanlara sadece Allah'ın yetkisinde bulunan yasama yetkisi vermektedir. İslam nizamının kendine özgü hususiyetleri vardır ve çağdaş Batı düzenleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Buna rağmen cemaat, aday gösterme ve oy verme şeklinde yapılan seçimlerin câiz bir yöntem olduğuna inanır. Çünkü gerek genel seçimlerde olsun gerek diğer seçimlerde olsun demokratların şerrini aza indirmek için onlarla yarışmak câizdir. Tabi bunu yaparken şeriatın ilkelerini gözetmek ve "mesâlihîn" "mefâside" baskın gelmesine bakmak gerekir".⁷ Teorik düzeyde bu ilkeleri savunan cemaat, pratikte siyasî partileşmeye karşı çıkmakta ve İslâm devletinin kurulmasının saf tevhide yayılmasını gerçekleştirmekle mümkün olacağını belirtir. Hilâfetin yeniden avdeti ve Allah'ın vaad ettiği zaferin gerçekleşmesi, tevhide yayılmasına bağlıdır. Siyasî iktidarlara karşı silahlı mücadele yapmaya şiddetle karşı çıkan Cemaat, bu tür eylemleri, bir tür "Hâricilik"

⁶ <http://www.ansaralsonna.com/web/pageother-659.html>

⁷ Salahuddin Hasan, "Harîtatü't-Teyyârâti's-Selefiyye fi Mısır",

<http://www.onislam.net/arabic/islamyoon/salafists/113039-2010-03-09%2014-32-04.html>

olarak görmekte ve fitnenin çoğalmasından başka bir işe yaramayacağını ifade etmektedir.

Ensârü's-Sünneti'l-Muhammediyye cemaati, 25 Ocak 2011 Tahrir Devriminden sonra resmi olarak siyâsî bir partinin içinde yer almamakla birlikte Mısır'ın iç ve dış politikasını ilgilendiren birçok konuda bildiri yayınlayarak konumunu belirtmiştir. Meselâ 22.08.2011 tarihinde bir bildiri yayınlayarak Libya'da Kaddâfi'yi deviren direnişçileri selâmlamış ve onların bu zaferini kutlamıştır.⁸ Mısır'da Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cumhurbaşkanı aday aday olarak Hâzım Salâh Ebû İsmâil'i destekleyeceklerine dair bir bildiri yayınlamışlardır.⁹ Ancak Ebû İsmâil'in adaylığı Mısır Yüksek Seçim Kurulu tarafından veto edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda prensip olarak herhangi bir adaya işaret etmeksizin tüm İslâmcı adayların desteklenmesini benimseyen Cemaat, seçimlerin ikinci turuna kalan Müslüman Kardeşler hareketinin aday Muhammed Mürsî'ye destek verilmesi konusunda gerekçeli bir bildiri yayınlayarak şöyle demiştir: "Seçimlerin ilk tur sonuçlarının açıklanmasıyla birlikte Âlimler Şûrâ Meclisi, son durumu gözden geçirerek bir değerlendirmede bulunmuş ve ikinci tura kalan Muhammed Mürsî'yi davet ederek şerîatın uygulanması meselesi ve Şiîler hakkındaki görüşlerini dinlemiştir. Bunun üzerine Meclis, Şerîatın ehl-i sünnet ve'l-cemâat yöntemi üzere tatbik edilmesine gücü nispetince çalışması, her türlü partilikten uzak bir şekilde tüm mümin erkek ve kadınlara kardeşlik yapması, mazlumlara yardım konusunda gayret sarf etmesi, tüm Mısırlıların geçim standardını yükseltmesi, fakir ve yoksulları gözetmesi, sokakların nabzını tutarak halktan uzak bir hayat yaşamaması hususlarında Muhammed Mürsî'den "ahd ve mîsâk" olarak onu desteklemeyi kararlaştırmıştır".¹⁰

3. Selefi Dâvet /İskenderiye Selefleri

1970 yıllarından itibaren Mısır'daki üniversitelerde öğrenci hareketleri artmış ve "el-Cemâatü'l-İslâmiyye" olarak bilinen yeni bir hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketin birçok mensubu daha sonraları Müslüman Kardeşler Hareketi'ne katılmış ancak başını İskenderiyeli bazı şahsiyetlerin çektiği bir grup, Müslüman Kardeşler Hareketi'ne katılmayı kabul etmeyerek onlardan bağımsız olarak hareket etme kararı almışlardır. Özellikle de Suudi Arabistan kökenli selefi oluşumlardan etkilenen bu grup 1980 yılından itibaren kendilerini "el-Medresetü's-Selefiyye /Selefiyye Ekolü" olarak isimlendirmişlerdir.¹¹ Mısır'ın birçok bölgesinde hızla yayılan bu hareket, Hüsnü Mübarek döneminde önceleri camilerde vaaz ve irşâd yoluyla varlıklarını

⁸ البيان التاسع بخصوص سقوط نظام القذافي

<http://www.ansaralsonna.com/web/play-5935.html>

⁹ البيان التاسع عشر مجلس شورى العلماء لتأييد الشيخ حازم أبوإسماعيل لرسة الجمهورية

<http://www.ansaralsonna.com/web/play-6533.html>

¹⁰ البيان الثالث والعشرون بخصوص دعم الدكتور محمد مرسى لرسة الجمهورية

<http://www.ansaralsonna.com/web/play-6537.html>

¹¹ Salahuddin Hasan, *es-Selefiyyûn fi Mısır*, Mısır, 2012, s. 21.

sürdürürken, sonraki yıllarda da kurdukları birçok TV kanalı üzerinden toplumun tüm kesimlerine seslerini ulaştırma imkânı bulmuşlardır.¹²

25 Ocak devriminden sonra Mısır siyaset hayatına hızlı bir şekilde giren ve önemli bir varlık gösteren selefi kökenli siyâsî partilerin lider kadroları, bu hareketin içinden gelmektedir. Devrim sonrası kurdukları siyâsî partiler üzerinde ayrıca durulacağı için burada onların devrim öncesi bazı görüş ve tutumlarına kısaca değinmekle yetineceğiz.

İskenderiye merkezli bu hareket, kendi görüşlerini topluma yayacak olan davetçileri yetiştirmek amacıyla “el-Furkân li-İ’ dâdi’ d-Duât” isimli bir okul kurarak faaliyetlerine yeni bir boyut katmıştır. Ayrıca aylık olarak yayınladıkları “*Savtu’ d-Da’ ve*” isimli aylık dergiyle de görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu dönemde özellikle Suud kökenli selefilik öncülerinden olan Abdülazîz b. Bâz ile Muhammed b. Sâlih el-Useymin gibi şahsiyetlerle ilişki kurduklarından dolayı “ithal selefiler” suçlamasına da maruz kalmışlardır.

İskenderiye Selefileri, toplum içinde çok yaygın ve aktif olmalarına rağmen, diğer İslâmî cemâatlerin aksine kendi arasında örgütlü bir teşkilata sahip değildir. Kurum merkezli bir teşkilat olmaktan çok, şahıs merkezli bir yapı olarak varlığını sürdürmüştür. Ayrıca diğer cemaatlerde var olan biat ve gizlilik gibi ilkeleri de benimsemez ve biat edilmeden bir çalışmanın alenî ve herkese açık bir şekilde yapılabileceğine inanır.

Selefi dâvet mensupları, İslâm’ın sahâbe ve tâbiûn anlayışı üzere Kur’an ve Sünnet’ten alınması gerektiğini söyleyerek tevhid ve akâid ile ilgili konulara özel bir önem verirler. Bidat ve hurafelerle mücadele ederek kendi ilkelerini kabul edenlerin dini ilimleri tahsil etmesi gerektiğini dile getirirler. Toplumu aşamalı bir şekilde dönüştürmek ve bir İslam toplumu meydana getirmek için dört aşamalı bir yöntem üzerinde dururlar. İlki **tasfiye/arındırma** aşamasıdır ki, buna göre Müslümanların inançlarını şerîata aykırı olan her şeyden arındırmak, onları hayatlarında selefi yöntemi uygulamaya ikna etmek, Müslüman âlimlerin, dinî kitapların tamamını zayıf ve uydurma rivayetlerden, isrâiliyyattan ve sahîh hadislerle aykırı olan fikhî görüşlerden arındırmaları gerekir. İkinci aşamada **terbiye/eğitim** gelir. Bu aşamadan geçen fert sağlam bir selefi olur. Her türlü hatadan arındırılmış dinî kitaplarla eğitimini tamamlamış olan fertler Müslümanların çoğuna daveti götürür ve onları eğitir. Tüm fertleri bu aşamadan geçen toplumda seçim veya inkılâba ihtiyaç kalmadan İslâm devleti kurulur. Üçüncü aşama olan **el-mufasala/ayırışma**, yolları ayırma aşamasında ise müminler, Allah’ın indirdikleriyle hükmetmeyen yöneticilerle bağlarını kopardığını ilan ederler. Bu yöneticilerin bâtil üzere olduklarını bildirerek onları ve yardımcılarını bâtildan dönme konusunda uyarırlar. Aksi takdirde hak ehli tarafından İslâmî bir cihad ile karşı karşıya kalacaklarını belirtirler. Bütün Müslümanlara da tarafını belli edip hak ehlinde mi yoksa iktidardan mı yana tavır aldıklarını belirlemeleri, iktidardan yana tavır alanların bâtil ehlinde olduklarına hükmedileceği bildirilmelidir. Dördüncü aşama **cihâd**

¹² Ali Abdulâl, *ed-Da’vetü’s-Selefiyye bi’l-İskenderiyye*, Beyrut, Müessesetu’l-İntişârî’l-Arabî, 2012., s. 36.

aşamasıdır. Bu aşamada yöneticiler İslâm'a bağlanmayı kabul etmedikleri ve bir önceki uyarıyı dikkate almadıkları zaman, hak ehli onlara karşı cihad eder. Artık bu durumda tüm saflar birbirinden ayrılmıştır. Halkın bir kısmı haktan yana tavır alırken bir kısmı da bâtıldan yana olmuştur.¹³

25 Ocak devriminden önce her türlü siyasî faaliyetten uzak duran bu harekete göre Mısır'daki siyasî düzen, batılı bir sistem olan demokrasiyi benimsemektedir. Bu sistem, dinin bazı ilkeleriyle ters düşmektedir ve ayrıca İslâm'ın ilkelerinden çok uzak bir şekilde batı kültürünün bir ürünüdür. Bundan dolayı da demokrasi, İslâm'daki şûrâ prensibinin alternatifi değildir. Demokrasinin uygulanması halinde İslâm devletinin başına Müslüman olmayan birinin veya bir kadının ya da açıkça dine düşman olan birinin gelme ihtimali vardır ki, bunların hiçbiri kabul edilemez. Daha sonraki gelişmeler doğrultusunda bu konudaki görüşlerini yumuşatan İskenderiye Selefileri, demokratik bir düzene kapı aralamışlardır. Onlara göre bâtil olan bir şeyi kabul etmemek veya münker olan bir fiile iştirak etmemek şartıyla İslâm şeriatını tatbik etmek için demokrasi bir yöntem olarak kullanılabilir.¹⁴

Hüsnü Mübarek döneminde Müslüman Kardeşlerin yoğun bir şekilde ilgi gösterdiği ve başarılı olduğu öğrenci birlikleri, sendika, baro, oda vb. seçimlerinde, bu kurumların yasa yapma yetkisi bulunmadığından dolayı onlara destek vermede bir sakınca görmemişlerdir. Parlamento seçimlerinde ise aynı bakış açısını sürdürme konusunda kendi içlerinde bir birliktelik oluşturamamışlardır. Ancak 25 Ocak devriminden hemen sonra hızlı bir şekilde partileşerek Mısır siyâset hayatının önemli bir aktörü haline gelmişlerdir.

İskenderiye kökenli bu selefilerin ortak havzasından gelmekle birlikte bazı konularda onlardan ayrılan, daha çok Kahire merkezli olan ve kendilerine “**es-Selefiyyetü'l-Harekiyye**” denilen akımı da bu grup içinde değerlendirmek mümkündür.¹⁵ Bu akım, İskenderiye ekolünden farklı olarak yöneticiler hakkındaki görüşlerini daha açık ve daha sert bir şekilde dile getirirler. Onlara göre Allah'ın indirdiği ahkâmıla hükmetmeyen iktidarların sadece kâfir olduklarını kabul etmek yetmez, apaçık bir şekilde onların küfrünü ilan etmek de gerekir. Onlara göre İslâm toplumlarında İslâm'a aykırı olan kılık kıyafetler ile günah kapsamında olan diğer davranışlar cahiliye âdetidir. Şerîata herhangi bir şey eklemek veya çıkarmak küfürdür. Parlamentolarda yer almak da onlara göre haramdır. Çünkü parlamentolar, Allah'ın şeriatının dışındaki hükümlere başvuruyorlar ve ortaya koydukları anayasayı dinin üzerinde tutuyorlar. Bu selefi ekol mensupları, diğer selefi grupları da bazı konularda sert bir şekilde eleştirirler. Onlara göre diğer selefi gruplardan bazıları günah kavramı konusunda gevşek davranmışlar ve küfür kavramını dini yalanlamak veya inkâr etmekle sınırlandırmışlardır. Bundan dolayı da onları “çağın mürciesi” olarak değerlendirirler.

¹³ Salahuddin Hasan, *Harîtatü'l-Teyyârâti's-Selefiyye fi Mısır*, <http://www.onislam.net/arabic/islamyoon/salafists/113039-2010-03-09%2014-32-04.html>

¹⁴ Ali Abdülâl, a.g.e., s.55.

¹⁵ Abdülmün'im Münîb, *Delîlu'l-Harekâti'l-İslâmiyyeti'l-Mısriyye*, Kahire, Mektebetü'l-Medbûli, 2010, s. 131.

Eylemi ön plana çıkararak bu selefi grup, ümmeti daha fazla fırkalara ayırmamak için kendilerine özgü bir cemaat kurmayı kabul etmemekte, kendi taraftarlarını üzerinde birleştikleri konularda sahada faaliyet gösteren diğer cemaatlerle beraber çalışmaya teşvik etmektedir. Bundan dolayı da İslâm devleti kurmayı veya hilâfet devletini yeniden tesis etmeyi isteyen diğer örgüt ve cemaatlerle beraber hareket etmeyi prensip olarak reddetmemektedir.¹⁶

B. Cemâatten Siyâsî Partiye Dönüşen Selefler

Tunus'ta başlayan ve kısa bir süre içerisinde Mısır, Libya ve Suriye'de devam eden Arap devrimleriyle birlikte, Arap dünyasındaki tüm siyasî ve fikrî hareketler yeni bir durumla karşı karşıya kaldılar. Bu hareketler içerisinde yeni sürece en hazırlıksız bir şekilde yakalanan, kısa bir bocalamanın ardından hızla toparlanan dinî grupların başında selefi hareketler gelmektedir. Siyasî ve sosyal olaylara ilişkin bakış açıları çok net olmayan, önceden genel teorik çerçevesi belirlenmemiş ve duruma göre, yaşayan önderlerinden aldıkları "fetvâ" ile hareket eden selefi hareketler, daha önceleri karşı çıktıkları ve bazen de "din dışı" gördükleri siyasal katılım sürecine, kurdukları değişik siyasî partiler şemsiyesi altında dâhil oldular.

Daha önceleri çoğunlukla "geleneksel/ilmî" veya "eylem ve hareket" kategorisinde değerlendirilen bu hareketler "politik/siyasî/modern" bir karaktere büründü. Seleflerin siyasî parti şemsiyesi altında bir araya geliş sürecini değerlendirmeden önce, onların politik serüvenlerinin başlangıcı olan 25 Ocak 2011 Mısır devrimini başlatan olaylar karşısındaki tutumlarını incelemek gerekir.

1. 25 Ocak Devrimi ve Selefi Hareketler

25 Ocak 2011 yılında Mısır'da gerçekleşen halk hareketleri, Selefi gruplar üzerinde de etkili olmuş ve onların siyâsî ve sosyal olaylar hakkındaki geleneksel fikirleri, büyük bir değişime uğramıştır. Hüsnü Mübarek'in görevini terk etmek zorunda kaldığı olaylar başlayınca Mısır'daki selefi hareketler ve herhangi bir selefi gruba mensup olmamakla birlikte, selefi kimlikleriyle bilinen bağımsız kişiler, bu olaylar karşısında birbirinden farklı tavır ve tutum sergilemişlerdir. Onların bu tavır ve tutumlarını şöyle sıralamak mümkündür.

a. 25 Ocak Devrimini Destekleyenler ve Aktif Olarak Katılanlar

Kahire selefleri veya daha önceleri cihadçı ya da eylemci selefler olarak bilinen gruplar, 25 Ocak devrimini destekleyen ve devrime giden sürecin içinde aktif olarak yer almışlardır. Şeyh Muhammed Abdülmaksûd, Şeyh Neş'et Ahmed ve Şeyh Fevzî Saîd gibi bu ekolün önde gelen liderleri Tahrir Meydanı'ndaki gösterilere katılarak devrim sürecine destek vermişler ve orada yaptıkları konuşmalarla göstericiler üzerinde etkili olmuşlardır. Kahire ve İskenderiye başta olmak üzere Mısır'ın tüm büyük kentlerinde yapılan gösterilere katılarak destek veren bu selefi gruplar zaman zaman bağımsız mitingler yapmalarına rağmen Hüsnü Mübarek karşıtı diğer liberal veya milliyetçi muhalif çevrelerle bir araya gelerek bazı konularda ortak hareket

¹⁶ Salahuddin Hasan, a.g.m.

etme stratejisi izlemişlerdir. Kahire selefilerinin başlatmış olduğu bu destek kampanyası, kısa süre içerisinde bazı Ezher hocalarının ve İskenderiye selefilerinin katılımıyla bir platforma dönüştü. “el-Hey’etü’s-Şer’iyye li-Himâyeti’l-Hukûk ve’l-Hürriyâti’l-Meşrûa” ismini alan bu platform, bildirimler yayınlarak kitlesel gösterilere destek olmuş ve halkın meşrû taleplerinin karşılanması, anayasadaki ikinci maddeye¹⁷ dokunulmaması, gösterilerde taşkınlık yapılmaması ve kamu mallarına zarar verilmemesi şeklindeki uyarıları dile getirmiştir.

b. 25 Ocak Devrimine Açıkça Karşı Çıkanlar

Mısır’daki selefiler kendi aralarında homojen bir yapı arz etmedikleri için akâid konularında birbiriyle benzer fikir ve yaklaşımlar benimsemelerine rağmen siyaset ve sosyal hadiseler konusunda birbirlerinden çok farklı tavırlar sergilemişlerdir. Onların bu parçalı durumları ve muhatap kitlelerini kelâmî/fıkhî tartışmaların içine sürüklemeleri devrim öncesi siyâsî yapıyı rahatsız etmemiş ve hattâ örtük destek görmüştür. Ancak kitlesel gösterilerin başlamasıyla birlikte siyâsî ve sosyal konulara bigâne kalmayan selefilerin tabanı sokağa çıkınca bazı selefi önderler “ulu’lemre itâat” ilkesinden hareketle bunu önlemeye çalışmışlardır. Şeyh Mahmûd Mısırî, Şeyh Mustafa el-Adevî ve Şeyh Muhammed Hüseyin Yakûb gibi selefi hatipler, yaptıkları televizyon konuşmalarında söz konusu gösterilere katılmanın meşru olmadığını söyleyerek başlayan devrim sürecine karşı çıkmışlar ve statükonun yanında yer almışlardır. Yaptıkları açıklamalarda bazı âyet ve fiten hadislerini okuyarak göstericilerin meydanları terk etmelerini, evlerine dönmelerini, mescitlere giderek duâ ve istiğfârda bulunmalarını, mefseleti önleme adına suskun kalmalarını ve eylemde bulunmamalarını öğütleyen bu selefi liderler, toplum üzerinde fazla etkili olamamışlar ve bu konularında yalnız kalmışlardır. Daha çok “Cemâatu Ensârü’s-Sünne” grubu olarak tanınan bu selefiler, Hüsnü Mübarek’in artan kitlesel olaylar üzerine yetkilerini devrettiğini açıklamak zorunda kalmasının ardından yayınladığı bir bildirimde gösterilerin ve yöneticiye karşı çıkmanın haram olduğunu dile getirmiştir.

c. 25 Ocak Devrimi Karşısında İkircikli Bir Tavır Benimseyenler

Selefiler içinde çok güçlü ve önemli bir yeri olan İskenderiye Selefileri, Müslüman Kardeşler Hareketi gibi örgütlü bir liderlik yapısına karşı çıkmakla beraber sosyal ve kültürel faaliyetlerde kendi aralarında organize olmuş bir gruptur. Devrim öncesi, devrimi başlatan süreç ve sonrasında olayların gelişimine göre hareket ederek hadiselerin sonuçları üzerinden bir tavır sergilemeye çalışan İskenderiye Selefileri, söylemleriyle pragmatik davranmışlardır. 25 Ocak gösterileri için sosyal paylaşım ağları üzerinden çağrı yapılırken İskenderiye Selefilerinin etkili liderlerinden biri olan Yasir Burhamî, “dinimize olan bağlılığımız, ülkemize karşı duyduğumuz sorumluluk duygumuz, ülke menfaatleri konusundaki hassasiyetimiz, içinden geçmekte olduğumuz bu zorlu süreçte ülkenin ve vatandaşların güvenliğini öncelememiz ve her şeyin üstünde tutmamız, aramıza fitne yaymak isteyen

¹⁷ “Devletin dini İslâm’dır. Arapça resmî dildir. İslâm şeriatının ilkeleri yasamanın temel kaynağıdır.”

düşmanların arzularını yok etme çabamız adına 25 Ocak gösterilerine katılmayacağız...”¹⁸ açıklamasında bulunmuştur. Başta Tahrîr olmak üzere Mısır’ın tüm meydanlarında başlayan gösterilerle birlikte, emniyet güçlerinin sahadan çekilmesi beraberinde çapulculuk olaylarını getirmiş ve İskenderiye Selefilere, devrim sürecine katılan diğer gruplar gibi açıklamalar yaparak bu olayları kınamıştır. Yeni bir sürecin başlamakta olduğunu gören İskenderiye Selefilere zaman içinde hadiselerin gelişimine uygun bir şekilde davranarak siyasî pozisyonlarını değiştirmişler ve bunun da ictihâd farklılığından kaynaklandığını, yapılan her ictihâdda bir hata payı bulunduğunu söyleyerek varlık göstermeye çalışmışlardır. Devrim sürecindeki gösteriler karşısında net bir tavır takınmayan İskenderiye Selefilere daha sonraki dönemlerde başlayan anayasa benzeri tartışmalarda, aktif bir şekilde yer alarak görüşlerini dile getirmişler ve hızla partileşerek siyasetteki yerlerini almışlardır.

Selefi Hareketlerin Partileşmesi

Arap devrimlerinden sonra meydana gelen fikrî ve siyasî değişimlerden en fazla etkilenen kesim selefler olmuştur. Fikrî ve siyasî konularla fazla ilgilenmeyen geleneksel selefilik, özellikle Mısır’da yaşanan değişimle birlikte kendisini siyasetin merkezinde bulmuştur. Hem kurumsallaşmış selefilik, hem de karizmatik şahsiyetler merkezli selefilik bu yeni dönemle birlikte daha önceleri fazla ilgilenmedikleri ve içinde yer almadıkları siyaset arenasında örgütlenme ve partileşme sürecine girmişlerdir. Kendi aralarında homojen bir yapı arz etmeyen selefler, siyasete girerken de tek parti çatısı altında bir araya gelemedikleri için farklı siyasî partiler kurup siyaset yapmaya başlamışlardır. Seleflerin kurduğu her bir siyasî parti, aynı zamanda onların içinde buldukları selefi eğilimin bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Demokrasi ve siyasî parti konularında devrim öncesinde ve esnasında çok katı fikirleri olan İskenderiye Selefilere, yaptıkları açıklamalarla demokrasiyi tamamen reddetmişlerdir. Mesela Selefi Davet’in resmi sözcülerinden Şeyh Abdülmün’im Şehhât, “Biz yalnızca demokrasi haramdır demiyoruz, aynı zamanda demokrasi küfürdür de diyoruz...”¹⁹ ve “Demokrasi dini, hayattan ayıran laikliğin bir şubesidir. İslâmcılar demokrasiyi ister kullansınlar ister kullanmasınlar, demokrasi şer’an kabul edilemez...”²⁰ açıklamalarını yapmıştır. Ancak devrim sonrası Mısır’da yapılan Anayasa referandumuyla birlikte siyasî parti kurmanın önündeki engeller kaldırılınca başta bu açıklamaları yapan selefler olmak üzere tüm kesimler hızla partileşmişlerdir. 25 Ocak 2011 devriminden sonra Mısır’da yapılan parlamento ve senato seçimlerine üç farklı parti çatısı altında giren selefler, sonraki süreçte de yeni partiler kurarak bu farklılıklarını korumuşlardır. Devrim sonrası Mısır’da selefler tarafından kurulan siyasî partiler şunlardır.

¹⁸ <http://www.salafoice.com/article.php?a=5115>.

¹⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=4kFirseQTQE&noredirect=1>

²⁰ Neva b. Abdurrahman el Kadimî, “el-İslâmiyyûn ve Rebiu’s-Sevrât”, *Merkezu’l-Arabi li’l-Ebhâs ve’ d-Dirâsâti’s-Siyâsiyye*, Katar, 2012, s. 47.

a. Hizbu'n-Nûr / Nur Partisi

İskenderiye kökenli seleflerin siyasî kolu olarak tanınan Nur Partisi, 25 Ocak devriminden sonra kurulan bir partidir. Farklı eğilimlere sahip olan İskenderiye selefleri, bu parti ile birlikte siyasal hayata katılmışlardır. Partinin kuruluş çalışmalarından itibaren farklı eğilimde bulunan selefi liderler arasında görüş ayrılıkları kendini göstermiştir. Demokrasi ve siyasal katılımın ğayr-i meşrû olduğu hakkında, dinî referanslar ileri sürerek açıklamalarda bulunan selefi liderlerin çok kısa bir süre içinde bu görüşlerinden vazgeçmiş gibi görünmeleri, hem parti dışı hem de parti içi tartışmaları beraberinde getirmiştir. Selefi liderler ile Nur Partisi yöneticileri, parti dışından gelen "tutarsız, pragmatik, ilkesiz" gibi suçlamalara ve parti içinde yapılan "meşrûiyet" tartışmalarına cevap vererek sürekli savunma konumunda kalmıştır. Tüm bu tartışmalara rağmen Nur Partisi, Mısır'ın varoşlarında ve kırsal kesiminde yıllarca etkili olmuş Selefi söylemin rüzgârını arkasına alarak, en büyük selefi parti olma başarısını göstermiştir. 2011 yılının sonlarında yapılan parlamento seçimlerinde ise diğer iki selefi partiyle yaptığı ittifakla girmiş ve 123 milletvekili elde edip parlamentoda %24 oranında temsil gücü kazanarak Mısır'ın ikinci büyük partisi konumuna yükselmiştir. Seçimlerden sonra kendisiyle ittifak ettiği diğer iki selefi parti mensubu milletvekillerinin, kendi parti çatıları altında siyaset yapmaya başlamasıyla birlikte milletvekili sayısı 108 olan Nur Partisi, parti içi tartışmaların odağında yer almıştır. Bir tıp doktoru olan parti başkanı İmad Abdulgaffur, zamanında yapılması gereken parti kongresini ertelemesine rağmen kongre toplanmaya çalışılmış ve başkan etkisiz bir konuma düşürülmüştü.²¹

Parti içinde kendilerine "Nur Partisi İslah Cephesi" adını veren reformist bir grup, parti idaresinin "Selefi Dâvet" ile yollarını ayırması gerektiğini dile getirerek cemaat-parti tartışmasını ilerletmiştir. Bu tartışmalar sonucunda partide iki farklı eğilim ortaya çıkmış ve her eğilim kendisi için bir lider tayin ederek partinin çift başlılıkla kongreye gitmesinin yolunu açmıştır. Selefi Dâvet'in ileri gelenlerinin devreye girerek geçici de olsa sorunları dondurmaya çalışmasına rağmen Nur Partisi'nin ilk kurucu başkanı olan İmad Abdulgaffur, ekibiyle birlikte partiden ayrılmış ve Hizbu'l-Vatan ismiyle yeni bir parti kurmuştur. Nur Partisi'nin başına da daha önce parti içindeki islahatçılara karşı gelenekçilerin başını çeken Yûnus Mahyun getirilmiştir. Selefi Dâvet adına yapılan açıklamayla da, Nur Partisi'nden başka kendilerini siyâseten temsil eden hiçbir partinin olmadığı vurgulanarak yeni kurulan partiye mesafeli bir tutum sergilenmiştir.²²

Programında Mısır'ın sorunlarına ilişkin bakış açılarını kapsamlı bir şekilde dile getiren Nur Partisi, devrim sonrası Mısır'ın en önemli sorunlarının siyaset, ekonomi ve güvenlik alanlarında olduğunu dile getirmiş, ancak "kimlik ve din" konusundaki söylemleriyle dikkat çekmiştir. Buna göre Parti, gelenek ile çağdaşlığı bir arada tutan medenî ve gelişmiş bir devletin inşasını hedeflemektedir. Mısır'ın kimliği Arap-

²¹ <http://www1.youm7.com/News.asp?NewsID=786801&SecID=65&IssueID=0#.UmuKteJrPmQ>

²² <http://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=31122012&id=ff819e94-715d-4175-84b1-85417419ed18>

İslâm kimliğidir. Mısır anayasasında bulunan ikinci madde olduğu gibi korunmalı ve İslâm Şeriatı Mısır'a hükmedecek olan siyasî sistemin en yüce dayanağı olarak tüm siyasî, ekonomik, hukukî ve sosyal düzenlemelerin genel çerçevesini belirlemelidir. İslâm şeriatının prensiplerinin anayasanın temel dayanağı olması ilkesi, Mısır'da yaşayan Kıbtîlerin dinî özgürlüklerini de içerir.²³

Nur Partisi, 2012 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda kendilerine yakın gördükleri Hâzım Salâh Ebû İsmâil'in adaylığının Yüksek Askerî Konsey tarafından veto edilmesi üzerine daha önceleri Müslüman Kardeşler Hareketi'nden ayrılmış bulunan Abdülmün'im Ebû Futûh'u desteklemişlerdir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda Müslüman Kardeşlerin adayı Muhammed Mürsî'yi desteklemişlerdir.

Nur Partisi, gerek anayasa yapım sürecinde gerekse sık sık yapmış olduğu açıklamalarla Mısır'daki liberal ve Kıbtî kesimlerin eleştiri odağında olmuştur. 3 Temmuz 2013 tarihinde yapılan ve ülkenin demokratik yollarla seçilmiş ilk sivil Cumhurbaşkanı Muhammed Mürsî'yi devirerek anayasayı askıya alan askerî darbeyi destekleyen Nur Partisi, kitlesel desteğini zayıflatmıştır.

Parlamento seçimlerine katılma kararından sonra Nur Partisi'nin aday listelerinde toplam 15 kadın adaya yer vermesi, selefler içinde büyük bir tartışmaya yol açmıştır. Bunun üzerine Parti yönetimi kadın adayların listelerin son sıralarına yerleştirildiğini ve propaganda afişlerinde bu adayların resimlerinin kullanılmayacağı onun yerine gül resmi kullanılacağını açıklamak zorunda kalmıştır.²⁴ Seçim süreci sonrasında oluşan parlamento milletvekili olarak giren milletvekilleri de sürekli birbiriyle çelişen açıklamalar yaparak parti adına kararlı ve sürdürülebilir bir politika üretememişlerdir.

b. Hizbu'l-Binâ ve't-Tenmiye / İnşâ ve Kalkınma Partisi

Mısır'da İslâmî câmia içinde önemli bir yeri olan ve Enver Sedât suikastından sorumlu tutulan "el-Cemâatu'l-İslâmiyye" isimli grup, 25 Ocak devriminde aktif olarak rol almış ve yeni süreci desteklemiştir. Müslüman Kardeşler Hareketi'nden daha çok selefi akımlara yakınlığıyla bilindiği için "selefi kökenli" partiler arasında zikredilmektedir. el-Cemâatü'l-İslâmiyye liderleri, 1990 lı yılların sonlarında hapisnede bir özeleştirici sürecine girmişler ve şiddetin her türüsünü reddettiklerini kamuoyuna açıklamışlardır.

Enver Sedât suikastından hüküm giyen ve devrim sürecinde serbest kalan Abbud Zumur ve kardeşi Târik Zumur, Saffet Abdulğani ve Eşref Tefvik gibi el-Cemaatu'l-İslâmiyye'nin önde gelen şahsiyetleri tarafından kurulan parti "inşâ, kalkınma, İslâm şeriatı, siyasal özgürlük ve sosyal adalet" sloganıyla kendisini tanımlamıştır. Nur ve Asâlet partileriyle birlikte içinde yer aldıkları "İslâmî blok" birliğinin kurulmasında öncülük yapmıştır.²⁵ Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda Ebû Futûh'u

²³ http://www.alnourparty.com/page/program_culture

²⁴ Ahmed Zağlûl, *el-İslâmiyyûn ve's-Sevra*, Kahire, Evrâk li'n-Neşr ve't-Tevzî, 2012, s. 101.

²⁵ <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=518618&SecID=65&IssueID=0#.Um4k2OI5nmQ>

destekleyeceklerini ancak Muhammed Mürsî'ye de destek verecek olan mensuplarına karışmayacaklarını belirtmişlerdir.

"Halk, rejimin düşmesini istiyor" sloganıyla ortaya çıkan Mısırlıların duasının kabul edilmesi sonucu, devrimin gerçekleştiğini ve baskı, zulüm ve diktatörlük düzeninin sona erdiğini dile getiren İnşâ ve Kalkınma Partisi'nin kurucuları, Mısır'a karşı vatan borçlarını ödemek ve Mısır'ın kalkınma yürüyüşüne katkıda bulunmak amacıyla yola çıktıklarını söylemişlerdir. Parti kuruluş bildirgesine göre partinin amacı "parti kurucuları, önce Allah'ın rızâsını elde etmek sonra da ülkenin ve vatandaşların dünya ve âhîret saâdetini sağlayacak olan menfaatlerini gerçekleştirmek ve Mısır'ın gelişmiş toplumların öncüsü konumuna hazırlamak" şeklinde belirtilmiştir. Mısır'ın Arap ve İslâm kimliğini muhafaza ederek bunun önündeki engellere karşı koymak, her türlü batılılaştırma girişimlerine engel olarak değerlerin ve ahlâkın erezyonuna karşı mücadele etmek, hiçbir siyasî akımı veya toplumsal kesimi dışlamayacak hukukî, anayasal ve siyâsal ıslâhâtı gerçekleştirmek, tüm vatandaşların haklarını koruyacak, Mısırlı olmayan yabancıların güvenliğini temin edecek, eşitlik, özgürlük, adalet ve çoğulculuk ilkeler üzerinde yeni Mısır'ın inşâsı için çalışmak gibi hususlar partinin amaçları arasında yer almaktadır.²⁶

İnşâ ve Kalkınma Partisi, 3 Temmuz askerî darbesine karşı çıkmış ve Mısır'ın tüm bölgelerinde yapılan darbe karşıtı gösterilerde yer almıştır.

c. Hizbu'l-Fadîle / Fazilet Partisi

2011 yılında kurulan ve selefi kimliğiyle bilinen ilk parti olma özelliğini taşıyan Fazilet Partisi, "İslâm Şeriatının ilkeleriyle uyumlu olacak şekilde adalet ve eşitlik değerlerini yaygınlaştırmak, bütün alanlarda Mısır'ın liderlik konumunu yeniden sağlamak isteyen parti" sloganıyla ortaya çıkmıştır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra başlayan parlamento seçimlerine hazırlıklarını tamamlamadığı gerekçesiyle katılmayacağını söyleyen partinin kurucuları Mahmûd Muhammed Bedr, Muhammed Abdûh el İmam, Hâlid Saîd ve selefi hareketin önemli öncülerinden biri olan Şeyh Ferhat Ramazan gibi şahsiyetler yer almıştır. Parti başkanlığını yapan asker kökenli Âdil Abdülmaksûd'un bazı gerekçeler ileri sürerek ayrılması ve yeni bir parti kurma çalışmalarına başlamasıyla birlikte parti içi tartışmalar yaşanmıştır.

"Hep birlikte Mısır'ın ıslâhı için" sloganıyla yoluna devam eden Fazilet Partisi, anayasanın hükümlerine uygun bir şekilde toplumun ve sivil kurumların ıslahı için çalışacağını, tüm vatandaşların katılımıyla gerçekleştirecek olan kalkınma projesiyle Mısır'ın Arap İslâm dünyasındaki liderlik konumuna yeniden kavuşturmayı sağlayacağını, âdil bir gelir dağılımını esas alarak ayırım yapmadan toplumun tüm fertleri için adalet ve eşitliği gerçekleştireceğini, anayasanın belirlediği hak ve özgürlükleri tüm bireyler için teminat altına alacağını ve gençlerin önünü açarak onları destekleyeceğini belirtmiştir.²⁷ Parti programında demokrasinin İslâm'daki şûra prensibine benzediğini, her ikisinin de siyasî birer yorum olarak halkın yönetimdeki önceliğini ortaya koyduğunu, siyasal iktidarın ancak halkın

²⁶ <http://albenaa-tanmea.com/Program.aspx>

²⁷ <http://www.alfadya.com/aboutus>

seçimi ve irâdesi sonucu meşrû olacağını belirterek demokrasi konusunda yapılan teolojik tartışmalar karşısındaki tavrını ortaya koymuştur.²⁸

Diğer selefi kökenli partiler gibi Fazilet partisi de başkenti Kudüs olan bir Filistin Devleti'nin kurulması için tüm Mısırlıların Filistinlileri desteklemesi gerektiğini dile getirmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk turda Ebû Futûh'u, ikinci turda ise Muhammed Mürsî'yi desteklemişlerdir. 3 Temmuz 2013 askerî darbesine de karşı çıkan Fazilet Partisi mensupları, yapılan darbe karşıtı gösterilere de destek vermişlerdir.

d. Hizbu'l-Asâle / Asâlet Partisi

Fazilet Partisi Genel Başkanlık görevini bırakan Âdil Abdülmaksûd ve arkadaşları tarafından 2011 yılında kurulan Asâlet Partisi, selefi eğilimiyle bilinen bir diğer partidir. Daha önceleri İçişleri Bakanlığında görev yapan, dönemin İçişleri Bakanı Habîb el- Adlî'nin yardımcısı bir subay olan Âdil Abdülmaksûd beraber hareket ettiği bazı arkadaşlarıyla birlikte başkanı olduğu Fazilet Partisi'ndeki diğer yöneticilerin "meşruiyet içinde kalan, hukukun üstünlüğüne saygılı, ılımlı selefi İslâm yöntemini benimseyen bir konumdan uzaklaşarak, hem İslâmî faaliyetlere hem de genel menfaatlere zarar verecek aşırı sert fikirlere meyleden bir komplonun içinde olduklarını" söyleyerek kesin olarak partiyle tüm ilişkilerini kopardığını belirtmiştir.²⁹

"Köklü geleneğin prensipleriyle çağdaş bir bakış açısı" ilkesiyle ortaya çıkan Asâlet Partisi, 25 Ocak devrimini Mısır halkının asîl duruşuna bağlayarak Mısır'ın, yakın tarihinde yanlış yönetilerek fitratından uzaklaştırıldığını, rüşvet ve yolsuzluğun yaygınlaştığını dile getirmiştir. Parti programında Şerîatin anayasasının temel kaynağı olduğunu, halkın tüm kesimleri için adaletin anayasayla teminat altına alındığını ve gayr-i Müslimlerin kendi özel hukuklarını uygulamada özgür olduklarını, ehil kadroların iş başına gelmesi gerektiğini, iktidarın seçimlerle el değiştireceğini ve Cumhurbaşkanı dâhil tüm seçilmiş yöneticilerin halka karşı sorumlu olduklarını açıklamıştır.³⁰

Cumhurbaşkanlığı seçimleri için aday olarak emekli büyükelçi olan Abdullah el-Aşal'ı göstermiş, ancak İslâmcıların oylarının bölüneceği endişesiyle aday, Muhammed Mürsî lehine yarıştan çekilince Asâlet Partisi, bu seçimlerin her iki turunda da Mürsî'yi destekleyerek diğer selefi kökenli partilerden farklı bir politika izlemiştir. 2013 yılında parti içinde yaşanan tartışmalar sonucunda liderlik için yeniden seçim yapılmış ve İhab Şeyhâ, partililerin büyük desteğini alarak başkan seçilmiştir.

Askerî darbeye karşı çıkan parti mensupları yapılan darbe karşıtı gösteriler içinde yer almışlardır. Darbe yönetiminin Mısırlıların %65 oyuyla kabul edilen anayasayı ilga etmesi Asâlet Partisi tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Darbe yönetimi tarafından yeni bir anayasa yapmaları için atadığı 50 kişilik komisyona karşı da sert

²⁸ <http://www.alfadyla.com/program>

²⁹ <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=452334#.Um5PFel5nmQ>

³⁰ <http://www.alasalah.org/files/alasalah%20party.pdf>

bir şekilde muhalefet eden parti yönetimi, askıya alınan anayasaya sahip çıkmış, darbecilerin bu anayasayı rafa kaldırarak kendilerine meşrûiyet devşirmek istediklerini ve cuntanın atadığı komisyonda yer alanları da darbeciler lehine hırsızlık yapmakla suçlamıştır.³¹

Asâlet Partisinin kurucu lideri olan Âdil Abdülmaksûd'un kardeşi ve partiye yakınlığıyla bilinen Şeyh Muhammed Abdülmaksûd, Mısır selefleri üzerinde etkili bir şahsiyet olarak Darbe karşıtı gösterilerin sembolü haline gelen Râbia Meydanı'nda göstericilere seslenerek darbecileri sert bir dille eleştirmiştir. Onun bu tavrı aynı zamanda partinin de darbe karşıtı politikası üzerinde etkili olmuştur. Asâlet Partisi, darbe sonrasında kurulan ve seçilmiş Cumhurbaşkanı Muhammed Mürsî'ye sahip çıkarak yapılan darbe karşıtı gösterileri organize eden "Darbeye Karşı Millî İttifak" içinde yer almıştır.

e. Hizbu'l-Vatan / Vatan Partisi

Nur Partisi çatısı altında bir araya gelen başta İskenderiye olmak üzere Mısır'ın diğer Selefi akımlarının kendi aralarındaki görüş ayrılıkları, onların siyâsî kolu olan Nur Partisi'ne de yansımış ve parti içi derin tartışmalar, istifalarla sonuçlanmıştır. Nur Partisi'nin kurucu başkanı olan İmâd Abdülgaflûr, parti içindeki ıslahatçıların lideri olarak hareket etmiş ve partiden ayrılmak zorunda kalmıştır. Parti yönetiminin Selefi cemaatlerin yönetiminden bağımsızlaştırma politikasıyla yola çıkan İmâd Abdülgaflûr 2013 yılının başında Vatan Partisi'ni kurmuştur. Diğer selefi partiler ile Müslüman kardeşlerin siyâsî kolu olan Hürriyet ve Adalet Partisi arasında orta bir yol benimsemeye çalışan Abdülgaflûr, Muhammed Mürsî tarafından Cumhurbaşkanı yardımcılığına getirilmişti. Askerî darbeye kadar bu görevini yürüten Abdülgaflûr, darbe yönetimine karşı çıkmış ve parti olarak darbe karşıtı gösterilerine destek vermiştir.

Nur Partisi'nin lideri Yûnus Mahyun'un darbecileri desteklemesi, liberallerin temsilcisi olan Muhammed Baradey ve Kıbtîlerle birlikte darbe koalisyonu içinde yer alması parti tabanında büyük kırılmalara yol açtığından dolayı, yeni kurulan Vatan Partisi'nin selefleri temsil bakımından öne geçtiği izlenimi vermektedir. Çünkü daha önceleri Nur Partisi'ni destekleyen birçok Selefi çevreler darbe karşıtı gösterilerde aktif olarak yer almışlardır. Ayrıca darbe yönetimi tarafından yeni bir anayasa yapımı için atanan komisyonun daha önceleri seleflerin yoğun baskıları sonucu anayasada yer alan bazı maddeleri yeni anayasada yer vermeyeceklerini belirtmeleri parti tabanını rahatsız etmiştir.

Başta Nur Partisi mensupları olmak üzere diğer selefi çevrelerin ilgisine mazhar olan Vatan Partisi, askerî darbe sonrası süreçte anayasal durumu savunarak darbe yönetiminin uygulamalarına karşı çıkmıştır.³²

³¹ <http://www.alasalah.org/show-266.html>

³² <https://www.facebook.com/watanpartyeg>

Sonuç

Mısır'ın en eski dinî-sivil yapılanmaları olan el-Cem'iyetü'ş-Şer'iyye ve Cemâatu Ensâri's-Sünneti'l-Muhammediyye isimli oluşumlar, bugünkü Mısır'ın tüm dinî hareketlerine ve cemaatlara kaynaklık yapmıştır. Müslüman Kardeşler Hareketi'nden doğan tüm selefi eğilimli diğer oluşumların tamamı, bu iki büyük yapının ana havzasından ortaya çıkmıştır. Her iki yapının kurucuları ve liderleri Ezher kökenlidir. Her ikisi de Mısır'da yaygın olan ve toplumun geniş kesimlerini etkileyen geleneksel tarikatlarla karşı tavır almıştır. Özellikle de bu tasavvufi eğilimli hareketlerle bağlantılı olarak değerlendirilen bidat ve hurâfelerle mücadele etmişlerdir. Her iki oluşum, dinin bidat ve hurâfelerden arındırılması, türbelerden medet bekleme, onlara kurban adama ve oralarda namaz kılma gibi adetlerle mücadele etme konusunda aynı anlayışı benimsemişlerdir. Ancak tarikatları değerlendirmede birbirlerinden farklı bir tavır benimsemişlerdir. el-Cem'iyetü'ş-Şer'iyye isimli oluşum, tasavvufi yapıların tamamını reddetmemekte bunların içinde sünnete bağlı kalanları olumlu görmektedir. Bundan dolayı da Müslüman Kardeşler Cemaatinin mensuplarıyla daha yakın bir ilişki içinde olmuştur. Cemâatü Ensâri's-Sünne isimli yapı ise tasavvuf ve tarikatların tamamıyla mücadele etmeyi prensip olarak benimsediği için daha çok selefi hareketlerle yakın işbirliği içinde olmuş ve bugünkü selefi hareketlerin büyük bir kısmı bu yapının içinden çıkmıştır.³³

25 Ocak devriminden sonra hızlı bir şekilde örgütlenerek Nur Partisi çatısı altında parlamento ve senato seçimlerine giren Selefilere, Orta doğudaki siyasî dengeleri altüst eden bir başarı elde ederek Müslüman Kardeşlerin siyasî yapılanmasına alternatif bir siyasî güç haline gelmişlerdir. Ortaya çıktıkları tarihten itibaren siyasî faaliyetlerden uzak duran, hatta demokrasi ve seçimleri İslâm açısından meşru görmeyen, kendileriyle İhvân Hareketi arasındaki temel çelişkinin İhvân'ın demokrasiye ve parlamentoya sıcak bakmak olduğunu söyleyen Selefi oluşumların siyaset dünyasına atılarak partileşmeleri ve seçimlere katılmaları, onları hazırlıksız oldukları bir mecranın içine sürüklemiştir. Siyâsete dair teorileriyle siyâset pratikleri arasında bocalayan Selefi akımlar, ülkeyi ilgilendiren tüm siyasî, sosyal ve ekonomik sorunlar karşısında teorik düzeyde de olsa bir çözüm üretmedikleri gibi, her ortaya çıkan sorun karşısında bölünmekten kendilerini kurtaramamışlardır. Kısa dönemlik parlamento çalışmalarında yaptıkları açıklamalarla ve faaliyetlerle siyâsete hazır olmadıklarını göstermişlerdir.

Selefilere, 2012 yılında kurulan anayasa yapım komisyonunda yer almışlar ve referandumla kabul edilerek 25 Aralık 2012 tarihinde yürürlüğe giren, ancak 3 Temmuz 2013 yılında yapılan askerî darbeyle askıya alınan anayasa metninde bazı maddelerin yer almasında büyük uğraşlar vermişlerdir. Daha önceki anayasada da yer alan ve yeni anayasa metnine olduğu gibi alınan "Devletin dini İslâm'dır, resmî dili Arapça'dır, İslâm şeriatının prensipleri yasamanın temel kaynağıdır".³⁴

³³ Abdülmün'im Münib, *Delîlu'l-Harekâti'l-İslâmiyyeti'l-Mısıriyye*, Kahire, Mektebetu'l-Medbûli, 2010, s. 49-55.

³⁴ "Düstûru Cumhûriyyeti Mısır el-Arabiyye", *Metâbiu'l-Hey'eti'l-Âmme li'l-İsti'lâmât*, Kahire, 2012.

şeklindeki ikinci madde üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Selefiler, bu maddenin muğlak olduğunu, farklı şekillerdeki yorumlara açık olduğunu dolayısıyla bu maddenin yeni bir maddeyle açıklanması gerektiği konusunda ısrarcı olmuşlar ve aynı komisyonda yer alan liberal, sol ve Kıbtî kesimin temsilcileriyle sert bir mücadele içine girmişlerdir. Bu kesimlerin komisyonu terk etmesi ve Selefilerin yoğun baskısı sonucu yeni yapılan anayasada 219 nolu ek maddeye yer verilmiştir. Bu madde, ikinci maddeyi “İslâm şeriatının prensipleri; (İslâm şeriatının) küllî delillerini, usûlî ve fikhî kâidelerini, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat mezheplerinin muteber kaynaklarını kapsar” şeklindeki açıklamayla yorumlamaktadır. Aynı Selefî grupların siyâsal temsilcisi olan Nur Partisi, anayasanın bu maddesindeki ısrarlı tutumu sonucu anayasa komisyonunu terk eden liberal ve Kıbtîlerin temsilcileriyle Askerî cuntanın yanında yer almakta ve darbeye destek vermekte bir sakınca görmeyerek ilkesiz bir politika benimsemiştir.

Arap İslâm dünyasında cemaatten siyâsî partiye dönüşüm meselesi, sadece selefî grupların problemi olmayıp diğer İslâmî cemaatleri de etkileyen bir sorundur. Arap devrimlerinden sonra legal siyâset yapma imkânı bulan Müslüman Kardeşler ve Nahda gibi diğer İslâmî hareketler, demokrasi ve parlamento konusunda zaman içinde yaptığı teorik tartışmalarla güçlü bir literatür ve belirgin bir bakış açısı oluşturduğu için pratik siyâset yapma konusunda Selefilere göre daha avantajlı bir konumda olduklarını göstermişlerdir. Ancak Selefî hareketler “fetvâ” ile “politika” arasında ortaya çıkan uçurumu kapatmakta ve politik her tutumu dinî referanslardan hareketle temellendirme konusunda bir sorun yaşamaktadır. Bundan dolayı da her ortaya çıkan ve aktif siyâsetle politik bir duruş sergilenmesi gereken ekonomik, sosyal vs. konularda parti kimliğiyle yapılan açıklamalar, cemâat kimliğiyle eleştiriye uğramaktan kurtulamamıştır. Meselâ kadınların sosyal hayattaki yeri, parti çalışmalarına katılıp katılmayacağı hattâ aday gösterilip gösterilemeyeceği, uluslararası para fonlarından fâizli kredi alınıp alınmayacağı gibi birçok konuda parti adına yapılan açıklamalar cemâat adına yapılan açıklamalarla eleştirilmiştir.

3 Temmuz 2013 yılında Mısır'ın özgür seçimlerle iktidara gelmiş olan Muhammed Mürsî'ye karşı yapılan askerî darbe ve sonrasında gelişen olaylar, selefî gruplar arasında köklü bir ayrışmaya sebebiyet vermiştir. Büyük bir selefî koalisyonu olan Nur Partisinin birçok kurucu kadrosu askerî darbeye karşı çıkarak partiden ayrıldılar ve bazıları darbeyi eleştiren eylemlerinden dolayı tutuklandılar. Bugün için bir tabela partisine dönüşen Nur Partisi, askerî cunta yönetimine verdiği destekten dolayı Mısır genelinde büyük ölçüde desteğini kaybetmiştir.

Kaynakça

- Ali Abdülâl, *ed-Da'vetü's-Selefiyye bi'l-İskenderiyye*, Beyrut, Müessesetu'l-İntişârî'l Arabî, 2012.
- Düstûru Cumhûriyyeti Mısır el-Arabiyye, *Metâbiu'l-Hey'eti'l-Âmme li'l-İsti'lâmât*, Kahire, 2012.

- Ebû Rumân, Muhammed, *es-Selefiyyûn ve'r-Rebû'l-Arabî*, Beyrut, Merkezi Dirâsâtî'l Vahdeti'l-'Arabîyye, 2013.
- Hasan, Salahuddin, *es-Selefiyyûn fi Mısır*, Mısır 2012.
- Hasan, Salahuddin, *Harîtatü't-Teyyârâti's-Selefiyye fi Mısır*.
- <http://www.onislam.net/arabic/islamyoon/salafists/113039-2010-03-09%2014-32-04.html>(03.07.2015).
- el Kadimî, Nevaf b. Abdurrahman, "el-İslâmiyyûn ve Rebû's-Sevrât", *Merkezü'l-Arabî li'l-Ebhâs ve'd- Dirâsâti's-Siyâsiyye*, Katar 2012.
- Münîb, Abdulmün'im, *Delîlu'l-Harekâti'l-İslâmiyyeti'l-Mısriyye*, Mektebetü'l Medbûlî, Kahire 2010.
- Şellata, Ahmed Zağlul, *el-Hâletü's-Selefiyyetu'l-Muâsıra fi Mısır*, Mektebetü'l Mebdûlî, Kahire 2011.
- Şellata, Ahmed Zağlûl, *el-İslâmiyyûn ve's-Sevra*, Evrâk li'n-Neşr ve't Tevzî, Kahire 2012.
- eş-Şeyh, Memdûh, *Selefiyyûn*, Kahire, Dâru Ahbâri'l-Yevm, 2011.
- البيان التاسع عشر لمجلس شورى العلماء لتأييد الشيخ حازم أبو اسماعيل لرئاسة الجمهورية
- <http://www.ansaralsonna.com/web/play-6533.html> (03.07.2015).
- البيان الثالث والعشرون بخصوص دعم الدكتور محمد مرسي لرئاسة الجمهورية
- <http://www.ansaralsonna.com/web/play-6537.html> (03.07.2015).
- المؤتمر الصحفي للجمعية الشرعية لإعلان موقفها من الانتخابات الرئاسية في جولة الإعادة
- http://alshareyah.com/index.php?option=com_seyret&Itemid=386&task=videodiectlink&id=711 (03.07.2015).
- <http://www.alasalah.org/files/alasalah%20party.pdf> (03.07.2015).
- <http://www.alasalah.org/show-266.html> (03.07.2015).
- <http://albenaa-tanmea.com/Program.aspx> (03.07.2015).
- <http://www.alfadya.com/aboutus> (03.07.2015).
- <http://www.alfadya.com/program> (03.07.2015).
- <https://www.facebook.com/watanpartyeg> (03.07.2015).
- http://www.alnourparty.com/page/program_culture(03.07.2015).
- <http://www.ansaralsonna.com/web/pageother-659.html>(03.07.2015).
- <http://www.salafvoice.com/article.php?a=5115>. (03.07.2015).
- <http://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=31122012&id=ff819e94-715d4175-84b1-85417419ed18> (03.07.2015).
- <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=452334#.Um5PFel5nmQ> (03.07.2015).
- <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=518618&SecID=65&IssueID=0#.Um4k2OI nmQ>(03.07.2015).
- <http://www.youtube.com/watch?v=4kFirseQTQE&noredirect=1> (03.07.2015).
- <http://www1.youm7.com/News.asp?NewsID=786801&SecID=65&IssueID=0#.UmKterPmQ> (03.07.2015).

Arab Spring and Salafism

-Case of Egypt-*

Ramazan YILDIRIM**

Abstract

The emergence of groups who call themselves 'Salafi' dates back to two centuries ago. Those movements, which have small regional differences, had the opportunity of forming a community in Egypt. On the other hand, a new community era began in the Arab world with public riots in Tunisia which spread to Egypt, Libya, Syria and Yemen. In Egypt, which is the most important country in the Arab and African region, every group that found an opportunity to participate in politics, has been transformed into political parties. There is no doubt that among those groups, the Salafi movement has attracted more attention than others. Salafis have established several political parties, although in previous periods, they refrained from engaging in politics and were more prone to educational and social activities. In this study, the views and structures of Salafis will be analyzed before and after the January 25 revolution in Egypt where Salafis entered the political area.

Keywords: Egypt, Salafis, Politics, Arab Spring.

Arap Baharı ve Sonrasında Selefilik

-Mısır Örneği-

Özet

Arap dünyasında kendisini "selefi" olarak tanımlayan hareketlerin ortaya çıkışı yaklaşık olarak bir asır öncesine dayanmaktadır. Ortaya çıktıkları bölgelere göre kendi içinde küçük de olsa bir takım farklılıklar barındıran bu hareketler, daha çok Mısır'da "cemâatleşme" imkânı bulmuşlardır. Diğer taraftan 2011 yılında Tunus'ta başlayıp kısa bir süre içinde Mısır, Libya, Suriye ve Yemen'de devam eden halk isyanları sonucunda Arap dünyasında yeni bir dönem başladı. Arap ve Afrika coğrafyasının en önemli ülkesi olan Mısır'da yaşanan yeni süreçle birlikte, legal siyaset yapma imkânı bulan tüm toplumsal kesimler, hızla partileşerek siyaset arenasındaki yerini aldı. Hiç şüphesiz bu kesimler içinde Selefi hareketler diğerlerine göre daha fazla ilgi odağı haline geldi. Daha önceleri aktif siyasetten uzak duran ve daha çok eğitim, dâvet ve diğer sosyal faaliyetlerde bulunan ve demokrasi, seçim ve parlamento gibi mekanizmaları dinî açıdan sakıncalı gördükleri için kabul etmeyen Selefilikler, hızlı bir şekilde birçok siyasî parti kurarak politikaya atıldılar. Bu makalede 25 Ocak devrimiyle birlikte

* This paper is the English translation of the study titled "Arap Baharı ve Sonrasında Selefilik -Mısır Örneği-" published in the 1-2th issue of *İlahiyat Akademi*. (Ramazan YILDIRIM, "Arap Baharı ve Sonrasında Selefilik -Mısır Örneği-", *İlahiyat Akademi*, sayı: 1-2, Aralık 2015, s. 263-282.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Assoc. Prof. Dr., Istanbul University, Academic Member of the Faculty of Theology, e-mail: ramazany@istanbul.edu.tr

Mısır'da siyasî hayata atılan Seleflerin devrim öncesi yapıları, fikirleri ve devrim sonrası kurdukları partiler ile siyasî tutum ve görüşleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Selefler, Siyaset, Arap Baharı.

Introduction: Which Salafism

A mentality unique to itself in terms of a way of thinking or interpretation of religious texts, Salafism has become a movement of ideas in the last century. The current movement of Salafism, which only looks for solutions to Islam's problems today in the Asr al-Saa'dat and reduced this way of thinking into merely a very formalistic way of piety, originated in Egypt, as did other Islamic movements which then evolved as it spread into other parts of the world. The current movements of Salafi origin can be divided into different categories in terms of the methods adopted to bring about social change. A movement, which emerged within the Salafi groups that mainly focused on communication of and invitation to Islam, emphasized the idea of jihad and embodied it in practices, while other groups focused on the possibility of becoming a better religious person, and in that path they called for a formalistic understanding of religion which is reflected in appearance.

As in all the movements after the Arabic evolutions, Salafis experienced a large-scale evolution of their own. Salafis deemed it a blasphemy to participate in or establish any kind of political organization or to be in a parliament and heavily criticized other Islamic movements which allowed these practices. Nevertheless, the majority of Salafis behaved rather pragmatically and went on to establish their own political parties and participated in elections. Despite the differences in their methods, the interpretation of religion in all the groups which consider themselves as Salafis, is almost the same. Salafis have common point of view in terms of the literal interpretation of religious texts, formalistic piety, disregarding of different social traditions in the name of strict religious outlines and classifying every new idea and interpretation as bid'ah.

The emergence of the movements called "Salafi" in the Arab world dates back to nearly a century ago. Though of a small scale compared to the regions which they emerged from, these movements had internal differences of their own, and the real opportunity of becoming "congregations" was found in Egypt. Salafi movements began to draw more attention since January 25, 2011 when grassroots movements reached a peak in Egypt and launched a new process called the "Arab spring" or "Arab revolutions." These movements have become strong political actors in many Arab countries, notably Egypt, in the wake of the Arab revolutions and they have been fed by some traditional religious structures defined as Salafi in Egypt. Dwelling on the history, the founders and the traditional opinions of these Salafi-religious movements will enable us to be closely acquainted with today's political parties of Salafi origin.

Salafism today does not comprise of a homogenous structure in terms of thinking and practices as the Ikhwan Movement. Therefore it is hard to categorize according to precise criteria. The principles of faith they defend and the cultural atmosphere where they emerged are quite similar. However, it is possible to put these movements under four categories in terms of their views on the social and political domain and their perceptions of politics and society.¹

The first group is the traditional salafism, which has a basis of science and invitation. These Salafi groups invite people to their principles, provide religious education and refuse all political participation. They focus on doctrines and aim to cleanse the essentials of doctrines from bid'ah and untrue knowledge. To them, other sub-sects such as Mu'tazila, Kharijites and Shia are erring. It keeps its distance from Ash'arism and Matudirism, casting out the Sufi movements in particular. This movement of Salafism is particularly widespread in Saudi Arabia and it aims to spread the thoughts of people such as Abd al-Aziz ibn Baz and Muhammad Nasiruddin al-Albani.

The salafi movement's the second group who comes forward with its stance which is strictly against politics and political parties. Supporting "obedience to rulers", these Salafis oppose all kinds of political opposition and support political parties in power against other Islamist movements that desire to come to power through political parties. These groups are widespread in the Arab region notably in Saudi and Gulf countries and their efficiency in society has weakened in the wake of the Arab revolutions.

The third group of salafis is rather named "jihadist salafism". These are the groups who declare regimes in the Arab world as unbelievers, resort to violence against these regimes, and are held responsible for most of the attacks in the Islam world.

The fourth group adopts a reformist approach. This group adopts a more moderate attitude towards social and political issues. It not only defends Salafi beliefs and principles but also supports active involvement in every domain in public life. This group argues that social and political change should be gradually and peacefully made. Salafis in this group failed in active politics before the Arab revolutions due to lack of favorable environment; however, they joined politics by means of different political parties in Egypt in particular, and Tunisia, Libya and Yemen in the wake of the revolutions.

¹ Mohammad Abu Rumman, *es-Selefiyyûn ve'r-Rebîu'l-Arabî*, Beyrut, Merkezü Dirâsâtî'l-Vahdeti'l-'Arabiyye, 2013, p. 47-51.

A. Traditional Salafi Movements Before Arab Revolutions

1. Al-Jamiat Al-Shariah

Going by the full name “el-Cem’iyyetu’ş-Şer’iyye li-teâvüni’l-Âmilîne bi’l-Kitâb ve’s-Sünne”, this group was founded by Sheik Mahmud Hattab as-Subkhi of al-Azhar scholars in 1912. This organization, which emerged as a reaction to debates about matters that surged after the English invasion of Egypt such as new reforms in education, increasing westernization tendencies, the place of religion in social life, the effectiveness of female individuals in society, is the first organized assembly of Egypt.² When it emerged, it attracted great global attention, but it was much later when the movement started to be referred to in the context of salafism. This formation rather focused on social activities and gaining an institutional structure when it first emerged, but Mahmud Hattab its founder, reiterated “salafi doctrines” when defining the outlines of the movement as a scholar from Azhar. According to him, a person who is a member of this group “must be based on the salafi doctrine and as long as they are Muslims they will never claim that their predecessors are defiers of Allah or doers of bid’ah. A person also must not have any bigotry about any fiqh sect or defend any sect against another. All followers of sunnah are reliable in terms of correctly understanding people...”³

As-Subki, founder of the community, openly expressed that he does not find it right to deal with politics and he acted with the principle of “following politics and but not doing it”. They never did enter into an attitude that is in conflict with the political authorities.

The community considered the new situation that emerged in Egypt after the 25 January revolution, and started to openly express its thoughts against political events, which they used to stay silent against in the past. For instance they openly announced in a press meeting, with reasons, that they would support Muhammad Mursi, the candidate of Muslim Brotherhood movement in the second stage of presidential elections.⁴

The fact that it doesn’t strictly require a political stance of its people and it treated all sects of sunnism as equal, turned this movement into a base, from which other religious movements emerged later on which became prominent in Egypt. It carries the greater purposes of saving and protecting Muslims from wrong beliefs and for this purpose it aims to spread Islamic culture and true religious principles, opening courses where people can memorize the Qur’an, constructing mosques where needed, tending to people in need, founding hospitals for people in need

² Ahmed Zaglul Sellata, *el-Hâletü’s-Selefiyyetu’l-Muâsira fi Mısır*, Cairo, Mektebetu’l-Mebdûlî, 2011, p. 201.

³ http://alshareyah.com/index.php?option=com_content&view=article&id=115&Itemid=639

⁴ المؤتمر الصحفي للجمعية الشرعية لإعلان موقفها من الانتخابات الرئاسية في جولة الإعادة

http://alshareyah.com/index.php?option=com_seyret&Itemid=386&task=videodirectlink&id=711

and instilling in the whole nation the understanding of social solidarity from an Islamic point of view.⁵

2. Ansar al-Sunnah al-Muhammadiyah

This group was established formally in 1926 by Muhammad Hamid al-Faki, a scholar of Ezher. Keeping its distance from cults which had been widespread in Egypt since the beginning of 1910s, Muhammad al-Faki shared his thoughts to his close acquaintances that there were now much more bid'ah and superstitions in the society, which almost got to the point of becoming shirk, and that the way to deal with this is to get back in line with the Prophet's sunnah. This also constitutes the moment where he started his works. Previously in a movement which defined itself as a salafi formation under the name "Al-Jamiat Al-Shariah", Muhammad al-Faki entered debates with the leaders of this movements regarding the concepts of "al-Asma' wa al-Sifat", which is one of the basics of Kalan discipline, which prompted him to leave the movement. He then communicated his thoughts in masjids, coffee houses and other locations where there were crowds, which is how he was able to gather people around him. The people around him and some sect members had tension between them because of religious dissidence.

In order to move in a more regular fashion and institutionalize based on his principles, al-Faki established a foundation to continue his activities. Later on, he criticized the revolution demonstrations held in 1919 against the English invasion. Because according to him, termination of the English invasion wouldn't be possible with protest demonstrations in areas where there are uncovered women. In this way, the principle of full adherence to Allah and His Messenger cannot be implemented. Egypt's liberation from occupation would only be possible by embracing the Sunnah of the Prophet and leaving bid'ah and superstitions. Muhammad al-Faki also objected to the statement of "Religion belongs to Allah, homeland belongs to everyone" which was the slogan in the 1919 revolution.⁶ The congregation has been growing since it was founded; it has 200 branches only in Egypt and has 1750 mosques under its jurisdiction. Apart from Egypt, it has many members in various African countries such as Sudan, Chad and Somalia.

The members of Ansar al-Sunnah al-Muhammadiyah made their mission and the main principles is to invite people to pure tawhid, which is free of any kind of shirk and is in the ways of salaf, to explain the principles of the Qur'an to people and to adopt as principles to stay away from all kinds of bid'ah and superstition. To them, Islam is both religion and state; it regulates at all times and in all spaces. A Muslim society has to be founded and it has to be regulated using what Allah brought down for us. Failure to implement shariah in any worldly affair is to get

⁵ Memdûh eş-Şeyh, *Selefiyyûn*, Cairo, Dâru Ahbârî'l-Yevm, 2011., p. 68.

⁶ <http://www.ansaralsonna.com/web/pageother-659.html>

ahead of one's scale. In order to substitute Allah's shariah on earth, one should follow wise politics without hurrying and with no conflict. "The congregation believes that democracy is a heretic order. Because democracy grants people the power to make laws, which, in truth, only belongs to Allah. The order of Islam has particularities of its own and those have nothing to do with modern Western orders. Instead, the congregation believes that implementing preferences in nomination and voting is duly lawful. Because it is lawful to compete with democrats in elections of all scales, in order to reduce the malice they would do. But when doing all this, one has to observe the principles of shariah and see to it that "masalih" rules "mafasiid"."⁷ Adopting these principles at a theoretical level, the congregation is against political parties in practice and argues that establishment of the Islamic state is only possible through dissemination of pure tawhid. The return of caliphate and realization of the victory Allah has promised depends on dissemination of tawhid. Strictly opposed to armed struggles against political powers, the congregation deems acts of this kind as "Khariji" (erring) and suggests that this can bring no outcome but spreading of sedition.

The Ansar al-Sunnah al-Muhammadiyah congregation did not officially take place in any political parties after the Egyptian Revolution on 25 January 2011, but it released a memorandum which covered its stance in many internal and external country affairs. For instance they published a memorandum on 22.08.2011, in which they hailed the resistance which defeated Qaddafi in Libya and congratulated their victory.⁸ They also published a memorandum which stated they would be supporting Hazem Salah Abu Ismail in the presidential elections.⁹ However the candidacy of Hazem Salah Abu Ismail was vetoed by the Egyptian Supreme Election Board. As a principle, the congregation adopted the idea to support all Islamist candidates in the first stage of the presidential elections. Then, in the second stage they published a justified memorandum where they stated that they would be supporting Muhammad Mursi, the candidate of the Muslim Brotherhood movement: "After the announcing of results of the first stage of the elections, the Scholars Council evaluated the current situation, after which they invited Muhammad Mursi, who succeeded into the second stage, to learn his thoughts about the implementation of shariah and Shia. Then the Council obtained an "an oath and a covenant" from Muhammad Mursi and decided to support him so that he could spend his efforts to implement shariah using the method of Sunni Islam, be a brother with Muslim men and women without any partisanship, spend efforts

⁷ Salahuddin Hasan, "Harîtatü't-Teyyârâti's-Selefiyye fi Mîsr",
<http://www.onislam.net/arabic/islamyoon/salafists/113039-2010-03-09%2014-32-04.html>

⁸ البيان التاسع بخصوص سقوط نظام القذافي
<http://www.ansaralsonna.com/web/play-5935.html>

⁹ البيان التاسع عشر لمجلس شورى العلماء لتأييد الشيخ حازم أبوإسماعيل لرئاسة الجمهورية
<http://www.ansaralsonna.com/web/play-6533.html>

to help people in need, increase the living standards of all Egyptians, care for poor people and not live his life away or be detached from his society.¹⁰

3. Salafi Invitation / Salafis of Iskandariya

After the 1970s, student movements in Egypt universities increased and a new movement emerged, which was known as "al-Jama'a al-Islamiyya". Many members of this movement then joined the Muslim Brotherhood Movement, but a group led by some people from Iskandariya declined, and decided to move on their own. This group was especially influenced by Saudi-rooted salafi formations and as from the 1980s they named themselves as "Al Madrasatul Salafiyah / the School of Salafiyah".¹¹ Spreading into other parts of Egypt rather quickly, this movement existed in preaches, in mosques, and in personal direction, but then they established many TV channels, therefore becoming a much wider voice to appeal to a much wider audience.¹²

After the revolution on 25 January, the salafi-rooted political parties made a fast entry to Egyptian politics and the leading groups of these parties came from these movements. There will be a separate section dedicated to the political parties established after the revolution, therefore for now some opinions held before the revolution will be briefly discussed.

Based in Iskandariya, this movement established a school named "al-Furqan li-l'dadi'd-Duat" in order to train their own communicators who would disseminate their ideas to society, therefore adding another dimension to their activities. They also published their views on the monthly periodical "*Savtu'd-Da've*". In this period, they were accused of being "imported salafis" since they had relations with people such as Abd al-Aziz bin Baz and Muhammad ibn al Uthaymeen who were among the pioneers of Saudi-rooted salafism.

The Salafis of Iskandariya were very widely spread and active in the society, but contrary to other Islamic sects, they didn't have an organized structure. Rather than being an institution-centered organization, they have been a person-oriented formation. They also do not adopt principles such as allegiance and secrecy, which other sects do, and believe that any work can be done openly and without allegiance to anyone.

The salafi summoners attach special importance to subjects such as tawhid and akaid, suggesting that true examples of Islam must be taken from the Qur'an and Sunnah through an understanding of the sahabah and tabi'un. They fight against

¹⁰ البيان الثالث والعشرون بخصوص دعم الدكتور محمد مرسي لرئاسة الجمهورية

<http://www.ansaralsonna.com/web/play-6537.html>

¹¹ Salahuddin Hasan, *es-Selefiyyûn fi Mısır*, Mısır, 2012, p. 21.

¹² Ali Abdulal, *ed-Da'vetû's-Selefiyye bi'l-İskenderiyye*, Beyrut, Müessesetu'l-İntişârî'l-Arabî, 2012., p. 36.

bid'ah and superstitions and they express that whoever adopts their principles must gain competency in religious branches of science. In order to gradually transform society and create an Islamic community, they adopted a four-stage method. The first stage is **cleansing**, where it is required to free Muslims' beliefs from everything that is against shariah, convince them to adopt salafi methods in their lives, and free all Islamic scholars and religious books from weakly founded and made-up narratives, Israel-based content and fiqh opinions which are against true hadiths. The second stage is **education/training**. A person who surpasses this stage becomes a good salafi. Individuals, who complete their education using religious books which are free of all sorts of errors, can summon Muslims to start educating them too. In a society where all individuals have completed these steps, an Islamic state can be established without any need for elections or reforms. The third stage is **al-mufasalaha/divergence**. At this point Muslims announce that they are severing their ties with rulers who do not rule within the order that Allah has brought down. They express that these rules are in error and warn them and their helpers to return from superstition, and that otherwise they would be facing an Islamic jihad. It must be clearly expressed that all Muslims must state their sides, whether they are on the side of the truth, or power, and that if they are on the side of the power, than they'd be deemed to be on the side of superstition. The fourth stage is **jihad**. In this stage, if rulers don't accept to be ruled by Islamic rules and oversee the previous warning, the defenders of truth start jihad against them. At this point, the opposing sides are very clear. Part of society defends the truth, while the other part is pro superstition.¹³

According to this movement, which was free from all kinds of political activities before the January 25 revolution, it adopts democracy as a western system in the political order in Egypt. This system contradicts some of the principles of religion and is also a product of western culture, and is placed far from the principles of Islam. Therefore, democracy is not an alternative to the scholarship principle of Islam. In the case of democracy implementation, there is a possibility that someone who is not a Muslim or is a woman, or someone who is openly hostile to the religion, can be in a position to rule the Islamic State, which is unacceptable. The Salafis of Iskandariya softened their views in light of later developments and turned positively towards a possible democratic order. According to them, as long as one rejects all things superstitious as well as rejection of participation in foreign-originated actions, democracy can be utilized as a method to implement Islamic shariah.¹⁴

In the time of Husnu Mubarak, the Muslim Brotherhood were very interested in and successful at gathering support of student unions, syndicates, law societies, commercial chambers, etc. since these establishments did not have any powers to

¹³ Salahuddin Hasan, *Harîtatü't-Teyyârâti's-Selefiyye fi Mîsr*,
<http://www.onislam.net/arabic/islamyoona/salafists/113039-2010-03-09%2014-32-04.html>

¹⁴ Ali Abdulal, *ibid*, p.55.

make laws. In parliamentary elections they couldn't reach any consensus to preserve the same point of view. However, immediately after the revolution of 25 January they self-transformed into a political party and became an important part of Egyptian politics.

This moment, which comes from the same pool as Iskandariya salafis can be evaluated and is rather rooted in Cairo, but later diverged and named itself as "**al Salafiyah al Hareqia**", in the same group.¹⁵ This movement was different from the Iskandariya movement in that it voiced its opinions about rules more openly and harshly. According to them it is not sufficient to announce that rulers who do not rule by what Allah brought down is not sufficient, one needs to announce them as blasphemers too, and very openly. Clothes that are against the rules of Islam and other behaviors classified as sin are also signs of *jahiliyyah* (ignorance). It is blasphemy to add anything to or subtract anything from shariah. And to them, it is unlawful to participate in parliaments too, because parliaments can choose to implement decisions that may not necessarily be rooted in Allah's shariah and therefore deem their constitutions to be better than religion. These salafi members are also known to harshly criticize other salafi groups. To them, some salafi groups spend half-hearted efforts in terms of the concept of sin, and limited the concept of blasphemy to reject or deny religion. Therefore they named them "the current murji'ah".

Mainly leaning on activities, this group does not accept the establishment of their own congregation in order to not to divide the Muslims into even more groups, and to encourage their supporters to work together with other congregations who work on the same areas they focus on in the field. Therefore it is not in their principle to reject working together with other organizations or congregations which aim to establish an Islamic state and re-construct the state of caliphate.¹⁶

B. Salafis which Transformed from Congregations into Political Parties

Together with Arabic revolutions which started out in Tunisia and spread in a short time into Egypt, Libya and Syria, all political and intellectual movements in the Arabic world faced a new issue. There were religious groups with very little preparation for these developments, which, after a short period of flounder, quickly re-structured and the most obvious of them was salafi movements. Their views on political and social events were not very clear, their movements had no theoretical outlines and they acted according to the "fatwa" they received from their leaders. Salafi movements participated in political processes, which they sometimes had

¹⁵ Abd al-Munim Munib, *Delîlu'l-Harekâti'l-Îslâmiyyeti'l-Misriyye*, Cairo, Mektebetu'l- Medbûlî, 2010, p. 131.

¹⁶ Salahuddin Hasan, *ibid.*

previously deemed as “non-religious”, through various political parties which they established themselves.

Previously evaluated under “traditional/scientific” or “field action” categories, these movements then transformed into a “political/modern” identity. Before evaluating salafi rallies under political parties, there needs to be a focus firstly on their attributes to the events which led to the Egyptian revolution on 25 January 2011, which was the starting point of their political journey.

1. The Revolution on 25 January and Salafi Movements

The public movements in Egypt on 25 January 2011 were effective on salafi groups, and salafi ideas on political and social events were transformed at a great scale. When the events, which also promoted Husnu Mubarak to leave office started, the salafi movements in Egypt and salafi individuals assumed different attributes towards the country’s agenda. We can group these attributes as follows.

a. Supporters and Active Participants of the 25 January Revolution

Known as the salafis of Cairo, or jihadist, or activist salafis from before, these groups supported the 25 January revolution and actively participated in the process which led to it. Prominent leaders of this movement, such as Sheik Muhammad Abd al-Maqsud, Sheik Neset Ahmad and Sheik Fevzi Said, participated in the demonstrations in Tahrir Square and supported the coup by influencing demonstrators with their speeches. They participated in the demonstrations held in all big cities of Egypt, starting with Cairo and Iskandariya and held independent public rallies of their own, but at times they also acted together with other liberal or nationalist groups which were against Husnu Mubarak in some areas. This support campaign, started by the Cairo salafis, turned into a platform in a short time with the support from some Azhar scholars and Iskandariya salafis. Consequently named “el-Hey’etü’ş-Şer’iyye li-Himâyeti’l-Hukûk ve’l-Hürriyâti’l-Meşrûa”, this platform published memoranda supporting mass demonstrations, also voicing warnings that legitimate demands of the public must be met, the second article¹⁷ of the constitution must be left untouched, no excess actions must be taken in demonstrations and public property must be unharmed.

b. Groups Clearly Opposing the January 25 Revolution

The salafis in Egypt did not have a homogeneous structure among themselves. For this reason, although they adopted similar ideas and approaches, they exhibited

¹⁷ “The state religion is Islam. Arabic is the official language. The principles of Islamic shariah are the main source of legislation.”

very different attitudes in politics and social affairs. These fragmented approaches and dragging their supporting masses into arguments of kalam/fiqh did not bother the political rule before the revolution and quite the contrary, it was secretly supported too. However, with the start of mass demonstrations, when the base of Salafis who were not alien to political and social issues took to the streets, some Salafi leaders tried to prevent this according to the principle of “acting in line with divine rule”. Salafi preachers such as Sheikh Mahmud Mursi, Sheikh Mustafa al-Adevi and Shaykh Muhammad Hussein Yakûb opposed the process of revolution by saying that it was not legitimate to participate in these demonstrations in their television speeches and took part in the side of the status quo. In their explanations they reiterated some verses and fitan hadiths and demanded that demonstrators leave the squares, return to their homes, go to masjids and pray for forgiveness, stay silent and firm to prevent deterioration, but they were rather ignored by society and were isolated. These Salafis, better known as the “Ansâr al-Sunnah” group, stated that it was unlawful to protest against the demonstrations and the manager, in a statement issued after Husnu Mubarak, had to explain that he had delegated his powers over the mass events.

c. Those Hesitant Against the 25 January Revolution

Holding a very strong and important position among salafis, the Iskandariya salafis were against an organized leadership structure such as the Muslim Brotherhood and they were rather an organized group in itself in terms of social and cultural organizations. These groups took a rather pragmatic approach in terms of the revolution when they acted according to how the events of the revolution played out, and set their attitude according to relevant hadiths. When a call was made using social networks for 25 January demonstrations, Yasir Burhami, one of the prominent leaders of Iskandariya Salafis announced the following: “in the name of our attachment to our religion, our sense of responsibility for our country, our sensitivity to the benefits of our country, our prioritization of the safety of our country and our citizens in this testing time and our aim to eradicate the desire of our enemies which aim to lay instigation among us, we will not participate in the 25 January demonstrations...”¹⁸. The demonstration started in all squares in Egypt, Tahrir first, and then security forces left the squares which led to some street fights, which were then condemned by Iskandariya salafis as did other groups who participated in the revolution process. Seeing that a new era is starting, the Iskandariya Salafis acted in line with hadiths, and in time they changed their political stances and tried to demonstrate that this was caused by the difference in opinions, in which there is always room for mistake. Having had no clear attribute towards demonstrations during the times of revolution, Iskandariya Salafis actively participated in the later discussions of constitution and related matters, and quickly

¹⁸ <http://www.salafvoice.com/article.php?a=5115>.

organized themselves into becoming parties, taking their political roles in the country.

Salafi Movements Turning into Political Parties

Salafis were the most affected group by the intellectual and political changes that occurred after the Arab revolutions. Traditional salafism, which is not much concerned with intellectual and political issues, has found itself at the center of politics, especially with the change in Egypt. Both institutionalized salafism and charismatic personality-oriented salafism entered into a process of organization and party-establishment in the political arena where they were not much interested or involved before. Having no homogenous structure among themselves, the salafis started to join in politics by forming different political parties because they could not come together under a single party when they entered politics. Each political party established by the Salafis also emerged as an extension of the salafi tendencies they held before. The Iskandariya Salafis had very strict ideas before and during the revolution in terms of democracy and political parties, and they rejected democracy completely in their statements. For instance, Sheik Abd al-Munim Sahhat, one of the official spokespersons of the Salafi Invitation, stated that “We don’t only say that democracy is unlawful, we say that it is also blasphemy...”¹⁹ and “Democracy is a branch of secularism which separates religion from life. Islamists may or may not use democracy, but according to shariah, it cannot be accepted...”²⁰. However, with the constitutional referendum in Egypt after the revolution, when the obstacles to establishing a political party were lifted, all the sections, especially the salafis who made these statements, quickly turned into political parties. After the revolution of 25 January 2011, the salafis who entered the parliamentary and senate elections in Egypt under three different party groups maintained their differences by establishing new parties in the following process. The political parties established by the salafis in Egypt after the revolution are the following.

a. Hizb al-Nour / Party of Divine Light

Known as the political branch of the salafis of Iskandariya, Hizb al-Nour was a party formed after the January 25 revolution. Iskandariya salafis, who have different tendencies, joined politics with this party. Since the establishment of the party, differences of opinion have emerged among the salafi leaders who have different tendencies. The fact that Salafist leaders who made statements on the basis of religious references and that democracy and political participation were illegitimate, seemed to give up their views in a very short period of time led to

¹⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=4kFirseQTQE&noredirect=1>

²⁰ Nawaf bin Abd al-Rahman al-Qadim, “el-İslâmiyyûn ve Rebiu’s-Sevrât”, *Merkezu’l-Arabî li’l-Ebhâs ve’l-Dirâsâti’s-Siyâsiyye*, Qatar, 2012, p. 47.

internal and external debates in the party. The rulers of the Salafist leaders and the Nour Party had to remain in a position of constant defense by responding to accusations of being inconsistent, pragmatic, unprincipled from outside the party and discussions of “legitimacy” within. Despite all these debates, the party captured the wind of salafi discourse, which had for long years been effective on suburban population, and went on to become the biggest political salafi party. In the parliamentary elections held at the end of 2011, it entered into elections in an alliance they made with two other salafi parties and won 123 seats to become the second largest party in Egypt by gaining 24% representation in parliament. When the MPs of its two ally parties started doing politics under the roofs of their own parties, the Nour Party with its 108 MPs became subject to internal debates. A medical doctor, the party president Imad Abd al-Ghafur, delayed the party congress which was supposed to be held in time, but the congress still attempted to convene and rendered the president ineffective.²¹

Within the party, a reformist group, which called themselves the “Nour Party Reform Front”, said that the party administration should separate the way with the “Salafi Invitation” and furthered the community-party debate. As a result of these discussions, two different tendencies emerged in the party, and each tendency appointed a leader for themselves and paved the way for the party to go to congress with a double lead. Although leaders of the Salafi Invitation intervened and tried to freeze the problems temporarily, Imad Abd al-Ghafur, the first founding president of the Nour Party, left the party with his team and established a new party under the name of “Hizbul Vatan”. Yunus Mahyun, who lead the traditionalists against reformists in the party before, was brought to be head of the Nour Party. In the statement made in the name of the Salafi invitation, it was emphasized that there is no party representing the political party other than the Nour Party, and a distant attitude to the newly formed party was exhibited.²²

In their program, the Nour Party extensively explained their perspective on Egypt's problems, stated that the most important problems of Egypt after the revolution were in the fields of politics, economy and security, but attracted attention with their discourse on “identity and religion”. Accordingly, the Party aims at building a civilized and developed state that holds tradition and modernity together. The identity of Egypt is an Arab-Islamic identity. The second article in the Egyptian constitution should be protected as it is and the Islamic Sharia should determine the general framework of all political, economic, legal and social arrangements as the supreme base of the political system that will rule Egypt. The

²¹ <http://www1.youm7.com/News.asp?NewsID=786801&SecID=65&IssueID=0#.UmuKteJrPmQ>

²² <http://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=31122012&id=ff819e94-715d-4175-84b1-85417419ed18>

principles of Islamic sharia being the foundation of a constitution also preserves religious freedom of the Coptic people living in Egypt.²³

In the first stage of Presidential elections in 2012, the Nour Party decided to support Hazem Salah Abu Ismail, who they considered as close to their ideas, but then when his candidacy was vetoed by the Supreme Military Council, they then gave their support to Abd al-Munim Abu Futuh, who separated from the Muslim Brotherhood Movement. In the second round of the presidential elections, they supported the Muslim Brotherhood candidate Muhammad Mursi.

The Nour Party has been the focus of criticism of the liberal and Coptic groups in Egypt, both in the process of making the constitution and in its frequent press releases. They overthrew Muhammad Mursi, who was the first civilian President of the country elected through a democratic process on 3 July 2013, and supported the military coup which suspended the constitution, thus weakening their mass support.

After the decision to participate in the parliamentary elections, the Nour Party has included 15 female candidates in the candidate lists, leading to major debates among the Salafis. The party administration was then forced to announce that the female candidates were placed in the last rows of the lists and that the pictures of these candidates would not be used on the propaganda posters, and that they would use rose pictures instead.²⁴ MPs, who were elected as members of parliament after the election process, could not generate a stable and sustainable policy on behalf of the party by making constantly contradictory statements.

b. Hizb Al Adala Wa Tanmia / The Construction and Development Party

The group called “al-Jama'a al-Islamiyya”, which has an important place in the Islamic community in Egypt is held responsible for the assassination of Enver Sedât, and took an active part in the 25 January revolution as well as giving support to the new process. It is mentioned among the party as having “salafi origin” because it is known for its proximity to salafi movements rather than the Muslim Brotherhood Movement. In the late 1990s, the leaders of al-Jama'a al-Islamiyya entered a self-criticism process in their time in prison and announced to the public that they rejected all forms of violence.

Established by prominent names of al-Jama'a al-Islamiyya such as Abbud Zumur, who was sentenced due to the assassination of Anwar Sedat and was set free in the process of the revolution, his brother Tariq Zumur, Saffet Abdulgani and Ashraf Tawfik, the party defined itself with the slogan “construction, development, Islam sharia, political freedom and social justice”. The party was a

²³ http://www.alnourparty.com/page/program_culture

²⁴ Ahmed Zağlûl, *el-İslâmiyyûn ve's-Sevra*, Cairo, Evrâk lî'n-Neşr ve't-Tevzî, 2012, p. 101.

pioneer in the establishment of the “Islamic block” union together with the Nour and the Assad parties.²⁵ In the first round of the presidential elections, they stated that they would support Abu Futuh but they would not interfere with Muhammad Mursi’s supporters.

The founders of the construction and development party expressed that the revolution had taken place as a result of the acceptance of the prayers of the Egyptians who emerged with the slogan “the public wants the regime to fall”, and that the repression, oppression and dictatorship order was over, and that they set out to pay their debts to their homeland Egypt and contribute to Egypt's march to development. According to the party’s founding statement, the purpose of the party is to “First gain Allah’s support, then realize the benefits which would bring prosperity to the country and its citizens in this world and in the afterworld, and prepare Egypt for a forefront position among developed nations”. The purposes of the party include protecting the Arab and Islamic identity of Egypt, opposing obstacles to this, fighting against the erosion of values and morality as an attempt to prevent all kinds of westernization attempts, carrying out legal, constitutional and political reforms that will not exclude any political movement or social sector, working to build a new Egypt upon principles that protect the rights of every citizen, protect the safety of foreigners and observe equality, freedom, justice and pluralism.²⁶

The Construction and Development party opposed the military coup of July 3 and took part in anti-coup demonstrations in all parts of Egypt.

c. Hizb al-Fadhila / The Virtue Party

The Virtue Party, which was founded in 2011 and is the first party known with a salafi identity, emerged with the slogan “The party that wants to spread the values of justice and equality in accordance with the principles of Islam Sharia and to re-establish the leadership position of Egypt in all areas”. The party's founders, Mahmoud Mohammad Bedr, Mohammad Abduh al-Imam, Khalid Saith and Sheikh Ferhat Ramadan, one of the pioneers of the salafi movement, announced that they would not be participating in parliamentary elections, which started quite shortly after their establishment, because they wouldn't be able to complete their preparations. After Adel Abd al-Maqsud, who was presiding the party, resigned from the party due to a variety of reasons and started works to establish a new party, some internal debate ensued in the party.

The Virtue Party, which continues its path with the slogan, “Altogether for the welfare of Egypt”, announced that they will work for the improvement of the society and civil institutions in accordance with the provisions of the constitution,

²⁵ <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=518618&SecID=65&IssueID=0#.Um4k2OI5nmQ>

²⁶ <http://albenaa-tanmea.com/Program.aspx>

re-establish Egypt's leader position in the Islamic world with a development project which will take efforts of all citizens, provide justice and equality for all citizens of the country, observe the principle of a just income share, warrant constitutional rights and freedom for every single individual in the country and finally, support the younger population by respecting their opportunities.²⁷ In its program, the party established that democracy is similar to the scholarship principle in Islam, that both regimes put first as the priority of the public in rule as political interpretation, that a political power can only be legitimate through public election and will, therefore demonstrating its attitude against the theological discussions in the subject of democracy.²⁸

As the other parties of salafi roots, the Virtue Party announced that all Egyptians must support Palestinians so that a Palestine Country can be established around a capital city of Jerusalem. In the first round of the presidential elections, the party supported Abu Futuh, and Muhammed Mursi in the second round. The members of the Virtue Party, who opposed the military coup of July 3, 2013, also supported the anti-coup demonstrations.

d. Hizb al-Asalah / The Authenticity Party

The Authenticity Party, which was established in 2011 by Abd al-Maqsud and his colleagues, who left the position of President of the Virtue Party, is another party known for salafi disposition. Adel Abd al-Maqsud, a military officer, vice President of Internal affairs to the principal Habib al-Adli and previously an officer of the Presidency of Internal Affairs, announced, together with several colleagues, that the other executives in the Virtue Party, which he presided, "became distanced from a disposition which respects legitimacy, respects the supremacy of law and adopts mild salafi Islamic management and got into a conspiracy which inclines towards too harsh ideas that would harm Islamic activities and general benefits" and that he resigned from the party.²⁹

Emerging with the principle "A modern point of view established in the rooted tradition", the Party of Nobility affiliated the revolution of 25 January to the society's noble stance, and suggested that Egypt was recently ruled in a wrong way and therefore distanced itself from its true character, and that corruption has become very widespread. In its program, the party announced that Sharia is considered to be the basic source of the constitution, that justice is guaranteed to all sections of the public by constitution and that Muslims are free to implement their own private law; persons of competency must be appointed to relevant positions,

²⁷ <http://www.alfadyla.com/aboutus>

²⁸ <http://www.alfadyla.com/program>

²⁹ <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=452334#.Um5PFel5nmQ>

that political power would change hands only through elections and that all elected rulers, the President included, are responsible to the public for their actions.³⁰

The party nominated Abdullah al-Ashal, who was a retired ambassador for the presidential elections, but when the candidate withdrew in favor of Muhammad Mursi, with the concern that the votes of the Islamists would be divided, the Nobility Party followed a different policy from the parties of the other salafi parties by supporting Mursi in both rounds of these elections. As a result of the discussions in the party in 2013, an election was held for leadership, and Ehab Shiha was elected as the president with the support of the party members.

The members of the party who opposed the military coup took part in the anti-coup demonstrations. The coup management's abolishment of the constitution, which was set with 65% of positive votes from the Egyptian public, was harshly criticized by the Nobility Party. The party management, which strongly opposed the 50-person commission appointed by the coup management to make a new constitution, supported the constitution which was suspended, and accused the coup plotters of intending to cancel the constitution and position themselves as the only legitimate power, and also accused the individuals appointed to the commission by the junta of being the coup plotters' robbers.³¹

Sheik Muhammad Abd al-Maqsud, known by his closeness to the party, and who is also the brother of Adel Abd al-Maqsud, founder leader of the Nobility Party, addressed the demonstrators in the Rabia Square, as a person of influence on the Egyptian salafis, and harshly criticized the coup plotters. His attitude also affected the party's anti-coup policy. The Nobility Party took part in the "National Alliance Against the Coup" founded after the coup and organized anti-coup demonstrations by defending the elected President Mohammed Mursi.

e. Hizb al-Watan / The Homeland Party

The disagreements among the salafi opinions, mainly between Iskandariya and other salafi movements of Egypt, which were reflected onto the Nour Party, their political branch, and resulted in deep controversies and resignations from within the party. The founding chairman of the Nour Party, Imad Abd al-Ghafur acted as the leader of the reformers within the party and had to leave the party. Setting out with the purpose of cleansing the party management from the hands of salafi congregations, Imad Abd al-Ghafur founded the Homeland Party in 2013. Abd al-Ghafur, trying to adopt a moderate path between the other salafi parties and the political branch of the Muslim Brothers, Freedom and Justice Party, was appointed vice-president by Muhammad Mursi. Abd al-Ghafur carried out this duty until the

³⁰ <http://www.alasalah.org/files/alasalah%20party.pdf>

³¹ <http://www.alasalah.org/show-266.html>

military coup, opposed the coup rule and supported the anti-coup demonstrations as a party.

The fact that the leader of the Nour Party, Yunus Mahyun, supported the coup plotters, and the fact that he took part in the coup coalition together with the representative of the liberals, Muhammad Baradei and the Copts, gave the impression that the newly formed Motherland Party's predecessors took precedence in terms of representation. Because many Salafi circles, who had previously supported the Nour Party, actively participated in anti-coup demonstrations. Moreover, it disturbed the party base that the commission appointed for the construction of a new constitution by the coup management, stated that they would not place some of the articles in the new constitution which were added to the last constitution as a result of the intense pressure of the salafis.

The Homeland Party, which has attracted the attention of other Salafi circles, especially the members of the Nour Party, opposed the practices of the coup management by defending the constitutional situation in the era after the military coup.³²

Conclusion

The most ancient religious-civil structures of Egypt, "Al-Jamiah Al-Shariah" and "Ansar al-Sunnah al-Muhammadiyah", have been the source of all the religious movements and communities of Egypt today. All the other salafi-prone formations of the Muslim Brotherhood Movement have emerged from the main pool of these two big establishments. The founders and leaders of both structures are of Azhar origin. Both took stands against the traditional sects common in Egypt and affected large sections of society. In particular, they struggled against bid'ah and superstitions, which were considered in connection with these sufi tendencies. Both of them have adopted the same understanding of religious missions such as the cleansing of religion from bid'ah and superstition, asking for help at tombs, making sacrifices to them and praying there. However, they have adopted different attitudes in terms of evaluating sects. The Al-Jamiah Al-Shariah formation did not reject all the sufi structures and favored those who remained attached to sunnah. Therefore it was always in closer relationships with the Muslim Brotherhood members. The formation of "Ansar al-Sunnah al-Muhammadiyah" was in close cooperation with salafi movements because it considered it a principle to combat sufism and sects. It was the roots to many salafi movements of today.

Salafis, who reorganized rather quickly after the revolution of 25 January and entered parliament and senate elections under Nour Party, became successful at such a scale which greatly shifted the balance in the Middle East and became an alternative to the political organization of the Muslim Brotherhood. Since their

³² <https://www.facebook.com/watanpartyeg>

foundation, they stayed away from political actions and even deemed democracy and elections as illegitimate affairs according to Islamic doctrines, stating clearly that the main contradiction between them and the Ihvan was that Ihvan considered democracy and parliament as a legitimate alternative, therefore their plunge into the political world and establishing parties meant that they were dragged into quite an uncharted territory for them. Wavering between their political theories and political actions, salafi movements failed to produce solutions for political, social and economical problems concerning the country and in addition, they became divided at every internal problem they encountered. Their statements and activities in the short term parliamentary activities showed that they were not ready for politics.

Salafis took place in the constitution's production commission established in 2012 and took great efforts to add certain articles to the constitution, which was accepted and effected with a referendum on 25 December 2012 but was suspended in a military coup on 3 July 2013. There were intense debates on the second article of the former constitution, which was transferred into the new one likewise; "The State's religion is Islam, the official language is Arabic and principles of Islam shariah are the main source of law"³³. Salafis insisted that this article was ambiguous, open to different interpretations and therefore it has to be explained in a new article, and they went into quite harsh arguments with the representatives of liberals, leftists and Copts in the same commission. After these groups left the commission, the intense pressure coming from the Salafists gave way to addition of article 219 to the newly constructed constitution. This article interprets the second article as follows: "The principles of Islamic shariah includes Islamic shariah's universal evidence, procedural and fiqh rules and recognized sources of Sunni Islam methods". The Nour Party, the political representative of the same Salafi groups, stands beside the Military junta with representatives of the liberal and Copts, who abandoned the constitutional commission as a result of their persistent attitude in this article of the constitution, and adopted a unprincipled policy in support of the coup.

In the Arab Islamic world, the issue of transformation from a congregation to a political party is not only a problem of the Salafi groups, but also for the other Islamic communities. The Muslim Brotherhood and other Islamic movements such as Nahda, who had the opportunity to do legal politics after the Arab revolutions, have shown that they have an advantageous position in practical politics than the Salafis because they have a stronger literature and a clearer point of view with the theoretical debates over democracy and parliament. Salafi movements, however, close the gap between "fatwa" and "politics" and have a problem to base every political attitude on the basis of religious references. Therefore, their political statements made for emerging economic, social, etc. issues, which required an

³³ "Düstûru Cumhûriyyeti Mısır el-Arabiyye", *Metâbiu'l-Hey'eti'l-Âmme li'l-İsti'lâmât*, Cairo, 2012.

active political stand were always the subject of criticism from their congregation's perspective. For instance, the position of women in social life, whether they can participate in party affairs or even be nominated, whether credit with interest can be taken from international monetary funds and many other issues were approached by the party but then criticized by the congregation.

The military coup on July 3, 2013 against Mohammad Moussi, who came to power in Egypt in a free election, and the events that developed after it, led to a radical separation between the Salafist groups. Many of the founding members of the Nour Party, a great salafi coalition, opposed the military coup and left the party, and some were arrested for their criticism of the coup. The Nour Party, which is merely a symbolic party today, has lost a great deal of support throughout the Egyptian region due to its support to the military junta.

Literature

- Ali Abdülâl, *ed-Da'vetü's-Selefiyye bi'l-İskenderiyye*, Beyrut, Müessesetu'l-İntişârî'l Arabî, 2012.
- Düstûru Cumhûriyyeti Mısır el-Arabiyye, *Metâbiu'l-Hey'eti'l-Âmme li'l-İsti'lâmât*, Kahire, 2012.
- Ebû Rumân, Muhammed, *es-Selefiyyûn ve'r-Rebîu'l-Arabî*, Beyrut, Merkezu Dırâsâti'l Vahdeti'l-'Arabiyye, 2013.
- Hasan, Salahuddin, *es-Selefiyyûn fi Mısır*, Mısır 2012.
- Hasan, Salahuddin, *Harîtatü't-Teyyârâti's-Selefiyye fi Mısır*.
- <http://www.onislam.net/arabic/islamyoon/salafists/113039-2010-03-09%2014-32-04.html> (03.07.2015).
- el Kadimî, Nevaf b. Abdurrahman, "el-İslâmiyyûn ve Rebîu's-Sevrât", *Merkezü'l-Arabî li'l-Ebhâs ve'd-Dirâsâti's-Siyâsiyye*, Katar 2012.
- Münîb, Abdulmün'im, *Delîlu'l-Harekâti'l-İslâmiyyeti'l-Mısriyye*, Mektebetü'l Medbûlî, Kahire 2010.
- Şellata, Ahmed Zağlul, *el-Hâletü's-Selefiyyetu'l-Muâsıra fi Mısır*, Mektebetü'l Mebdûlî, Kahire 2011.
- Şellata, Ahmed Zağlûl, *el-İslâmiyyûn ve's-Sevra*, ,Evrâk li'n-Neşr ve't Tevzî Kahir e2012.
- eş-Şeyh, Memdûh, *Selefiyyûn*, Kahire, Dâru Ahbârî'l-Yevm, 2011.
- البيان التاسع عشر لمجلس شورى العلماء لتأييد الشيخ حازم أبوإسماعيل لرئاسة الجمهورية
- <http://www.ansaralsonna.com/web/play-6533.html> (03.07.2015).

- البيان الثالث والعشرون بخصوص دعم الدكتور محمد مرسي لرئاسة الجمهورية
- <http://www.ansaralsonna.com/web/play-6537.html> (03.07.2015).
- المؤتمر الصحفي للجمعية الشرعية لإعلان موقفها من الانتخابات الرئاسية في جولة الإعادة
- http://alshareyah.com/index.php?option=com_seyret&Itemid=386&task=videodiectlink&id=711 (03.07.2015).
- <http://www.alasalah.org/files/alasalah%20party.pdf> (03.07.2015).
- <http://www.alasalah.org/show-266.html> (03.07.2015).
- <http://albenaa-tanmea.com/Program.aspx> (03.07.2015).
- <http://www.alfadyla.com/aboutus> (03.07.2015).
- <http://www.alfadyla.com/program> (03.07.2015).
- <https://www.facebook.com/watanpartyeg> (03.07.2015).
- http://www.alnourparty.com/page/program_culture(03.07.2015).
- <http://www.ansaralsonna.com/web/pageother-659.html>(03.07.2015).
- <http://www.salafvoice.com/article.php?a=5115>. (03.07.2015).
- <http://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=31122012&id=ff819e94-715d4175-84b1-85417419ed18> (03.07.2015).
- <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=452334#.Um5PFel5nmQ> (03.07.2015).
- <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=518618&SecID=65&IssueID=0#.Um4k2OInmQ>(03.07.2015).
- <http://www.youtube.com/watch?v=4kFirseQTQE&noredirect=1>(03.07.2015).
- <http://www1.youm7.com/News.asp?NewsID=786801&SecID=65&IssueID=0#.UmukterPmQ> (03.07.2015).

السلفية من بعد الربيع العربي

«مصر أنموذجاً»*

د. رمضان يلدرم

جامعة إسطنبول - كلية الإلهيات: ramazany@istanbul.edu.tr

الخلاصة:

يعود ظهور الحركات التي أطلقت على نفسها تسمية «السلفية» في العالم العربي إلى نحو قرن من الزمن. إن مصر هي أكثر بلد وَجَدَتْ فيه هذه الحركات - التي تتميز عن بعضها ولو بفروقات بسيطة وفقاً للبلدان والأماكن التي ظهرت فيها - فرصةً لتَشَكُّل الجماعات. ومن جهة أخرى فقد بدأ عهد جديد في العالم العربي نتيجة لأحداث العصيان والمظاهرات الشعبية التي بدأت عام ٢٠١١ في تونس، وانتقلت منها في وقت قصير إلى العديد من الدول العربية الأخرى، مثل: مصر، وليبيا، وسوريا، واليمن. ومع المرحلة الجديدة التي عاشتها مصر - التي تُعد الدولة الأهم في المنطقة العربية وأفريقيا - وتمكَّن جميع الأطياف المجتمعية من الدخول إلى معترك الحياة السياسية بشكل قانوني ومشروع، قامت هذه الحركات بديناميكية سريعة بالتحول إلى أحزاب لتأخذ أماكنها في هذه الحياة السياسية. ومما لا شك فيه أن الحركات السلفية التي هي من ضمن هذه الأطياف أخذت أكبر حيز من الاهتمام وتسليط الضوء عليها بالمقارنة مع غيرها من الأطياف. وقد قام السلفيون الذين ابتعدوا في السابق عن النشاط السياسي الحقيقي وركزوا بدرجة كبيرة على التربية والتعليم والدعوة وغيرها من الفعاليات والأنشطة الاجتماعية، ورفضوا الآليات والمفاهيم السياسية المعروفة مثل الديمقراطية والانتخابات والبرلمان لكونها بنظرهم مشبوهة أو مكروهة من الناحية الدينية. قام هؤلاء بسرعة قياسية بتشكيل عدد من الأحزاب السياسية، وانخرطوا في عمق الحياة السياسية. وسوف نتوقف في هذه المقالة على بنية السلفيين الذين دخلوا في الحياة السياسية مع قيام ثورة ٢٥ يناير/ كانون الثاني في مصر وأفكارهم قبل الثورة، والأحزاب التي شكلوها وموقفهم السياسي، وآرائهم بعد الثورة.

الكلمات المفتاحية: مصر، السلفيون، السياسة، الربيع العربي

Arap Baharı ve Sonrasında Selefîlik - Mısır Örneği -

Özet

Arap dünyasında kendisini "selefî" olarak tanımlayan hareketlerin ortaya çıkışı yaklaşık olarak bir asır öncesine dayanmaktadır. Ortaya çıktıkları bölgelere göre kendi içinde küçük de olsa bir takım farklılıklar barındıran bu hareketler, daha çok Mısır'da "cemâatleşme" imkânı bulmuşlardır. Diğer taraftan 2011 yılında Tunus'ta başlayıp kısa bir süre içinde Mısır, Libya, Suriye ve Yemen'de devam eden halk

* وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "Arap Baharı ve Sonrasında Selefîlik - Mısır Örneği" التي نشرت في العدد الأول والثاني من مجلة الإلهيات الأكاديمية (رمضان يلدرم، السلفية من بعد الربيع العربي «مصر أنموذجاً»، الإلهيات الأكاديمية، ديسمبر ٢٠١٥، العدد: ٢-١، ص ٢٦٣-٢٨٢). من الواجب أن يستند في الإقتباس إلى المقالة التركية.

isyanları sonucunda Arap dünyasında yeni bir dönem başladı. Arap ve Afrika coğrafyasının en önemli ülkesi olan Mısır'da yaşanan yeni süreçle birlikte, legal siyaset yapma imkânı bulan tüm toplumsal kesimler, hızla partileşerek siyaset arenasındaki yerini aldı. Hiç şüphesiz bu kesimler içinde Selefi hareketler diğerlerine göre daha fazla ilgi odağı haline geldi. Daha önceleri aktif siyasetten uzak duran ve daha çok eğitim, dâvet ve diğer sosyal faaliyetlerde bulunan ve demokrasi, seçim ve parlamento gibi mekanizmaları dinî açıdan sakıncalı gördükleri için kabul etmeyen Selefler, hızlı bir şekilde birçok siyasî parti kurarak politikaya atıldılar. Bu makalede 25 Ocak devrimiyle birlikte Mısır'da siyasî hayata atılan Seleflerin devrim öncesi yapıları, fikirleri ve devrim sonrası kurdukları partiler ile siyasî tutum ve görüşleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Selefler, Siyaset, Arap Baharı.

Arab Spring and Salafism -Case of Egypt-

Abstract

The emergence of groups which call themselves as 'Salafi' dates back to two centuries ago. Those movements, which have small regional differences, had the opportunity of forming a community in Egypt. On the other hand, a new communities era has begun in Arab world with public riots in Tunisia and spread to Egypt, Libya, Syria and Yemen. In Egypt, which is the most important country of the Arab and African region, every group that found opportunity to participate into politics, have been transformed to political parties. There is no doubt that among those groups Salafi movements has attracted more attention than others. Salafies has established several political parties, although in previous periods they refrain from engaging in politics and more prone to educational and social activities. In this study, the views and structures of Salafies would be analysed before and after the January 25 revolution in Egypt with which Salafies entered into political area.

Keywords: Egypt, Salafies, Politica, Arab Spring

مدخل: أيُّ سلفية؟

إن السلفية التي جعلت لنفسها ذهنية وعقلية خاصة بها سواء في طريقة تفكيرها أم في فهم النصوص الدينية التحمت في القرن الأخير بمفهوم الحركة كالتصاق اللحم بالعظام. وفي يومنا هذا ظهرت ونشأت حركة السلفية في مصر مثل بقية الحركات الإسلامية الأخرى، ثم اختلفت وتفرقت إلى حركات عدة وتابعت وجودها في البلدان الأخرى. وهذه الحركة السلفية وجدت أن حلول المشكلات التي تعصف بالعالم الإسلامي تكمن بالعودة إلى عصر السعادة المتمثل بعصر النبوة والخلفاء الراشدين ومن بعدهم من السلف الصالح.

يمكن تقسيم الحركات ذات الجذور السلفية في عصرنا الحالي إلى مجموعات مختلفة و متميزة عن بعضها من ناحية الأساليب والإجراءات التي تتبعها في سبيل إحداث التغييرات في المجتمع. فبينما نجد أن أحد الفروع الذي خرج من داخل الجماعات السلفية - التي تضع أكبر تركيزها وجهدها في مجال فعاليات التبليغ والدعوة -

قد جعل الفكر الجهادي في مقدمة أولوياته، ووضعه موضع التنفيذ العملي، نجد أن جماعات سلفية أخرى قد ركزت اهتمامها على إمكانية تحولهم إلى أناس متدينين، ونادت بالتدين الشكلي المتمثل بالثياب والمظهر الخارجي. شهدت الحركات السلفية بعد الثورات العربية كما هي الحال لدى الحركات الأخرى تحولاً داخلياً كبيراً. فالقسم الكبير من السلفيين الذين كانوا يعتبرون شتى النشاطات السياسية، والتحزب، والدخول إلى البرلمان أعمالاً كفرية ومروقاً من الدين، وكانوا يتجهجون على الحركات الإسلامية الأخرى التي اتبعت هذه الأساليب ويوجهون إليهم أشد الانتقادات، قد تصرفوا ببراعة عالية فأسسوا الكثير من الأحزاب السياسية، وشاركوا في الانتخابات ودخلوا تحت قبة البرلمان.

إن كل الجماعات - التي صنفت نفسها تحت مسمى السلفية على الرغم من الاختلاف البين في المناهج والأساليب التي اتبعتها وطبقوها في نشاطهم - لها تقريباً الفهم والتفسير الديني نفسه. حيث نرى أن بين كل هذه الجماعات قواسم مشتركة في السلوك والتوجهات والأفعال بشأن الكثير من الموضوعات الدينية والاجتماعية المرتبطة بالدين؛ مثل: التفسير الحرفي للنصوص الدينية، والتدين الشكلي، واستهجان واستبعاد الكثير من العادات والأعراف الاجتماعية باسم الدين، واعتبار مختلف الأفكار والتفسيرات الدينية الجديدة بدعاً وبالتالي وجوب محاربتها وردّها.

يعود ظهور الحركات التي أطلقت على نفسها تسمية «السلفية» في العالم العربي إلى نحو قرن من الزمن. وإن مصر هي أكثر بلد وجدت فيه هذه الحركات التي تتميز عن بعضها ولو بفروقات بسيطة وفقاً للبلدان والأماكن التي ظهرت فيها فرصة لتشكيل جماعات أو التحول إليها. وأخذت الحركات السلفية تلفت الأنظار وتسلط عليها الأضواء بشكل أكبر مع بداية التحركات الشعبية التي اجتاحت العالم العربي وبلغت ذروتها في مصر في ٢٥ يناير/ كانون الثاني عام ٢٠١١ والتي سميت بما يُعرف بـ «الربيع العربي» أو «الثورات العربية». وإن هذه الحركات التي بدأت بعد الثورات العربية بتحولها إلى لاعب سياسي قوي في كثير من الدول العربية وعلى رأسها مصر تغذت على بعض البنى الدينية التقليدية المنتشرة في مصر والتي تُعرف بالسلفية. وإن تقديم معلومات مقتضبة عن تاريخ الحركات الدينية السلفية التقليدية، ومؤسسيها، وآرائها، يُمكننا من التعرف عن قرب على الأحزاب السياسية ذات الجذور السلفية المنتشرة في هذا الوقت.

إن السلفية المعروفة في وقتنا المعاصر لا تعرض من ناحية الفكر والعمل بنية عميقة ومتجانسة، وذلك على خلاف حركة الإخوان المسلمين. ولذلك من الصعوبة بمكان وضع تصنيف لها وفق معايير محددة. فإلى جانب التشابه أو حتى التطابق بنسبة كبيرة بين المبادئ العقدية التي يدافعون عنها، والإطار الثقافي الذي خرجوا منه، يمكن تقسيمها إلى أربع فئات رئيسة من ناحية نظرهم إلى الحقل الاجتماعي والسياسي، ومفاهيم السياسة والمجتمع^(١).

(١) السلفية والربيع العربي، محمد أبو رومان، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت ٢٠١٣، ص ٤٧ - ٥١.

الفئة الأولى: السلفية التقليدية التي اتخذت العلم والدعوة أساساً لها. فهؤلاء السلفيون الذين أظهروا أنفسهم بهذه الميزة وجعلوها أولويتهم يقومون بدعوة الناس إلى المبادئ التي يتبنونها، ويوجهونهم إلى التعليم الديني، ولا يقبلون الاشتراك بأمور السياسة بكل أشكالها. فهم يركزون جهودهم على مباحث العقائد ويعملون على تنقية أسس وقواعد العقيدة من البدع والخرافات. ويعتبرون المعتزلة، والخوارج، والشيعية وغيرها من الفرق الضالة. حتى إنهم يقفون على مسافة بعيدة من الأشعرية والماتريدية المنتشرتين بشكل واسع في المجتمعات الإسلامية وينظرون إليهما بحذر شديد، وبشكل خاص الطرق الصوفية حيث يقصونها ويستبعدونها تماماً. انتشرت هذه الفئة من السلفية بدرجة كبيرة في المملكة العربية السعودية، وأخذت على عاتقها نشر آراء وأفكار عدة شخصيات مثل عبد العزيز بن باز، وناصر الدين الألباني.

وأما الفئة الثانية من السلفية فإنها تتميز بموقفها المتشدد التي تبنته تجاه السياسة والأحزاب السياسية. فهؤلاء السلفيون الذين اعتبروا مبدأ «طاعة أولي الأمر» أولويتهم الرئيسة يرفضون أو يواجهون مختلف تيارات المعارضة السياسية، ويقفون في صف النظام السياسي الحاكم ضد الحركات الإسلامية الأخرى التي تسعى إلى الوصول إلى الحكم عن طريق الأحزاب السياسية. وفي الفترة التي تبدأ بظهور الثورات العربية انخفض التأثير الاجتماعي لهذه الفئة التي أثبتت وجودها وفعاليتها في العالم العربي عموماً وبشكل خاص وكبير في المملكة العربية السعودية ودول الخليج العربي.

أما الفئة الثالثة من السلفية؛ فيطلق عليها في الغالب تسمية «السلفية الجهادية». وهي الجماعة أو الجماعات المتشددة التي تكفّر الأنظمة الحاكمة في الدول العربية، وتقاوم وتدعو إلى مقاومتها بالعنف والسلاح، وهي المسؤولة بدرجة كبيرة عن أغلب العمليات التي تقع في العالم الإسلامي.

وأما السلفيون الذين ينتمون إلى الفئة الرابعة فإنهم يتبعون ويتبنون خطأً إصلاحياً. إذ يتناولون المسائل الاجتماعية والسياسية من منطلق اللين أكثر من غيره، فهم من جهة يستمتتون في الدفاع عن العقيدة والمبادئ السلفية، ومن جهة أخرى يعبرون عن رغبتهم بأداء دور فعال في مختلف ميادين الحياة. ويدافعون عن وجهة نظرهم المتمثلة بضرورة أو وجوب تحقيق التغيير الاجتماعي والسياسي بالتدرج وبالوسائل السلمية. لم يتمكن السلفيون الذين ينتمون إلى هذه الفئة من ممارسة السياسة بفعالية قبل الثورات العربية لافتقارهم إلى البيئة الحاضنة والمساعدة على ذلك، ولكنهم بعد الثورات دخلوا إلى مختلف الأحزاب السياسية وانخرطوا في السياسة في دول الثورات التي تأتي في مقدمتها مصر، ثم تونس، وليبيا، واليمن.

أ. الحركات السلفية التقليدية قبل الثورات العربية:

١. الجمعية الشرعية: اسمها الكامل هو «الجمعية الشرعية لتعاون العاملين بالكتاب والسنة» تم تأسيسها عام /١٩١٢/ على يد الشيخ محمود محمد خطاب السبكي أحد علماء جامعة الأزهر. تُعد الجمعية الشرعية أول جمعية منظمة في مصر والتي ظهرت إلى الوجود كردة فعل من أجل التصدي للإشكاليات التي

أثيرت حول موضوعات كثيرة إبان الاحتلال الإنكليزي لمصر مثل إدخال إصلاحات جديدة في التربية والتعليم، وزيادة الميول والدعوات إلى التغريب، ومكانة أو دور الدين في الحياة الاجتماعية، ودور المرأة وتأثيرها داخل المجتمع^(٣).

لقد ذُكرت هذه الحركة - التي كانت عند ظهورها مظهراً للانفتاح على كامل محيطها، ضمن المكونات ذات الطابع السلفي المعروفة الآن - في فترات لاحقة وبعيدة جداً عن فترة تأسيسها. فرييس هذا الكيان أو الجمعية الشيخ محمود خطاب ركز بالدرجة الأولى في الفترة الأولى لتأسيسها على الأنشطة والفعاليات الاجتماعية، وأولى أهمية لجعلها ذات بنية مؤسساتية، وعندما حدد الإطار العام للجمعية - بوصفه عالماً من علماء الأزهر - أكد على «عقائد السلف». وبناءً على ذلك فإن المنتسبين لهذه الجمعية هم على عقيدة السلف الصالح، ومع ذلك فإنهم لا يناولون من الخلف الذين يُتهمون بالبدع والفسوق. ولا يتعصبون لأي من المذاهب الفقهية، ولا يدعون بأفضلية أحد المذاهب الفقهية على الأخرى. وتُعد في نظرهم كل مذاهب أهل السنة أهلاً للثقة والأمانة في مسألة الفهم الصحيح للنصوص^(٣)...

إن مؤسس الجمعية الشيخ السبكي لم يصوب الاشتغال بالسياسية، وصرح بشكل واضح بأنه تحرك وفقاً لمبدأ «الانشغال بالسياسة دون الاشتغال بها». ولم تدخل الجمعية على مدى التاريخ في عمل مناهض أو معادٍ للنظام الساسي الحاكم.

واعتباراً من ثورة ٢٥ يناير/ كانون الثاني التي حدثت عام ٢٠١١ وضعت الجمعية الشرعية الحالة الجديدة التي تشكلت وتبلورت ملامحها في مصر نصب أعينها وبدأت بإظهار موقفها بشكل واضح من الأحداث السياسية التي كانت تلتزم الصمت التام حيالها في السنوات السابقة. فمثلاً في الدورة الثانية «جولة الإعادة» لانتخابات رئاسة الجمهورية صرحوا بأنهم سوف يدعمون مرشح حركة الإخوان المسلمين الذي كان وقتها محمد مرسي، وأعلنوا عن موقفهم هذا من خلال المؤتمر الصحفي الذي عقده مع ذكر الأسباب التي دفعتهم إلى ذلك^(٤).

إن عدم اعتماد هوية سياسية معينة من جهة، والوقوف من جهة أخرى على مسافة واحدة ومتساوية من سائر المذاهب التي تدخل ضمن إطار أهل السنة والجماعة قد وضع هذه الحركة في مرتبة الأم التي تولدت من رحمها سائر الحركات الدينية وظهرت إلى الوجود في مصر. وترمي هذه الجمعية أو الحركة إلى تحقيق أهداف كثيرة مثل؛ نشر الثقافة الإسلامية والمبادئ الدينية الصحيحة من أجل تخلص وحماية المسلمين من المعتقدات الخاطئة، وافتتاح معاهد تحفيظ القرآن الكريم، وبناء المساجد في الأماكن التي ليس فيها مساجد أو تعاني من ضيق مساجدها، وتأمين الاحتياجات الاجتماعية للمحرومين والفقراء في المجتمع، ومعالجة المرضى من

(٢) الحالة السلفية المعاصرة في مصر، أحمد زغلول شلانة، مكتبة مدبولي، القاهرة ٢٠١١، ص ٢٠١.

(٣) http://alshareyah.com/index.php?option=com_content&view=article&id=115&Itemid=639

(٤) المؤتمر الصحفي للجمعية الشرعية لإعلان موقفها من الانتخابات الرئاسية في جولة الإعادة:

http://alshareyah.com/index.php?option=com_seyret&Itemid=386&task=videodirectlink&id=711

أصحاب الحاجة وبناء المشافي، وترسيخ مبدأ الإرشاد والتكافل الاجتماعي من وجهة نظر إسلامية في المجتمع بأسره^(٥).

٢. جماعة أنصار السنة المحمدية: تم تأسيسها بشكل رسمي عام ١٩٢٦ م من قبل العالم الأزهرى محمد حامد الفقي. لاحظ الشيخ محمد الفقي الذي كان بعيداً عن التأثير بالطرق التي أخذت بالانتشار بكثرة في مصر اعتباراً من العام ١٩١٠ م، لاحظ ازدياد الخرافات والبدع في المجتمع والتي تصل إلى درجة الشرك والخروج من الدين، ورأى بأن محاربة هذه البدع والخرافات الشركية والقضاء عليها لا يمكن إلا من خلال التمسك بأهداب سنة النبي عليه الصلاة والسلام، فطرح أفكاره الدائرة حول هذه المسألة على العلماء المقربين والمحيطين به وبدأ العمل على تأسيس هذه الجمعية بمساندتهم ودعمهم له. دخل محمد الفقي الذي كان في السابق أحد أعضاء حركة «الجمعية الشرعية» والتي تقدم نفسها كإحدى تشكيلات السلفية، دخل في نقاش وجدال طويل مع قادة هذه الحركة حول مسألة «الأسماء والصفات» التي تُعد إحدى المسائل الأساسية لعلم الكلام، وترك الحركة نتيجة للتباين والاختلاف في الآراء الذي ظهر بينهم حول هذه المسألة. فتحول إلى القيام بأنشطة تبليغية لآرائه التي تبناها، وذلك في المساجد، والمقاهي وغيرها من الأماكن العامة التي يتواجد فيها الناس بكثافة، واستطاع أن يجمع حوله الكثير من الأنصار والمؤيدين. وقد كانت تحدث بعض النزاعات والتشنجات بين أنصاره وبين المنتسبين إلى الطرق الصوفية الأخرى بسبب اختلاف الآراء بشأن الكثير من الموضوعات الدينية. إن محمد الفقي - الذي أسس جمعية من أجل التحرك بشكل أكثر تنظيماً ومنهجية من جهة، ومن جهة أخرى لتحويل المبادئ التي تبناها إلى نوع من العمل المؤسساتي يتابع نشاطاته تحت سقفها - انتقد الأعمال الثورية التي تم القيام بها ضد الاحتلال الإنكليزي في عام ١٩١٩ م؛ وذلك لأنه - بحسب رأيه - لا يمكن إنهاء الاحتلال الإنكليزي للبلد من خلال مظاهرات واحتجاجات تشارك فيها نساء مكشوفات الرأس، أي غير ملتزمات بالحجاب. إذ لا يمكن بهذه الطريقة نقل مبدأ التبعية التامة لله وللرسول إلى الحياة وتطبيقه فيها. وإنما يمكن تحرير مصر من الاحتلال عن طريق التمسك بالسنة النبوية، ومحاربة البدع والخرافات. واعترض محمد الفقي أيضاً على الشعار الذي رفعته الثورة ضد الاحتلال وكان ينادى به في الأعمال الاحتجاجية، هذا الشعار الذي يقول: «الدين لله، والوطن للجميع»^(٦).

إن جماعة أنصار السنة المحمدية التي توسعت منذ تأسيسها وحافظت على وجودها إلى اليوم لها في مصر وحدها مائتا فرع، و١٧٥٠ مسجداً تدار تحت إشرافها وسيطرتها. ولهذه الجماعة خارج مصر الكثير من الأتباع في عدد كبير من الدول الإفريقية وعلى رأسها: السودان، وتشاد، والصومال.

لقد تبنت جماعة أنصار السنة المحمدية عدداً من المبادئ مثل الدعوة إلى السنة الصحيحة، وشرح المبادئ القرآنية للناس، والابتعاد عن مختلف أنواع البدع والخرافات، وجعلتها مهمتها الرئيسة في سبيل تخليص الناس

(٥) السلفيون، ممدوح الشيخ، دار أخبار اليوم، القاهرة ٢٠١١، ص ٦٨.

(٦) <http://www.ansaralsonna.com/web/pageother-659.html>

من شتى أنواع الشرك وأشكاله، وتحقيق التوحيد الصافي على منهج السلف الصالح. فهم يرون أن الإسلام دين ودولة فلا يمكن الفصل بينهما، وأنه صالح لكل زمان ومكان، وأن تحقيق أو تأسيس المجتمع الإسلامي لا يمكن أن يتم إلا من خلال تطبيق الأحكام التي أنزلها الله تعالى. ويُعد عدم تطبيق حكم الشرع على أي شأن من شؤون الدنيا تجاوزاً على حدود الإسلام وخروجاً عليه. ويجب برأيهم من أجل تطبيق شرع الله في الأرض اتباع سياسة حكيمة ومتروية دون تسرع وقتال. وتعتقد الجماعة بأن النظام الديمقراطي نظام كافر، وذلك لأن الديمقراطية تمنح الإنسان سلطة التشريع ووضع القوانين التي هي محصورة بيد الله عز وجل.

فالنظام الإسلامي له خصائص ذاتية لا علاقة لها البتة بالأنظمة الغربية المعاصرة. وعلى الرغم من ذلك فإن الجماعة تعتقد بجواز النظام الانتخابي المعروف والمعتمد على أشكال الترشيح والتصويت؛ وذلك لأنه من الجائز منافسة الديمقراطيين سواء في الانتخابات العامة أو في غيرها من الانتخابات للتخفيف أو القضاء على شرهم. وبطبيعة الحال يجب عند خوض مثل هذه الأنشطة مراعاة المبادئ الشرعية، واتباع القاعدة المعروفة «درء المفسد مقدم على جلب المصالح»^(٧).

تبين الجماعة أن التطبيق العملي لهذه المبادئ التي تدافع عنها على المستوى النظري يمكن من خلال مواجهة التحزب السياسي، وتحقيق انتشار التوحيد الصافي عن الشوائب لقيام الدولة الإسلامية. فتأمين عودة الخلافة من جديد، وتحقيق النصر الذي وعد الله به المؤمنين مرتبط أشد الارتباط بانتشار التوحيد. وتعارض هذه الجماعة بشدة اللجوء إلى العمل المسلح ضد الأنظمة السياسية الحاكمة، وتعتبر أن هذا النوع من الأنشطة خروج على الحاكم، ولا ينتج عنه إلا مزيد من الفتن والدماء والدمار للبلاد.

مع أن جماعة أنصار السنة المحمدية لم تشارك بشكل رسمي في أي حزب سياسي بعد ثورة ميدان التحرير في ٢٥ يناير/ كانون الثاني عام ٢٠١١ لكنها أصدرت بيانات بشأن الكثير من القضايا المتعلقة بالسياسة الداخلية والخارجية لمصر محددة بذلك موقفها من تلك الموضوعات. فمثلاً أصدرت الجماعة بياناً بتاريخ ٢٢/٨/٢٠١١ وجهت فيه تحياتها وسلامها للثوار الذين حاربوا القذافي وباركت لهم النصر الذي حققوه عليه^(٨). وقد أصدرت بياناً آخر أيضاً أعلنت فيه عن تأييدها لحازم صلاح أبو إسماعيل كمرشح لرئاسة الجمهورية في الانتخابات الرئاسية التي جرت في مصر^(٩). إلا أنه تم رفض ترشيح أبو إسماعيل من قبل الهيئة العليا للانتخابات المصرية. وإن الجماعة التي تبنت في الجولة الأولى للانتخابات الرئاسية المصرية مبدأ تأييد كل المرشحين الإسلاميين دون الإشارة إلى مرشح بذاته، أصدرت في جولة الإعادة بياناً مُسبباً بشأن مسألة تأييد مرشح حركة الإخوان المسلمين محمد مرسي، وقالت فيه: «تدارس مجلس شورى العلماء الوضع بعد ظهور

(٧) خارطة التيارات السلفية في مصر، صلاح الدين حسن:

<http://www.onislam.net/arabic/islamyoon/salafists/113039-2010-03-09%2014-32-04.html>

(٨) البيان التاسع بخصوص سقوط نظام القذافي: <http://www.ansaralsonna.com/web/play-5935.html>

(٩) البيان التاسع عشر لمجلس شورى العلماء لتأييد الشيخ حازم أبو إسماعيل لرئاسة الجمهورية:

<http://www.ansaralsonna.com/web/play-6533.html>

النتائج النهائية للانتخابات في مرحلتها الأولى، وبعد أن استعرض الوضع العام دعا الدكتور محمد مرسي للقاء خاص مع مجلس الشورى وبعد أن استمع أعضاء المجلس إلى رؤية الدكتور محمد مرسي تدارس معه أطراف قضية تحكيم الشريعة والموقف من الشيعة، وغير ذلك من الأمور المستقبلية العامة؛ قرر المجلس دعم وتأييد الدكتور محمد مرسي وذلك بعد أخذ العهود والمواثيق عليه بأن يجتهد في تحكيم الشريعة على نهج أهل السنة والجماعة قدر الاستطاعة، وأن تكون أُخُوَّةُ لكل المؤمنين والمؤمنات بعيداً عن الحزبية، وأن يعمل جاهداً على نصرة المظلومين ورفع مستوى المعيشة لجميع المصريين، والعناية بأمر الفقراء والمساكين، وألا يكون بعيداً عن نبض الشارع وعامة الشعب»^(١٠).

٣. الدعوة السلفية / سلفيو الإسكندرية: اعتباراً من العام ١٩٧٠م ازدادت النشاطات الطلابية داخل الجامعات المصرية بشكل ملحوظ، وظهرت نتيجة لتلك النشاطات حركة جديدة عُرفت باسم «الجماعة الإسلامية». وقد انضم الكثير من أعضاء الحركة فيها بعد إلى حركة الإخوان المسلمين، إلا أن مجموعة من هذه الحركة والتي كان يترأسها بعض الشخصيات ذات الأصول الإسكندرية رفضت الانضمام إلى حركة الإخوان المسلمين، واتخذت قراراً بالتحرك والعمل بشكل مستقل عنهم. واعتباراً من عام ١٩٨٠م أطلقت هذه المجموعة المتأثرة بالتيارات السلفية ذات الجذور السعودية، أطلقت على نفسها تسمية «المدرسة السلفية»^(١١). وقد انتشرت هذه الحركة بسرعة في مناطق كثيرة في مصر، وبينما كانت في البدايات الأولى لعهد الرئيس حسني مبارك تثبت وجودها من خلال الدروس وأنشطة الوعظ والإرشاد في المساجد، فقد وجدت في السنوات اللاحقة فرصة سانحة لإيصال صوتها إلى سائر شرائح المجتمع من خلال الكثير من القنوات التلفزيونية التي أنشأها^(١٢).

إن الكوادر القيادية للأحزاب السياسية ذات الخلفية أو الجذور السلفية التي انخرطت بسرعة كبيرة في الحياة السياسية المصرية بعد ثورة ٢٥ يناير/ كانون الثاني وأثبتت وجودها وأهميتها بشكل واضح ينحدرون من داخل هذه الحركة. وسوف نكتفي هنا للوقوف أكثر على الأحزاب السياسية التي أنشؤها بعد الثورة بالمرور بشكل مختصر على بعض آرائهم ومواقفهم قبل الثورة.

قامت هذه الحركة التي تشكل الإسكندرية مركز ثقلها بإنشاء مدرسة أطلقوا عليها اسم «الفرقان لإعداد الدعاة»، وذلك بهدف إعداد الدعاة والمرشدين الذين سوف يتولون نشر آرائها وأفكارها في المجتمع، وبذلك فإنهم قد أضافوا امتداداً آخر إلى نشاطاتهم وأعمالهم. وإضافة إلى ذلك عملوا على التعبير عن آرائهم ونشرها بين الناس من خلال تضمينها في مجلة شهرية قاموا بإعدادها وتوزيعها، وأسماها «صوت الدعوة». وتعرضوا في هذه الفترة لتهمة «السلفية المدخلية» بسبب العلاقات الوطيدة التي أقاموها مع الشخصيات السلفية البارزة من ذوي الأصول السعودية أمثال: عبد العزيز بن باز، ومحمد بن صالح العثيمين.

(١٠) البيان الثالث والعشرون بخصوص دعم الدكتور محمد مرسي لرئاسة الجمهورية:

http://www.ansaralsonna.com/web/play-6537.html -.

(١١) السلفية في مصر، صلاح الدين حسن ص ٢١.

(١٢) الدعوة السلفية بالإسكندرية، عبد العال، مؤسسة الانتشار العربي، بيروت ٢٠١٢، ص ٣٦.

وعلى الرغم من كثرة انتشار سلفيي الإسكندرية داخل المجتمع وفعاليتهم، إلا أنهم ليسوا أصحاب تشكيلات تنظيمية تجمعهم وتربط بينهم على عكس الجماعات الإسلامية الأخرى. وقد استمرت في وجودها اعتماداً على بناء يكون فيه الشخص صاحب المركز والثقل، أكثر من بناء تنظيمي يقوم على مؤسسة. وكذلك فإنها لا تتبنى البيعة والمبادئ التي لها طابع السرية كما هو الحال لدى غيرها من الجماعات، وإنما تؤمن بقيامها بالعمل العلني والواضح للناس جميعاً دون اللجوء إلى أخذ البيعة أو السرية في بعض المبادئ.

يقول أنصار الدعوة السلفية بوجوب تناول القرآن الكريم، والسنة النبوية وفقاً لفهم وتفسير الصحابة والتابعين، ويولون أهمية خاصة للمسائل المتعلقة بالتوحيد والعقيدة، ومحاربون البدع والخرافات، ويرون وجوب تحصيل العلوم الدينية لمن يعتنق مبادئهم وأفكارهم.

يتوقف هؤلاء السلفيون على أربعة مراحل من أجل إعادة تشكيل المجتمع بشكل متدرج، والوصول إلى مجتمع إسلامي.

المرحلة الأولى: التصفية: ووفقاً لذلك يتوجب تصفية معتقدات المسلمين وتنقيتها مما هو مخالف للشريعة، وإقناعهم باتباع طريقة السلف في الحياة، وتصفية عقول العلماء المسلمين، والكتب الدينية من كل الروايات الضعيفة والموضوعة، ومن الإسرائيليات، ومن الآراء الفقهية المخالفة للأحاديث الصحيحة.

وتأتي بعد ذلك مرحلة التربية: وإن الفرد الذي يجتاز هذه المرحلة يصبح سلفياً صالحاً. وإن الأفراد الذين أتموا تربيتهم بالاعتماد على الكتب الدينية المنقحة من شتى أشكال الخطأ والزلل يأخذون الدعوة فينقلونها لعامة المسلمين، ويعلمونهم إياها. وإن جميع الأفراد الذين يجتازون هذه المرحلة يؤسسون الدولة الإسلامية دونها حاجة إلى انتخابات، أو انقلاب.

أما المرحلة الثالثة فهي المفاصلة أو التمكين: وفي هذه المرحلة يعلن المؤمنون انفصالهم عن الحكام الذين لا يحكمون بما أنزل الله، ويعلنون أن هؤلاء الحكام على باطل، وينذرون الحكام وأعاونهم بالرجوع عن باطلهم، وإلا فإنهم سوف يواجهون جهاداً إسلامياً من قبل أهل الحق. ويطالبون كل المسلمين بوجوب تحديد موقفهم بشكل واضح إما مع أهل الحق، وإما مع الحكام، وهنا يكون حكمهم هو حكم الحكام أي أهل الباطل.

المرحلة الرابعة وهي الجهاد: ففي هذه الحالة أو المرحلة إذا ما رفض الحكام الرجوع عن الباطل والالتزام بالإسلام بعد الإنذار السابق فحينئذ يجاهدهم أهل الحق، وهم السلفيون، فالصفوف في هذه الحالة ستكون قد تمايزت عن بعضها، فصار بعض الشعب مع الحق وبعضه مع الباطل^(١٣).

اعتبرت هذه الحركة التي كانت قبل ثورة ٢٥ يناير/ كانون الثاني بعيدة كل البعد عن مختلف النشاطات

(١٣) خريطة التيارات السلفية في مصر، صلاح الدين حسن:

<http://www.onislam.net/arabic/islamyoon/salafists/113039-2010-03-09%2014-32-04.html>

والأعمال السياسية أن النظام الحاكم في مصر يتبنى نظاماً ديمقراطياً باطلاً. وأن هذا النظام مناقض لبعض المبادئ والأصول الإسلامية، وبالإضافة إلى ذلك فإنه يُعد من نتاج الثقافة الغربية البعيدة كلياً عن المبادئ والقيم الإسلامية. وهذه الأسباب فإن الديمقراطية لا تُعد بديلاً لمبدأ الشورى المعروف في الإسلام. إذ إن هناك احتمالاً كبيراً إذا ما طبقت الديمقراطية أن يصل إلى رئاسة الدولة شخص غير مسلم، أو امرأة، أو حتى شخص يعلن العداء للدين بشكل صريح، وهذا ما لا يمكن القبول به والرضوخ له أبداً. وفيما بعد فتح سلفيو الإسكندرية الذين خففوا من آرائهم حول هذا الموضوع تماشياً مع التطورات اللاحقة التي حصلت، فتحو الباب أمام النظام الديمقراطي. إذ إنهم يرون جواز وإمكانية اتباع طريقة ديمقراطية من أجل تطبيق الشريعة الإسلامية بشرط عدم الإقرار بشيء باطل، أو الاشتراك في فعل منكر^(١٤).

لم تجد هذه الحركة حرجاً أو محظوراً في تأييدها لحركة الإخوان المسلمين التي شاركت بكثافة ونجاح في انتخابات اتحادات الطلبة، وال نقابات المهنة، والغرف التجارية والصناعية وغيرها من المؤسسات في عهد حسني مبارك، بسبب عدم تمكنها من وضع القوانين الخاصة بهذه المؤسسات. وأما في الانتخابات البرلمانية فلم يتمكنوا من التوصل إلى إجماع داخلي من أجل المضي بنفس الرأي ووجهة النظر. إلا أنهم بعد ثورة ٢٥ يناير / كانون الثاني سرعان ما شكلوا حزباً سياسياً، وتحولوا إلى لاعب مهم في الحياة السياسية لمصر.

يمكن اعتبار الفرع الذي يُطلق على نفسه اسم: «السلفية الحركية» والتي تتركز أكثر في القاهرة، وتتميز في بعض المسائل عن سلفيي الإسكندرية مع اشتراكهم في المنبع الذي ينحدرون منه، يمكن اعتبارهم من ضمن هذه المجموعة^(١٥).

إن أكثر ما يتميز به هذا الفرع عن المدرسة الإسكندرية هو آراؤه حول النظام الحاكم ومن يتولون إدارة شؤون الدولة، فأراؤهم أكثر وضوحاً وشدّة تجاههم. إذ لا يكفي حسب رأيهم اعتبار النظام الحاكم الذي لا يحكم بما أنزل الله كافراً، وإنما يجب إعلان هذا الكفر على الملأ بشكل جلي وعلني. وتُعد - برأيهم - الملائس المخالفة للإسلام في المجتمعات الإسلامية والسلوكيات والأفعال الأخرى المشتملة على المعاصي من العادات الجاهلية الأولى. وإن إضافة أي أمر إلى الشريعة أو إخراجها منها يُعد كُفراً. والتمثيل في البرلمان أمر محرم برأيهم؛ وذلك لأن النواب في البرلمان يعتمدون على أحكام خارج شرع الله تعالى، ويعتبرون الدستور الذي يضعونه بأنفسهم أعلى مرتبة من الدين. إن أعضاء هذه المدرسة السلفية يوجهون انتقادات لاذعة وشديدة حول بعض المسائل للجماعات السلفية الأخرى. فحسب رأيهم أن بعضاً من هذه الجماعات السلفية تتساهل في مسألة مفهوم الذنب أو المعصية، وكذلك تحصر مفهوم الكفر بتكذيب الدين أو إنكاره. ولذلك فإن هذه الحركة تصف هذه الجماعات بـ «مرجئة العصر».

إن هذه الفئة التي تتخذ العمل والنشاط أولويتها ترفض تأسيس جماعة أو تنظيم خاص بها، وتدعو

(١٤) الدعوة السلفية بالإسكندرية، عبد العال، مؤسسة الانتشار العربي، بيروت ٢٠١٢، ص ٥٥.

(١٥) دليل الحركات الإسلامية المصرية، عبد المنعم منيب، مكتبة المدبولي، القاهرة ٢٠١٠، ص ١٣١.

وتشجع أنصارها إلى العمل مع الجماعات الأخرى التي تنشط في المجالات والموضوعات التي تتحد آراؤهم بشأنها، وذلك بهدف الحيلولة دون تقسيم الأمة إلى المزيد من الفرق والجماعات. وبسبب ذلك فإنهم لا يرفضون كمبدأ التحرك مع التنظيمات والجماعات التي تريد بناء الدولة الإسلامية، أو إعادة تأسيس دولة الخلافة^(١٦).

ب. السلفيون الذين تحولوا من الجماعة إلى حزب سياسي:

وجدت كافة الحركات السياسية والفكرية المنتشرة في العالم نفسها في مواجهة حالة جديدة مع انطلاق الثورات العربية التي ابتدأت في تونس وانتقلت في وقت قصير إلى مصر، وليبيا، وسوريا.

تأتي الحركات السلفية على رأس هذه الفئات أو الجماعات الدينية التي وجدت نفسها فجأة داخل وقائع وأحداث جديدة دونها تحضير مسبق للتعامل معها، ثم عملت على الملمة أطرافها وتشكيل نفسها بسرعة بعد تحبط دام لوقت قصير.

إن الحركات السلفية التي لم تكن وجهات نظرها واضحة كثيراً بشأن الأحداث السياسية والاجتماعية، وكانت تتحرك على ضوء الفتاوى التي يصدرها القادة الأحياء حسب الوضع المستجد دون أن يكون هناك إطار نظري عام محدد مسبقاً، دخلت هذه الحركات إلى الحياة السياسية التي كانت في السابق تعارضها وتواجهها بشدة، وحتى في بعض الأحيان تعتبرها أعمالاً خارجة عن الدين، وذلك تحت مظلة الأحزاب السياسية المختلفة التي قامت بتأسيسها.

إن هذه الحركات التي كانت تُصنف في السابق بالطابع «التقليدي / العلمي» أو «الحركي والعملي أو النشاطي»، أخذت صبغة «السياسة والحدأة». وقبل تقييم عملية تجمع السلفيين تحت مظلة الحزب السياسي لا بد من التدقيق في مواقفهم تجاه الأحداث التي أدت إلى بدء ثورة ٢٥ يناير / كانون الثاني في مصر؛ هذه المواقف التي شكلت بداية مغامراتهم السياسية.

١. ثورة ٢٥ يناير / كانون الثاني والحركات السلفية:

إن المظاهرات والاحتجاجات الشعبية التي انطلقت في مصر بتاريخ ٢٥ يناير / كانون الثاني عام ٢٠١١ تركت تأثيراً كبيراً على الجماعات السلفية، وأحدثت تغييراً كبيراً في أفكارهم التقليدية بشأن مختلف الأحداث السياسية والاجتماعية. مع أن الأحداث التي بدأت في مصر وأجبرت الرئيس حسني مبارك على ترك منصب الرئاسة لم تكن من عمل الحركات السلفية، أو أي من أعضاء الجماعات السلفية، فقد تم رصد مواقف وتصرفات مختلفة ومتباينة عن بعضها تجاه هذه الأحداث والتي صدرت عن أشخاص مستقلين ولكنهم معروفون بهويتهم وأفكارهم السلفية. ويمكن أن نورد مواقفهم وتصرفاتهم وفق التسلسل الآتي:

(١٦) خريطة التيارات السلفية في مصر، صلاح الدين حسن.

أ. المؤيدون لثورة ٢٥ يناير/ كانون الثاني والمشاركون فيها بشكل فعّال: قامت المجموعات السلفية المعروفة بسلفيي القاهرة أو التي كانت تُسمى سابقاً السلفية الجهادية، أو الحركية، قامت بالمشاركة الحقيقية في الأعمال الاحتجاجية والتي أدت إلى ثورة ٢٥ يناير/ كانون الثاني. حيث انضم القادة البارزون لهذه المدرسة أمثال الشيخ محمد عبد المقصود، والشيخ نشأت أحمد، والشيخ فوزي سعيد إلى المظاهرات التي كانت تجري في ميدان التحرير، وأيدوا عملية الثورة، وأثروا كثيراً في المتظاهرين هناك من خلال الخطب والبيانات التي أدلوا بها في الميدان. على الرغم من قيام هذه الحركات السلفية التي شاركت في الاحتجاجات والمظاهرات التي عمت المدن المصرية الكبرى وعلى رأسها القاهرة والإسكندرية، على الرغم من قيامها بين الحين والآخر بمسيرات ومظاهرات مستقلة، فقد كانت تجتمع مع أطراف المعارضة المختلفة الأخرى لنظام حسني مبارك من الليبراليين، أو القوميين، واتبعت استراتيجية التحرك أو العمل المشترك معها في بعض المسائل.

إن حملة التأييد هذه التي بدأها سلفيو القاهرة تحولت في وقت قصير إلى منصة عمل بانضمام بعض علماء الأزهر وسلفيي الإسكندرية إليها. وقد قامت هذه المنصة التي اتخذت تسمية «الهيئة الشرعية لحماية الحقوق والحريات المشروعة» بإصدار بيانات أعلنت فيها تأييدها للمظاهرات الحاشدة، وأصدرت كذلك بيانات تحذر من مواجهة المطالب المشروعة للشعب، ومن المساس بالمادة الثانية^(١٧) للدستور، ومن إحداث الفوضى والعصبية في المظاهرات، ومن إلحاق الضرر بالأموال العامة.

ب. الذين عارضوا بشكل صريح ثورة ٢٥ يناير/ كانون الثاني: على الرغم من تقارب السلفيين في مصر مع بعضهم في موضوعات العقائد وتبنيهم لأفكار مشابهة بشأنها، إلا أنهم يقدمون مواقف متباينة ومختلفة بشكل كبير في المسائل المتعلقة بالأحداث السياسية والاجتماعية، وذلك لكونهم لم يبنوا كياناً متجانساً فيما بينهم. إن حالتهم المشتركة، وجرهم لشرائح المجتمع الذي يخاطبونهم إلى جدالات ونقاشات كلامية وفقهية لم تكن تزعج النظام السياسي بل كانت تلاقي التأييد الضمني من قبله. إلا أنه مع بداية المظاهرات الشعبية الحاشدة وخروج القاعدة السلفية التي لم تتعد عن المسائل السياسية والاجتماعية إلى الشارع حاول بعض قادة السلفية منع هذا الأمر انطلاقاً من مبدأ «طاعة أولي الأمر». حيث اعتبر الكثير من خطباء السلفية مثل الشيخ محمود مصري، والشيخ مصطفى العدوي، والشيخ محمد حسين يعقوبي أن الاشتراك في المظاهرات القائمة وقتذاك أمرٌ غير مشروع من خلال الأحاديث التي أدلوا بها في القنوات التلفزيونية، وعارضوا عملية الثورة التي بدأت، وفضلوا البقاء على الوضع الراهن. وقد أورد هؤلاء القادة السلفيون في تصريحاتهم التي وجهوها إلى المتظاهرين بعض الآيات القرآنية والأحاديث النبوية الشريفة المتعلقة بالفتن، ودعواهم إلى ترك الميادين والساحات، والعودة إلى البيوت، ونصحوهم بالتوجه إلى المساجد للدعاء والاستغفار، والالتزام بالهدوء والصمت لمنع حدوث المفاسد، إلا أن ذلك لم يحدث تأثيراً يُذكر في المجتمع، وبقي هؤلاء القادة وحدهم مع مواقفهم. والأكثر من ذلك فقد أصدر السلفيون الذين يُعرفون باسم «جماعة أنصار السنة» بياناً بعد تصريح حسني مبارك بنقل

(١٧) «الإسلام دين الدولة، واللغة العربية لغتها الرسمية، ومبادئ الشريعة الإسلامية هي مصدر أساسي للدستور».

صلاحياته تحت ضغط الأحداث والتحركات الجماهيرية التي زادت وتيرتها، بينوا فيه حرمة المظاهرات والخروج على الحاكم.

ج. الذين تبنوا موقفاً متردداً تجاه ثورة ٢٥ يناير/ كانون الثاني: مع أن سلفيي الإسكندرية الذين يحتلون مكانة قوية وهامة بين الجماعات السلفية يعارضون هيكلاً قيادياً تنظيمياً كما هو الحال لدى حركة الإخوان المسلمين، إلا أنهم يُعدون جماعة منظمة فيما بينهم على مستوى الأنشطة والفعاليات الاجتماعية والثقافية. وإن سلفيي الإسكندرية الذين تحركوا حسب تطورات الأحداث قبل الثورة، وعند بدايتها، وبعدها، والذين حاولوا تكوين موقف على ضوء نتائج الأحداث، قد تصرفوا براغماتية من خلال تصريحاتهم. فعندما تم توجيه الدعوات على شبكات التواصل الاجتماعي من أجل احتجاجات ومظاهرات ٢٥ يناير/ كانون الثاني خرج الشيخ ياسر برهامي الذي يُعد أحد قادة سلفيي الإسكندرية الأكثر تأثيراً بتصريح قال فيه: «إننا انطلاقاً من تمسكنا بديننا، وشعورنا بالمسؤولية تجاه بلادنا وحرصاً على مصطلحتها، وتقديراً وتغليلاً لأمن العباد والبلاد في هذه الفترة العصيبة، وتفويتاً لمقاصد الأعداء التي تهدف إلى نشر الفتن نرى عدم المشاركة في تظاهرات الخامس والعشرين من يناير...»^(١٨). وأدلى سلفيو الإسكندرية بتصريحات مثل الجماعات والفئات الأخرى التي اشتركت في حركة الثورة، أدانوا فيها أحداث الشغب والسلب والنهب والتخريب لدى انسحاب القوات الأمنية من الساحة تزامناً مع ازدياد المظاهرات التي عمت سائر ميادين المدن المصرية وعلى رأسها ميدان التحرير. وتصرف سلفيو الإسكندرية الذين رأوا بداية عهد جديد تلوح في الأفق، تصرفوا بشكل يتناسب مع تطور الأحداث الآنية وغيروا مواقفهم السياسية، وحاولوا إظهار وإثبات وجودهم، وبرروا عملهم بأنه نابع من الاختلاف الاجتهادي، وأن كل اجتهاد فيه احتمال الخطأ.

إن سلفيي الإسكندرية الذين لم يتخذوا موقفاً واضحاً وصریحاً تجاه المظاهرات في مرحلة الثورة، انضموا بشكل فعال إلى النقاشات التي بدأت خلال المراحل اللاحقة، مثل نقاشات الدستور وغيرها، وعبروا عن آرائهم ووجهات نظرهم، وسرعان ما تحولوا إلى حزب وأخذوا مكانهم في الحياة السياسية.

تحزُّب الحركات السلفية:

قد أصبحت السلفية أكثر شريحة تأثرت من التغييرات الفكرية والسياسية التي ظهرت بعد الثورات العربية. فالسلفية التقليدية التي لم تهتم كثيراً بالموضوعات الفكرية والسياسية وجدت نفسها في مركز السياسة مع التغيير الذي حصل في مصر خاصة. ففي هذه الفترة الجديدة دخلت السلفية المؤسساتية والسلفية المستندة على الشخصيات الجاذبة في عملية التنظيم والتحزُّب في الساحة السياسية التي لم يتَّخذوا فيها مكاناً ولم يهتموا فيها من قبل. فالسلفيون الذين لم تكن لهم بنية متجانسة فيما بينهم وما استطاعوا أن يتَّحدوا تحت سقف حزب واحد عند الدخول في السياسة بدأوا بتأسيس أحزاب سياسية مختلفة.

جسدت الأحزاب السياسية التي أسسها السلفيون الاتجاهات السلفية التي كانت موجودة في نفس الوقت. فسلفيو الإسكندرية - أصحاب الأفكار الصلبة جداً قبل وأثناء الثورة - رفضوا الديمقراطية تماماً عن طريق التوضيحات التي قاموا بها. فمثلاً؛ أوضح الشيخ عبد المنعم شحّاد وهو أحد الناطقين الرسميين باسم الدعوة السلفية قائلاً: «نحن لا نقول: الديمقراطية حرام فقط، بل نقول أيضاً: إن الديمقراطية كفر...»^(١٩)، و«الديمقراطية شعبة من العلمانية التي تفصل الدين عن الحياة. فالإسلاميون إن استعملوا الديمقراطية أو لم يستعملوا، فلا يجوز قبول الديمقراطية شرعاً...»^(٢٠). ولكن عندما أزيلت الحواجز أمام تأسيس الأحزاب السياسية بعد الاستفتاء الدستوري الذي حصل في مصر بعد الثورة أصبحت كل الشرائح تتحزّب بسرعة وفي مقدمتهم السلفيون الذين أصدروا هذه البيانات.

إن السلفيين الذين دخلوا تحت سقف ثلاثة أحزاب مختلفة في انتخابات مجلس الشيوخ والبرلمان التي أُقيمت في مصر بعد ثورة ٢٥ كانون الثاني عام ٢٠١١، حافظوا على اختلافهم هذا بتأسيس أحزاب جديدة في المرحلة التي بعدها.

وهذه هي الأحزاب السياسية التي تأسست من قبل السلفية في مصر بعد الثورة:

أ. حزب النور:

حزب النور المعروف بكونه الذراع السياسي لسلفيي الإسكندرية، هو حزب تأسس بعد ثورة ٢٥ كانون الثاني. وسلفيو الإسكندرية أصحاب اتجاهات مختلفة، شاركوا بالحياة السياسية بفضل هذا الحزب. وقد ظهرت اتجاهات وآراء مختلفة بين قادة السلفية بعد تأسيس هذا الحزب. وتصريحاتهم بأن الديمقراطية والمشاركة السياسية غير مشروعة، أظهرتهم كأنهم تخلّوا في وقت قصير عن هذه الآراء، وجلبت معها النقاشات داخل الحزب وخارجه حول هذه الآراء.

إن قادة السلفية وإداريي حزب النور استمروا في صد الاتهامات التي تأتي من خارج الحزب مثل «غير متناسق، براغماتي، مجرد من المبادئ» من جهة، ومناقشة «المشروعية» التي تجري داخل الحزب من جهة أخرى. وبالرغم من كل هذه النقاشات نجح حزب النور في الظهور بكونه أكبر حزب سلفي، مستغلاً تأثير الخطاب السلفي الممتد لسنين عديدة في مصر ومناطقها الريفية. وفي انتخابات البرلمان التي تمت في أواخر عام ٢٠١١ ارتفع إلى أكبر ثاني حزب في مصر بفوزه بقوة التمثيل بمعدل ٢٤٪ في البرلمان وحصوله على ١٢٣ مقعداً في مجلس النواب، وذلك باتفاقه مع حزبين سلفيين آخرين. ومع أن عدد نواب حزب النور بلغ ١٠٨ نائباً فقد احتدم النقاش داخل الحزب بعد بدء نواب أعضاء الحزبين السلفيين الآخرين الذين اتفقا معه في الانتخابات بممارسة السياسة الخاصة بحزبيهما. وبالرغم من رغبة رئيس الحزب الدكتور عماد عبد الغفار تأجيل مؤتمر

(١٩) <http://www.youtube.com/watch?v=4kFirseQTQE&noredirect=1>

(٢٠) الإسلاميون وبيع الثورات، نواف بن عبد الرحمن القادمي، مركز العربي للأبحاث والدراسات السياسية، قطر ٢٠١٢، ص ٤٧.

الحزب الذي كان يجب أن يتم في وقته، فقد تم الاجتماع للمؤتمر، وقلصوا صلاحيات الرئيس بحيث أصبح في موقع غير فعّال^(٢١).

إحدى الفرق الإصلاحية داخل الحزب والتي أسمت نفسها «حزب النور - الجبهة الإصلاحية» أشعلت نقاش «الحزب أم الجماعة» قائلين بوجود افتراق إدارة الحزب عن الدعوة السلفية. ونتيجة لهذه النقاشات ظهر اتجاهان مختلفان في الحزب، ودخل كل منهما المؤتمر بقائد خاص به. وبالرغم من دور كبار الدعوة السلفية بتجميد المشكلات ولو بشكل مؤقت، قام عماد عبد الغفار - وهو أول رئيس مؤسس لحزب النور - مع فرقته بترك الحزب، وتأسيس حزب جديد باسم حزب الوطن. وجاء يونس مخيون قائداً لحزب النور، وهو من قاد التقليديين ضد الإصلاحيين داخل الحزب من قبل. وقد قام معارضو الحزب الجديد بإصدار بيان باسم الدعوة السلفية بأن حزب النور هو الممثل السياسي الوحيد للدعوة السلفية^(٢٢).

إن حزب النور الذي أعرب عن وجهات نظره بشكل شامل حول قضايا مصر في برنامجه، قد بين أن أهم المشكلات في مصر تكون في مجال السياسة والاقتصاد والأمن، ولكنه لفت الأنظار في أقواله عن موضوع «الهوية والدين». وحسب ذلك؛ فإن الحزب يهدف إلى إنشاء دولة مدنية ومنتطورة بإبقائها التقليد والمعاصرة معاً في وقت واحد. هوية مصر هي الهوية العربية - الإسلامية. إن البند الثاني الموجود في دستور مصر يجب حمايته كما هو، ويجب اعتبار الشريعة الإسلامية في تحديد الإطار العام لكل التنظيمات السياسية، والاقتصادية، والحقوقية والاجتماعية كأعظم دعم للنظام السياسي الذي سيحكم مصر. فإن مبدأ كون مبادئ الشريعة الإسلامية أساس الدستور، يراعي الخصائص الدينية للقبطيين الذين يعيشون في مصر^(٢٣).

وبعد رفض المجلس العسكري الأعلى ترشح حازم صلاح أبو إسماعيل الذي اعتبره الحزب مقرباً لهم في الجولة الأولى من الانتخابات الرئاسية التي حصلت عام ٢٠١٢، فإن حزب النور قام بدعم عبد المنعم أبو الفتوح الذي انفصل سابقاً عن حركة الإخوان المسلمين. وفي الجولة الثانية للانتخابات الرئاسية دعموا محمد مرسي مرشح الإخوان المسلمين.

أصبح حزب النور محور انتقادات القطاع القبطي والليبرالي في مصر، سواء في عملية وضع الدستور أو بالبيانات التي كان يوضحها تكراراً.

إن حزب النور أضعف الدعم الشامل له بدعومه الانقلاب العسكري الذي تمّ في ٣ تموز عام ٢٠١٣، والذي علق بموجبه الدستور وأطاح بالرئيس محمد مرسي أول رئيس جمهورية مدني للدولة انتخب بطريقة ديمقراطية.

إن سماح حزب النور بترشح خمس عشرة امرأة في قائمة النواب بعد اتخاذه قراراً بالمشاركة في الانتخابات البرلمانية، فتح المجال أمام نقاش كبير بين السلفية. ولذلك اضطرت إدارة الحزب للتوضيح بأنه تم تعيين النساء

(٢١) <http://www1.youm7.com/News.asp?NewsID=786801&SecID=65&IssueID=0#UmuKteJrPmQ>

(٢٢) <http://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=31122012&id=ff819e94-715d-4175-84b1-85417419ed18>

(٢٣) http://www.alnourparty.com/page/program_culture

المرشحات في آخر القائمة، وبأنهم سيستعملون صوراً للورود في الملصقات الدعائية بدلاً من استعمال صور النساء المرشحات^(٢٤). ولم يستطع النواب الذين دخلوا البرلمان الذي حصل بعد العملية الانتخابية من صنع سياسة حاسمة يمكنها الاستمرار بسبب تصريحاتهم التي كانت تتعارض بشكل مستمر.

ب. حزب البناء والتنمية:

إن الجماعة المسماة «الجماعة الإسلامية» والمتهمة باغتيال أنور السادات - والتي كان لها مكانة مهمة في الجماعة الإسلامية في مصر - تولت دوراً نشطاً في ثورة ٢٥ كانون الثاني، وأيدت المرحلة الجديدة. وهي تذكر بين الجماعات «ذات الجذور السلفية» لقرابها من التيارات السلفية أكثر من حركة الإخوان المسلمين. وقد دخل قادة الجماعة الإسلامية في عملية النقد الذاتي في السجن نهاية عام ١٩٩٠ وأوضحوا للجمهور أنهم تخلوا عن جميع أشكال العنف.

قامت بعض الشخصيات البارزة في الجماعة الإسلامية مثل صفوت عبد الغني وأشرف توفيق وعبود الزُّمُر وأخوه طارق الزُّمُر اللذين أدينا باغتيال أنور السادات وأُطلق سراحهما بعد الثورة، قاموا بتأسيس حزب البناء والتنمية، وعرفَ الحزب نفسه بشعار «البناء، والتنمية، والشريعة الإسلامية، والحرية السياسية والعدالة الاجتماعية». وقد كان لهذا الحزب دور في تأسيس وحدة «الكتلة الإسلامية» مع حزبي النور والأصالة^(٢٥). وقد أوضحوا بأنهم سيدعمون أبو الفتوح في الجولة الأولى للانتخابات الرئاسية، وسيتركون الحرية لأعضائهم الذين يرغبون بدعم محمد مرسي.

إن مؤسسي حزب البناء والتنمية الذين أعربوا عن دعم الثورة التي ظهرت بشعار «الشعب يريد إسقاط النظام» نتيجة لاستجابة دعاء المصريين وانتهاء مخططات الظلم والدكتاتورية قالوا: إنهم خرجوا للطريق بهدف المشاركة في مسيرة البناء والتنمية والقيام بواجبهم تجاه الوطن. وقد بينوا أن هدف الحزب بحسب إعلان تأسيسه هو «قيام مؤسسي الحزب أولاً بالحصول على رضا الله تعالى، ثم تحقيق المنافع التي توفر السعادة الدنيوية والأخرية للشعب وللدولة، وتجهيز مصر لقيادة المجتمعات المتحضرة. وبعض الأمور التي تُعتبر من بين أهداف الحزب هي صد العوائق التي تقف أمام مصر وحفاظها على هويتها العربية والإسلامية، والنضال ضد انهيار الأخلاق والقيم وذلك بمنع كل أشكال محاولات التغريب، وتحقيق الإصلاحات الحقوقية، والدستورية والسياسية التي لا تستبعد أي حركة سياسية أو شريحة اجتماعية، وسيحافظ الحزب على حقوق كل المواطنين، وضمان سلامة الأجانب غير المصريين، والعمل على بناء مصر الجديدة على مبادئ المساواة، والحرية، والعدالة والتعددية^(٢٦).

إن حزب البناء والتنمية عارض الانقلاب العسكري الذي حصل في ٣ تموز وأخذ مكاناً في المظاهرات التي قامت ضد الانقلاب في جميع أنحاء مصر.

(٢٤) الإسلاميون والثورة، أحمد زغلول، أوراق للنشر والتوزيع، القاهرة ٢٠١٢، ص ١٠١.

(٢٥) <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=518618&SecID=65&IssueID=0#.Um4k2OI5nmQ>

(٢٦) <http://albenaa-tanmea.com/Program.aspx>

ج. حزب الفضيلة:

إن حزب الفضيلة الذي تأسس عام ٢٠١١ يتميز بكونه أول حزب عُرف بهويته السلفية، فقد ظهر بشعار «الحزب الذي يريد تعميم قيم العدالة والمساواة بشكل يليق بمبادئ الشريعة الإسلامية، وضمان موقف قيادة مصر مجدداً في جميع المجالات». إن مؤسسي الحزب محمود محمد بدر، ومحمد عبده الإمام، وخالد سعيد وأحد أهم قادة الحركة السلفية الشيخ فرحات رمضان صرّحوا بعدم مشاركتهم في انتخابات البرلمان التي بدأت بعد فترة قصيرة من تأسيس الحزب لعدم انتهائهم من التحضير للانتخابات. وقد حصل جدال داخل الحزب بالتزامن مع ترك عادل عبد المقصود الحزب، وهو صاحب الخلفية العسكرية وكان يقوم برئاسة الحزب مبنياً بعض الأسباب، وبدئه بأعمال تأسيس حزب جديد.

إن حزب الفضيلة الذي يتابع سيره بشعار «معاً لإصلاح مصر» أوضح بأنه سيعمل من أجل إصلاح المجتمع والمؤسسات الأهلية بما يتوافق مع أحكام الدستور، وأنه سيحقق الحصول مجدداً على موقف القيادة لمصر في العالم العربي والإسلامي بمشروع التنمية الذي سيتحقق بمشاركة جميع المواطنين، وأنه سيحقق العدالة والمساواة من أجل جميع أفراد المجتمع بدون تمييز، متخذاً توزيع الدخل العادل أساساً لذلك، وأنه سيضمن لجميع الأفراد الحقوق والحريات التي كفلها الدستور، وأنه سيمهد الطرق للشباب ويدعمهم^(٢٧). وقد أبرز الحزب موقفه تجاه النقاشات اللاهوتية التي حصلت في موضوع الديمقراطية بيانه أن الديمقراطية في برنامجه تشبه مبدأ الشورى في الإسلام، وكلاهما يطرح أولوية الإرادة للشعب، وأن السلطة السياسية تكون مشروعة فقط إذا كانت ناتجة عن ترشيح واختيار الشعب^(٢٨).

وقد صرّح حزب الفضيلة كباقي الأحزاب السلفية بوجود دعم جميع المصريين للفلسطينيين لتأسيس دولة فلسطين التي عاصمتها القدس. وقد دعموا أبو الفتوح في الجولة الأولى من انتخابات رئاسة الجمهورية، ومحمد مرسي في الجولة الثانية. وإن أعضاء حزب الفضيلة التي عارضت الانقلاب العسكري في ٣ تموز عام ٢٠١٣ كانوا قد دعموا المظاهرات التي خرجت ضد الانقلاب.

د. حزب الأصالة:

تأسس حزب الأصالة عام ٢٠١١ من قبل عادل عبد المقصود الذي ترك رئاسة حزب الفضيلة مع أصدقائه، يعرف حزب الأصالة بميوله السلفية كحال بعض الأحزاب. كان عادل عبد المقصود ضابطاً معاوناً لحبيب العادلي الذي كان وزيراً للدخالية في تلك الفترة. قطع عادل عبد المقصود وبعض أصدقائه علاقاتهم مع حزب الفضيلة بشكل قطعي قائلاً: بعض القادة ابتعدوا عن منهج الإسلام السلفي المعتدل الذي يحترم القوانين المشروعة، وقاموا بمؤامرات تبنت الفكر المتعصب المضّر^(٢٩).

(٢٧) <http://www.alfadya.com/aboutus>

(٢٨) <http://www.alfadya.com/program->

(٢٩) <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=452334#.Um5PFel5nmQ>

انطلق حزب الأصالة من «وجهة نظر عصرية مستندة إلى المبادئ التقليدية الأصيلة». أفاد حزب الأصالة أن ثورة ٢٥ يناير تستند إلى موقف الشعب المصري الأصيل وأن مصر في الفترة الأخيرة أديرت بشكل خاطئ وازدادت فيها ظاهرة الرشوة والفساد. وأن الشريعة ستكون المصدر الأساسي للدستور، وسيتم تأمين الحقوق الكاملة لجميع أطراف الشعب، وسيتم إعطاء الحرية الكاملة للأقليات غير المسلمة لتأمين حقوقهم الخاصة، وضرورة جلب الكوادر المؤهلة للحكومة، وسيتم تغيير الحكومة عبر الانتخابات الحرة، وسيتحمل كل القادة بمن فيهم رئيس الجمهورية مسؤولياتهم تجاه الشعب^(٣٠).

رشح حزب الأصالة السفير المتقاعد عبد الله الأشعل لرئاسة الجمهورية، ولكنه بعد ذلك انسحب لصالح محمد مرسي خوفاً من أن تشتت أصوات الناخبين الإسلاميين. تبنى حزب الأصالة سياسة جديدة تختلف عن بقية الأحزاب السلفية وذلك بدعم محمد مرسي في الجولتين. في عام ٢٠١٣ حصلت انتخابات جديدة على إثر الخلافات التي حصلت في الحزب وحصل إيهاب شيخة على أغلب الأصوات وتم انتخابه رئيساً جديداً للحزب.

إن أعضاء الحزب الذين عارضوا الانقلاب العسكري شاركوا في المظاهرات التي قامت ضد الانقلاب. وإن قيام سلطة الانقلاب بإلغاء الدستور الذي تم قبوله بنسبة ٦٥٪ من أصوات المصريين انتقد بشكل قاسٍ من قبل حزب الأصالة. وعارضت إدارة الحزب بشكل قاسٍ اللجنة التي شكلتها سلطة الانقلاب والمؤلفة من ٥٠ شخصاً من أجل وضع دستور جديد، ودافعت عن الدستور المعطل، واتهموا الذين شاركوا باللجنة بقيامهم بالسرقة لصالح الانقلابيين؛ لأن الانقلابيين أرادوا من تعطيل الدستور إضفاء الشرعية على أنفسهم^(٣١).

إن الشيخ محمد عبد المقصود أخصاً مؤسس حزب الأصالة عادل عبد المقصود المعروف بكونه قريباً من الحزب وشخصية مؤثرة على السلفيين المصريين، انتقد الانقلابيين بلسان قاسٍ بكلمته التي ألقاها أمام المتظاهرين في ساحة رابعة العدوية التي أصبحت رمزاً للمظاهرات ضد الانقلاب. وموقفه هذا قد أثر في سياسة الحزب ضد الانقلاب في الوقت نفسه. إن حزب الأصالة قد اتخذ مكاناً في «التحالف الوطني ضد الانقلاب» الذي تأسس بعد الانقلاب والذي نظم مظاهرات ضد الانقلاب بدفاعه عن الرئيس المنتخب محمد مرسي.

هـ. حزب الوطن:

إن الخلافات بين التيارات السلفية في مصر وفي مقدمتها الإسكندرية التي اجتمعت تحت سقف حزب النور انعكست على حزب النور نفسه وانتهت النقاشات العميقة داخل الحزب بالاستقالات. فاضطر مؤسس الحزب عماد عبد الغفار إلى مغادرة الحزب، بوصفه قائد الجناح الإصلاحي داخل الحزب.

(٣٠) <http://www.alasalah.org/files/alasalah%20party.pdf>

(٣١) <http://www.alasalah.org/show-266.html>

إن عماد عبد الغفار - الذي انطلق في الطريق بسياسة مُحرَّر إدارة الحزب من إدارة الجماعات السلفية - أسس حزب الوطن في أوائل عام ٢٠١٣. وقد حاول تبني طريق مشترك بين الذراع السياسي للإخوان المسلمين حزب الحرية والعدالة والأحزاب السلفية الأخرى، وقد تمت ترقيته إلى منصب نائب رئيس الجمهورية من قبل محمد مرسي. وبقي في منصبه حتى الانقلاب العسكري، وعندما وقع الانقلاب العسكري خرج عماد عبد الغفور ضد إدارة الانقلاب وقام بدعم المظاهرات المناوئة للانقلابيين.

وبسبب دعم قائد حزب النور يونس مخيون للانقلابيين، وبسبب فتحه المجال لدمار كبير في قاعدة الحزب بوجوده داخل تحالف الانقلاب مع ممثل الليبراليين محمد البرادعي والقبطيين، قد ساعد في تقدم حزب الوطن في تمثيل السلفيين؛ لأن العديد من البيئات السلفية التي كانت تساند حزب النور سابقاً قد شاركت بدور نشط في المظاهرات ضد الانقلاب. وأيضاً إن اللجنة التي تعيّنت من قبل إدارة الانقلاب من أجل وضع الدستور، قد أزعجت قاعدة الحزب ببيانهم أنهم لن يذكروا في الدستور الجديد بعض البنود التي كانت موجودة في الدستور المعطل نتيجة الضغوطات السلفية السابقة.

إن حزب الوطن الذي أصبح موضع اهتمام البيئات السلفية وفي مقدمتهم أعضاء حزب النور، قد عارض ممارسات إدارة الانقلاب بدفاعه عن الوضع الدستوري بعد عملية الانقلاب العسكري^(٣٢).

النتيجة:

إن الهيكلين المعروفين باسم الجمعية الشرعية، وجماعة أنصار السنة المحمدية اللذين يُعدان أقدم بنیان ديني ومدني لمصر، لعبا دور المصدر أو المنبع لسائر الحركات والجماعات الدينية المنتشرة في مصر اليوم. حيث إن كل المكونات الأخرى ذات الميول السلفية التي تولدت عن حركة الإخوان المسلمين خرجت من الحوض الرئيسي لهذين الهيكلين الكبيرين. وإن مؤسسي الهيكلين، وقادتها هم من العلماء الأزهريين. وقد واجه الهيكلان اللذان انتشرا في مصر وأثرا في شرائح واسعة من المجتمع الطرق الصوفية التقليدية. وحراراً بشكل خاص البدع والخرافات التي اعتبرت مرتبطة بالحركات ذات الميول الصوفية. وقد تبنى التشكيان المفهوم ذاته في مسألة محاربة البدع؛ مثل: تنقية وتخليص الدين من البدع والخرافات العالقة به، ومحاربة مظاهر التوسل بالقبور، وتقديم النذور عندها، والصلاة فيها. إلا أنها يختلفان عن بعضها في الموقف الذي يتبنيانه تجاه مسألة تقييم الطرق. فالجمعية الشرعية لا ترد جميع أشكال التصوف، وإنما تعتبر أن بعضها ما يزال مرتبطاً بالسنة النبوية وتنظر إلى ذلك نظرة إيجابية، ولهذا السبب فقد بقيت هذه الجمعية على علاقة أقرب مع أنصار جماعة الإخوان المسلمين.

وأما المكون المعروف باسم جماعة أنصار السنة فقد تبني مبدأ محاربة سائر الطرق الصوفية، ولذلك أصبح على علاقة أكثر قرباً وتشاركاً في العمل مع الحركات السلفية، وخرج القسم الأكبر من الحركات السلفية المنتشرة اليوم من داخل هذا المكون^(٣٣).

إن السلفيين الذين نظموا أنفسهم سريعاً بعد ثورة ٢٥ يناير/ كانون الثاني، وشاركوا في الانتخابات البرلمانية تحت سقف حزب النور حققوا نجاحاً باهراً قلب التوازنات السياسية في الشرق الأوسط رأساً على عقب، وتحولوا إلى قوة سياسية بديلة للبناء السياسي لحركة الإخوان المسلمين. وإن تحول المكونات السلفية التي بقيت منذ تاريخ ظهورها بعيدة عن الأنشطة السياسية، بل وحتى اعتبرت أن الديموقراطية والانتخابات أعمال غير مشروعة في الإسلام، والتي اعتبرت أن التناقض أو الفارق الرئيس بينها وبين حركة الإخوان المسلمين هو اهتمام الإخوان الشديد بالديمقراطية والبرلمان.

ثم إن تحول المكونات السلفية إلى أحزاب وقفزها إلى عالم السياسة أدخلها إلى مجرى أو نفق من غير التحضير والإعداد اللازم لدخوله. فكما أن الحركات السلفية التي تجبّط واضطرت بين النظريات السياسية والممارسات السياسية، عجزت عن إيجاد الحلول حتى على المستوى النظري للمشكلات المتعلقة بالدولة في الساحة السياسية، والاجتماعية، والاقتصادية، فإنها عجزت أيضاً عن تخلص نفسها من الانقسام الداخلي تجاه كل مشكلة مستجدة تواجهها. وقد أثبتوا خلال فترة قصيرة من دخولهم إلى البرلمان قصورهم وعدم جهوزيتهم للسياسة من خلال التصريحات التي صدرت عنهم بشأن أعمالهم البرلمانية، والأنشطة التي قاموا بها.

انضم السلفيون إلى هيئة إعداد دستور للبلاد في مصر عام ٢٠١٢م وشاركوا في صياغة مواده، وقد بذل هؤلاء السلفيون جهوداً كبيرة في سبيل تثبيت بعض المواد في متن هذا الدستور الذي تم إقراره بالاستفتاء الشعبي ودخل حيز التنفيذ في ٢٥ ديسمبر/ كانون الأول عام ٢٠١٢، والذي عُلق العمل به بعد الانقلاب العسكري الذي جرى في ٣ تموز عام ٢٠١٣.

لقد حصل جدال ونقاش مكثف وحاد حول المادة الثانية التي كانت موجودة في الدستور القديم وجرى اعتمادها أيضاً في الدستور الجديد والتي تنص على أن: «الإسلام دين الدولة، واللغة العربية لغتها الرسمية، ومبادئ الشريعة الإسلامية المصدر الرئيس للتشريع»^(٣٤). رأى السلفيون أن هذه المادة مبهمّة أو مجملّة وتفتح المجال لتقديم شروحات وتفسيرات مختلفة وبعيدة عن حقيقتها، لذلك فقد أصروا على ضرورة تفسير هذه المادة بمادة جديدة تُدخل إلى الدستور وخاضوا نتيجة هذا الإصرار نقاشات ومعارك جدلية حادة مع ممثلي التيارات الأخرى المشاركة في الهيئة التأسيسية لإعداد الدستور المصري من العلمانيين والأقباط. ونتيجة

(٣٣) دليل الحركات الإسلامية المصرية، عبد المنعم منيب، مكتبة المدبولي، القاهرة ٢٠١٠، ص ٤٩-٥٥.

(٣٤) دستور الجمهورية المصرية العربية، مطابع الهيئة العامة للاستعلامات، القاهرة ٢٠١٢.

لانسحاب هذه التيارات من الهيئة، وتحت الضغط الشديد الذي مارسه السلفيون فقد تمت إضافة المادة / ٢١٩ / إلى الدستور الجديد. وقد وردت هذه المادة كمادة مفسرة وشارحة للمادة الثانية، حيث جاء فيها: «مبادئ الشريعة الإسلامية تشمل أدلتها الكلية، وقواعدها الأصولية والفقهية، ومصادرها المعتمدة، في مذاهب أهل السنة والجماعة». ولم تجد هذه الفئات السلفية ذاتها - ممثلة بحزب النور الذي يُعد جناحها السياسي - حرجاً في تأييدها للانقلاب ووقوفها إلى جانب العسكر جنباً إلى جنب مع ممثلي التيارات العلمانية والأقباط الذين كانت مواقف الجماعة المتشددة من بعض مواد الدستور سبباً في انسحابهم من لجنة إعداد الدستور، وبذلك تكون الجماعة قد اتبعت سياسة لا مبدأ فيها.

إن مسألة تحول الجماعات الإسلامية إلى أحزاب سياسية في العالم العربي الإسلامي ليست مشكلة مقتصرة على الجماعات السلفية فقط، وإنما لهذه المشكلة تأثيراتها على الجماعات الإسلامية الأخرى. فالحركات الإسلامية التي وجدت فرصة سانحة لممارسة السياسة تحت ظلال القانون بعد الثورات العربية مثل حركة الإخوان المسلمين، وحركة النهضة وغيرها أظهرت تفوقاً وتميزاً في ممارسة سياسة عملية وفعالة بالمقارنة مع الحركات السلفية، وذلك لكونها تمتلك أدبيات قوية ونظرة ناضجة وواضحة في مجالات الديمقراطية والعمل البرلماني والتي شكلتها واكتسبتها من خلال النقاشات والجدليات النظرية التي خاضتها في هذه المجالات لمدة طويلة من الزمن. إلا أن السلفية واجهت مشكلة كبيرة في موضوع سد الفجوة التي ظهرت بين «الفتوى» و«السياسة» وفي محاولة وضع مرجعية أو تأصيل ديني لكل عمل وموقف سياسي. ولذلك لم تسلم البيانات والتصريحات الصادرة بناءً على الهوية الحزبية بصدد كل ما يظهر من جديد في الميادين الاقتصادية والاجتماعية وغيرها ويستوجب اتخاذ موقف سياسي تجاهه بسياسة فعالة ونشطة، لم تسلم من التعرض إلى الانتقاد من جهة هوية الجماعة. فمثلاً التصريحات الصادرة باسم الحزب في مختلف الموضوعات، مثل: دور المرأة ومكانتها في الحياة الاجتماعية، وإمكانية اشتراكها في النشاطات الحزبية أو عدم إمكانية ذلك وحتى إمكانية الترشح أم لا، وإمكانية اللجوء إلى الاقتراض المشتمل على الفائدة من صندوق النقد الدولي أو البنك العالمي، فهذه التصريحات جرى انتقادها وشجبها بتصريحات صادرة باسم الجماعة.

إن الانقلاب العسكري ضد محمد مرسي الذي وصل إلى سدة الرئاسة في مصر بالانتخابات الحرة التي أجريت في ٣ تموز عام ٢٠١٣، والأحداث والتطورات التي وقعت بعده تسببت بحدوث انشقاق وشرخ جذري بين الجماعات والأطياف السلفية. فقام الكثير من الكوادر المؤسسة لحزب النور الذي يُعد التحالف السلفي الأكبر بمعارضة الانقلاب العسكري، وغادروا صفوف الحزب، وتم اعتقال البعض الآخر بسبب اشتراكهم في الأعمال والمظاهرات المناهضة للانقلاب. وقَدَّ حزب النور الذي تحول اليوم إلى لوحة رمزية نسبةً للتأييد العظمى في عموم مصر بسبب تأييده لإدارة العسكر.

المراجع العربية:

- الحالة السلفية المعاصرة في مصر، أحمد زغلول شلاتة، مكتبة مدبولي، القاهرة ٢٠١١.
- الإسلاميون والثورة، أحمد زغلول، أوراق للنشر والتوزيع، القاهرة ٢٠١٢.
- البيان التاسع بخصوص سقوط نظام القذافي: (16.05.2016) <http://www.ansaralsonna.com/web/play-5935.html>
- البيان التاسع عشر لمجلس شورى العلماء لتأييد الشيخ حازم أبو إساعيل لرئاسة الجمهورية: (16.05.2016) <http://www.ansaralsonna.com/web/play-6533.html>
- البيان الثالث والعشرون بخصوص دعم الدكتور محمد مرسي لرئاسة الجمهورية: (16.05.2016) <http://www.ansaralsonna.com/web/play-6537.html>
- دستور الجمهورية المصرية العربية، مطابع الهيئة العامة للاستعلامات، القاهرة ٢٠١٢.
- السلفية في مصر، صلاح الدين حسن، مصر ٢٠١٢.
- خارطة التيارات السلفية في مصر، صلاح الدين حسن: <http://www.onislam.net/arabic/islamyoon/salafists/113039-2010-03-09%2014->
- الدعوة السلفية بالإسكندرية، عبد العال، مؤسسة الانتشار العربي، بيروت ٢٠١٢.
- دليل الحركات الإسلامية المصرية، عبد المنعم منيب، مكتبة المدبولي، القاهرة ٢٠١٠.
- المؤتمر الصحفي للجمعية الشرعية لإعلان موقفها من الانتخابات الرئاسية في جولة الإعادة: (16.05.2016) http://alshareyah.com/index.php?option=com_seyret&Itemid=386&task=videodirectlink&id=711
- السلفية والربيع العربي، محمد أبو رومان، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت ٢٠١٣.
- السلفيون، ممدوح الشيخ، دار أخبار اليوم، القاهرة ٢٠١١.
- الإسلاميون وريبع الثورات، نواف بن عبد الرحمن القادمي، مركز العربي للأبحاث والدراسات السياسية، قطر ٢٠١٢.

المراجع الأجنبية:

- <http://www.onislam.net/arabic/islamyoon/salafists/113039-2010-03-09%2014-32-04.html>(16.05.2016)
- <http://albenaa-tanmea.com/Program.aspx>(16.05.2016)
- http://alshareyah.com/index.php?option=com_content&view=article&id=115&Itemid=639(16.05.2016)
- <http://www.alasalah.org/files/alasalah%20party.pdf>(16.05.2016)
- <http://www.alasalah.org/show-266.html>(16.05.2016)
- <http://www.alfadyla.com/aboutus>(16.05.2016)
- <http://www.alfadyla.com/program>(16.05.2016)
- http://www.alnourparty.com/page/program_culture(16.05.2016)
- <http://www.ansaralsonna.com/web/pageother-659.html>(16.05.2016)
- <http://www.salafvoice.com/article.php?a=5115>(16.05.2016)
- <http://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=31122012&id=ff819e94-715d-4175-84b1-85417419ed18>(16.05.2016)
- <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=452334#.Um5PFel5nmQ>
- <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=518618&SecID=65&IssueID=0#.Um4k2O15nmQ>(16.05.2016)
- <http://www.youtube.com/watch?v=4kFirseQTQE&noredirect=1>(16.05.2016)
- (16.05.2016) <http://www1.youm7.com/News.asp?NewsID=786801&SecID=65&IssueID=0#.UmuKteJrPmQ>(16.05.2016)
- <https://www.facebook.com/watanpartyeg>(16.05.2016).